

გახაბერ ფიფია

რომის აღმოსავლური პოლიტიკა და
ცალკეული „სამეფოების“ წარმოქმნა
კოლხეთში (ახ.წ. II ს.)

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
СУХУМСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
SOKHUMI STATE UNIVERSITY

კახაბერ შიშია

რომის აღმოსავლური პოლიტიკა და
ცალკეული „სამეფოების“ წარმოქმნა
კოლხეთში (ახ.წ. II ს.)

КАХАБЕР ПИПИЯ

ВОСТОЧНАЯ ПОЛИТИКА РИМА И ВОЗНИ-
КНОВЕНИЕ ОТДЕЛЬНЫХ «ЦАРСТВ» НА
ТЕРРИТОРИИ КОЛХИДЫ (II В. Н. Э.)

КАКНАВЕР ПИPIA

THE EASTERN POLICY OF ROME AND CRE-
ATING OF SEPARATE “KINGDOMS” IN
COLCHIS (2-nd CENTURY A.D.)

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი • Тбилиси • Tbilisi

2012

UDK (უაკ) 94(37:395)
ფ-661

ნაშრომში, რომის საერთო-ადმოსავლური პოლიტიკის კონტექსტში, შესწავლილია II ს. დასაწყისში დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცალკეული პოლიტიკური გაერთიანებების წარმოქმნის საკითხი. მასში ახლებურადაა გააზრებული მაკრონ-ჰენიონების, ლაზების, აფსილების, აბაზგებისა და სანიგების „სამეფოების“ წარმოქმნის მიზეზები, რომის საგარეო პოლიტიკის როლი და მნიშვნელობა ამ პროცესში.

წიგნი განკუთვნილია სპეციალისტებისა და მკითხველთა ფართო წრისათვის.

რედაქტორი: ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **ნოდარ ლომოური**

რეცენზენტები: ისტორიის დოქტორი, ასოცირებული
პროფესორი **ნოდარ ბერულავა**

ისტორიის დოქტორი, ასოცირებული
პროფესორი **ბეჟან ხორავა**

© კ. ფიფია, 2012

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2012

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ტელ. ☎ 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-17-888-7

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი, ისტორიული კოლხეთი ოდითგანვე მსოფლიო კულტურულ-პოლიტიკური პროცესების მონაწილეა. ევრაზიის უნიკალური ტრანსკავკასიური სატრანზიტო დერეფნის ევროპისაკენ მოქცეულ ნაწილში მდებარეობის გამო, კოლხეთი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული გარესამყაროსთან, რაც ხელს უწყობდა ქვეყნის სწრაფ ეკონომიკურ და კულტურულ დაწინაურებას. თუმცა, იგივე ფაქტორი გარკვეულ ისტორიულ ვითარებაში ხშირად ქვეყნის სრული პოლიტიკური კოლაფსისა და მსოფლიოს უძლიერეს სახელმწიფოთა მიერ მისი დაპყრობის მიზეზიც ხდებოდა. ასე რომ, ევროპა-აზიის გასაყარზე მდებარეობამ იმთავითვე განსაზღვრა ჩვენი ქვეყნის ფუნქციაცა და ისტორიული ბედიც. იშვიათი გამონაკლისის გარდა, ქართული პოლიტიკური სამყარო სხვადასხვა იმპერიათა შორის ბუფერულ ზონას ან მათ შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენდა.

ძვ.წ. I ს. 60-იან წლებშიც კოლხეთი წინა აზიაში მიმდინარე გეოპოლიტიკური ცვლილებების არეალში მოექცა და იგი, ისევე, როგორც მთელი ამიერკავკასია, საკუთარი სურვილის წინააღმდეგ რომის პოლიტიკურ სისტემაში იქნა ჩართული. ამ დროიდან მანლობელ აღმოსავლეთში საფუძველი ეყრება ახალ საერთაშორისო-პოლიტიკურ წესრიგს – სამხედრო ძალით განმტკიცებულ „რომაულ რეჟიმს“, ხოლო რომის აღმოსავლური პოლიტიკა საუკუნეების მანძილზე რეგიონის კულტურულ-პოლიტიკური განვითარების ერთ-ერთ მთავარ განმსაზღვრელ ფაქტორად იქცა.

უცხო ქვეყნებთან და ცივილიზაციებთან პოლიტიკური, კულტურული და ეკონომიკური ურთიერთობების კვლევას დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამ ურთიერთობათა ფართო სპექტრში კი, საქართველოს ისტორიული კავშირურთიერთობების ერთ-ერთი

მთავარი პლასტის, რომაულ-კოლხური კონტაქტების შესწავლა, მათი არსებობის ნებისმიერ ეტაპზე, რამდენიმე ფაქტორის გამო განსაკუთრებით აქტუალურია. ჯერ ერთი, რომაულ სამყაროსთან ხუთსაუკუნოვანი ურთიერთობის მანძილზე, ძვ.წ. I – ახ.წ. IV საუკუნეებში, კოლხეთმა ისტორიული განვითარების რამდენიმე ძალზე მნიშვნელოვანი ეტაპი გაიარა. მთელი ამ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში დასავლეთ საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებში რომი თუ წარმმართველს არა, ყოველ შემთხვევაში, გარკვეულ როლს მაინც ასრულებდა. ამდენად, რომთან კონტაქტების გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია კოლხეთის ისტორიის სრულყოფილი მეცნიერული შესწავლა. გარდა ამისა, უკანასკნელ ხანებში აღნიშნულ პრობლემატიკაზე მუშაობამ მეცნიერულთან ერთად გარკვეულწილად პოლიტიკური დატვირთვაც მიიღო. დღევანდელ რეალობაში, როცა საქართველო ფაქტობრივად მთელ თავის სახელმწიფოებრივ პერსპექტივას დასავლეთს უკავშირებს, თანამედროვე ევროპული ცივილიზაციის საფუძვლად მიჩნეულ ანტიკურ რომთან ქართული პოლიტიკური ერთეულების ურთიერთობის შესწავლა, ცდება წმინდა შემეცნებით ჩარჩოებს და გარკვეულწილად პოლიტიკურ მნიშვნელობასაც იძენს, რადგანაც სწორედ ამ გზით შეიძლება წარმოვაჩინოთ ჩვენი მდიდარი ისტორიული მემკვიდრეობა, საქართველოს საერთაშორისო პოტენციალი, მისი როლი და მნიშვნელობა ევროპულ, თუ მსოფლიო ისტორიულ პროცესებში. და ბოლოს, რომისა და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის, როგორც სასაზღვრო-პერიფერიული რეგიონის ურთიერთობების კვლევა ინტერესმოკლებული არაა საკუთრივ რომის ისტორიის თვალსაზრისითაც, რამდენადაც კოლხეთთან ურთიერთობა რომის ორიენტალური პოლიტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენდა. შესაბამისად, ამ ურთიერთობის შესწავლა საშუალებას იძლევა დაზუსტებულ იქნეს რომის აღმოსავლური პოლიტიკის ცალკეული ტენდენციები, რომაული დიპლომატიის თავისებურებები კონკრეტულ რეგიონთან მიმართებაში.

რომაულ-ქართული მრავალპლასტიანი ურთიერთობების პრობლემები დიდი ხანია იქცევეს მკვლევართა ყურადღებას და მათი ნაწილი სრულყოფილადაცაა შესწავლილი. მაგრამ, ჯერ კიდევ ბევრია ისეთი საკითხი, რომელიც უფრო ღრმად შესწავლასა და დაზუსტებას მოითხოვს. პრობლემათა ასეთ წრეს მიეკუთვნება II ს. დასაწყისში რომის პროვინციულ სისტემაში ჩართული დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცალკეული პოლიტიკური გაერთიანებების – მაკრონ-ჰენიოხების, ლაზების, აფსილების, აბაზგებისა და სანიგების „სამეფოების“ წარმოქმნის საკითხი, რომის აღმოსავლური პოლიტიკის როლი და მნიშვნელობა ამ პროცესში.

ცალკეული „სამეფოების“ წარმოქმნა კოლხეთის ისტორიაში საეტაპო მნიშვნელობის მოვლენაა. ამიტომ, ყველა მკვლევარი, ვისაც კი უმუშავია გვიანანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიის პრობლემებზე, აუცილებლად ეხებოდა ამ საკითხსაც. თავის დროზე ამ პრობლემაზე ყურადღება გაამახვილეს ივ. ჯავახიშვილმა, ს. ჯანაშიამ, გ. მელიქიშვილმა, ნ. ლომოურმა, რომლებმაც ამ „სამეფოთა“ წარმოქმნის მიზეზების შესახებ გარკვეული თვალსაზრისი გამოთქკეს. შესაბამისად, ქართულ ისტორიოგრაფიაში დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცალკეული „სამეფოების“ წარმოქმნის შესახებ რამდენიმე ერთმანეთისაგან რადიკალურად განსხვავებული მოსაზრება არსებობს. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ გვიანანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიის ასეთი საკვანძო საკითხის შესახებ აზრთა დიდი სხვადასხვაობაა, იგი სპეციალური შესწავლის საგანი არ გამხდარა.¹

¹ ქართულ-რომაულ ურთიერთობებს ჩვენც რამდენიმე ნაშრომი მივუძღვენით, სადაც საკმაოდ ვრცლად შევეხეთ II ს. დასაწყისში დასავლეთ საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებს (იხ.: **კ. ფიფია**. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს. (*პოლიტიკური ურთიერთობები*). თბ., 2005, გვ. 94-126; **კ. ფიფია**. ტრაიანეს აღმოსავლური პოლიტიკა და საქართველო. თბ., 2005, გვ. 28-42; **კ. ფიფია**. რომაული სამყაროს კრიზისი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი (ახ.წ. III ს.). თბ., 2006, გვ. 7-13). გარდა ამისა, სპეციალურად

სწორედ ამ ხარვეზის ნაწილობრივ გამოსწორების მცდელობას წარმოადგენს წინამდებარე ნაშრომი. მასში, ისტორიოგრაფიაში პირველად, მონოგრაფიულადაა შესწავლილი II ს. დასაწყისში დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცალკეული პოლიტიკური გაერთიანებების წარმოქმნის საკითხი. ნაშრომში, ანტიკური და მოგვიანო პერიოდის წყაროების თვისობრივად განსხვავებული ინტერპრეტაციის საფუძველზე, ახლებურადაა გააზრებული ცალკეული „სამეფოების“ ჩამოყალიბების მიზეზები, რომის აღმოსავლური პოლიტიკის როლი ამ პროცესში; რომის საერთოაღმოსავლური პოლიტიკის კონტექსტში შესწავლილია კოლხურ-რომაული ურთიერთობის ცალკეული საკითხები.

შეეისწავლეთ კოლხეთის ტერიტორიაზე ცალკეული გაერთიანებების ჩამოყალიბების დროისა და მათი რეალური პოლიტიკური სტატუსის საკითხები (**კ. ფიფია**, რომის მიერ აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ეთნო-პოლიტიკურ გაერთიანებათა მმართველთათვის „სამეფო ხელისუფლების“ გადაცემის დროის საკითხისათვის. – *სახისტორიო ძიებანი*, III, თბ., 2000, გვ. 60-75; **კ. ფიფია**, აფსილებისა და აბაზგების „სამეფოები“ რომის პოლიტიკურ სისტემაში ახ.წ. II ს. (ე.წ. „აფხაზური სახელმწიფოებრიობის“ საკითხისათვის). – *ისტორიულ-ეთნოლოგიური ძიებანი*, IX, თბ., 2007, გვ. 292-312. *ელექტრ. ვერსია* *იხ.*: www.dzglebi.ge/statiebi/istoria/afxilebisa-da-afxazebis_samefoebi.html; **К. К. Пипия**. К вопросу политического статуса объединении апсилов и абазгов. – *Кавказ и Мир*, №1, 2009, гв. 107-117; **К. К. Пипия**. «Абхазская государственность» – миф или историческая реальность? – <http://iberiana.wordpress.com/afxazeti/pipia-afxazeti/>). მაგრამ ამ გაერთიანებათა ფორმირების ძირითად მიზეზებზე, კოლხეთში ახალი პოლიტიკური რეალობის შექმნის მთავარ ფაქტორებზე ჩვენ საგანგებოდ არ შევჩერებულვართ. თუმცა, როგორც უკვე ავღნიშნეთ, ამ პრობლემის შესწავლა უდავოდ საშური საქმეა.

თავი I

აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთი ძვ.წ. I-ახ.წ. I საუკუნეებში. კოლხეთი პონტოს სამეფოსა და რომის პროვინციის შემადგენლობაში.

ძვ.წ. VI ს. შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე, აქ მოსახლე ტომთა კულტურულ-პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ხანგრძლივი პროცესის შედეგად, ჩამოყალიბდა კოლხეთის სახელმწიფო. კოლხეთის სამეფოს საზღვრები, ანტიკურ წყაროთა მონაცემებით, თანამ. გაგრა-ბიჭვინთის სექტორიდან ჭოროხის შესართავის რაიონამდე ვრცელდებოდა.¹ კოლხეთის სამეფო ჩამოყალიბების დროიდანვე მრავალტომიანი ქვეყანა იყო და მის შემადგენლობაში შემავალი ცალკეული ტომები ყოველთვის ინარჩუნებდნენ გარკვეულ დამოუკიდებლობას. ერთიანი კოლხეთის სამეფოს არსებობის პერიოდში ეს ცალკეული ტერიტორიულ-ტომობრივი ჯგუფები თანდათან ჩამოყალიბდნენ ადმინისტრაციულ ერთეულებად, ე.წ. „სკეპტუხიებად“. ასე რომ „სკეპტუხიები“, წარმოადგენდნენ „ჯერ კიდევ კლასობრივი საზოგადოების წინა ხანაში არსებულ სატომო ორგანიზაციათა საფუძველზე წარმოქმნილ ადმინისტრაციულ ერთეულებს“ და აერთიანებდნენ კოლხეთის სამეფოში შემავალ ცალკეულ ტერიტორიულ-ტომობრივ ჯგუფებს. კოლხეთის სამეფოს ძლიერების ხანაში „სკეპტუხიები“ მეფის ხელისუფლების ხელქვეით ადმინისტრაციულ ერთეულებს წარმოადგენდნენ. თუმცა, ისინი ყოველთვის იჩენდნენ ადმინისტრაციული ერთეულიდან ცალკე სამ-

¹ ნ. ლომოური. „კოლხიდის“ და „კოლხების“ გაგებისათვის. – *თსუ შრომები*. ტ. I-B (138). თბ., 1971, გვ. 19-31; **Г. А. Меликишвили**. К истории древней Грузии. Тб., 1959, გვ. 236-251.

თავროდ გადაქცევის ტენდენციას.¹

„სკეპტუხთა“ ცენტრიდანული ტენდენციები, როგორც ჩანს, განსაკუთრებით ძვ.წ. II ს. გაძლიერდა.² სწორედ ძვ.წ. III ს. ბოლოსათვის კოლხეთში შექმნილი პოლიტიკური ვითარების ამსახველია სტრაბონის (ძვ.წ. 64/63 – ახ.წ. 24 წწ.) ცნობა: „თუ როგორი სახელგანთქმული იყო ძველად ეს ქვეყანა, ცხადვყოფენ ამას მითები, რომლებიც მოგვითხრობენ იაზონის ლაშქრობაზე... და ამაზე უწინ კი ფრიქსეს [ლაშქრობაზე]. ამის შემდეგ კი მემკვიდრე მეფეებმა სკეპტუხიებად დაჰყვეს ქვეყანა და ჰქონდათ ზომიერი ძალაუფლება“.³ რადგანაც ამის შემდეგ სტრაბონი უშუალოდ მოგვითხრობს მითრიდატე VI-ის მიერ კოლხეთის დაპყრობაზე, როგორც ს. ჯანაშია აღნიშნავს, აქ დარღვეულია ისტორიული პერსპექტივა და სტრაბონის მიერ აღწერილი მდგომ-

¹ **მ. ინაძე.** კოლხეთის სამეფოს სკეპტუხიათა საკითხისათვის. – *სმამ*, 1961, ტ. XXVI, №6, გვ.785-790; **მ. ინაძე.** ძველი კოლხეთის საზოგადოების სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის ზოგიერთი საკითხი. – *მაცნე, ისტორიის...*, სერია, 1987, №4, გვ. 45-67; **მ. ინაძე.** ეგრისისა და ქართლის ურთიერთობისათვის. – *მნათობი*, 1989, №8, გვ. 156-161; **მ. ინაძე.** ძველი კოლხეთის საზოგადოება. თბ., 1994, გვ. 73-74. შდრ.: **ო. ლორთქიფანიძე.** იყო თუ არა სახელმწიფო კოლხეთი? – *ქართული სახელმწიფოებრიობის სათავეებთან*. თბ., 2001, გვ. 50; **О. Д. Лордкипанидзе.** Древняя Колхида. Миф и археология. Тб., 1979, გვ. 56-59; **О. Д. Лордкипанидзе.** Наследие древней Грузии. Тб., 1989, გვ. 262-263; **ჯ. გამახარია.** თანამედროვე აფხაზეთის მიწა-წყალი ძველი ეგრისის (კოლხეთის) შემადგენლობაში ძვ.წ. I საუკუნემდე. – *ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან. აფხაზეთი უძველესი დროიდან დღემდე*. თბ., 2007, გვ. 54-55.

² ჩვენი უშუალო კვლევის საგანი, როგორც ნაშრომის სათაურიდანაც ჩანს, ქრონოლოგიურად სულ სხვა ეპოქას მოიცავს. ამიტომ ჩვენ აქ არ შევუდგებით, კოლხეთის სამეფოს ისტორიის დაწვრილებით გადმოცემას და მოკლედ შევეხებით მხოლოდ იმ პროცესებს, რომლებმაც შემდგომში მნიშვნელოვანწილად განაპირობეს კოლხეთის ტერიტორიაზე ცალკეული „სამეფოების“ ჩამოყალიბება.

³ **Strabo**, XI, 2, 18. **ო. ყაუხჩიშვილი.** სტრაბონის გეოგრაფია. *ცნობები საქართველოს შესახებ*. თბ., 1957, გვ. 124.

არეობა რეალურად ძვ.წ. II ს. მიეკუთვნება.¹

ამდენად, ძვ.წ. II ს. კოლხეთში კრიზისული ვითარება შეიქმნა. ჩვენთვის უცნობი მიზეზების გამო, კოლხეთის ცენტრალური ხელისუფლება დასუსტდა და ცალკეულმა „სკეპტუხიებმა“ მნიშვნელოვან დამოუკიდებლობას მიაღწიეს. ქვეყნის შიდა-პოლიტიკური სიტუაციის გართულებასთან ერთად, გაუარესდა საგარეო ვითარებაც, რაც საბოლოოდ კოლხეთის სამეფოსათვის სრული კატასტროფით დასრულდა. მძლავრი პოლიტიკური ძვრების შედეგად, რომელიც მოჰყვა მითრიდატე VI ევპატორის (ძვ.წ. 120-63 წწ.), ხოლო შემდეგ რომაელთა დაპყრობებს წინა აზიაში, კოლხეთმა დიდი ხნით დაკარგა დამოუკიდებლობა. იგი ჯერ ძვ.წ. 105-90 წწ. მითრიდატეს ვრცელი სამეფოს შემადგენლობაში იქნა ჩართული², ხოლო შემდეგ რომის პოლიტიკური გავლენის ქვეშ მოექცა.

მითრიდატე VI-ის მიერ კოლხეთის დაკავება უბრძოლველად არ მომხდარა. როგორც ჩანს, კოლხეთის ტერიტორიაზე არსებულმა ცალკეულმა „სკეპტუხიებმა“ პონტოელებს გააფთრებული წინააღმდეგობა გაუწიეს. სწორედ ამას უნდა მოწმობდეს მემნონის (ძვ.წ. I ს.) ცნობა, რომ პონტოს მეფემ „ომით დაიმორჩილა ფასისის მიდამოების მეფეები“³. ეს „მეფეები“ რეალურად

¹ ს. ჯანაშია. საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზაციის გზაზე. – *შრომები*, I თბ., 1949, გვ. 175.

² იხ.: **Г.Ф. Дундуа**. Монетное дело и монетное обращение в Грузии в античную эпоху (VI в. до н.э. – IV в. н. э.). – *Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук*. Тб., 1982, გვ. 20-21; **Г. Ф. Дундуа, Г. А. Лордкипანიძე**. Денежное обращение центральной Колхиды в VI-I вв. до н.э. Тб., 1983, გვ. 13; **Т. Т. Тодუა**. Колхида в составе Понтийского царства. Тб., 1990, გვ. 48-55.

³ **Мемн.**, XV, 30, 3. **თ. ყაუხჩიშვილი**. მემნონის „ჰერაკლესის ისტორიის“ ცნობები საქართველოს შესახებ. – *მსკი*, ნაკვ. 34, თბ., 1962, გვ. 149; **მემნონი**. ჰერაკლესის შესახებ. – *წგნ.: ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. VI. ძველი ბერძნულიდან თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო თ. ყაუხჩიშვილმა*. თბ., 1987, გვ. 26.

მხოლოდ ადგილობრივი „სკეპტუხები“ უნდა ყოფილიყვნენ, რომლებსაც, რა თქმა უნდა, არ სურდათ თავიანთი პოლიტიკური ძალაუფლების შეზღუდვა. როგორც ჩანს, მათ იმდენად სერიოზული წინააღმდეგობა გაუწიეს პონტოელებს, რომ აპიანე (დაახ. 90-170 წწ.) მითრიდატეს ქვეშევრდომ და მეგობარ ხალხთა ჩამონათვალში, კოლხებს „კარგ მეომარ ხალხად“ იხსენიებს“.¹

კოლხეთი პონტოს სამეფოს შემადგენლობაში ცალკე ერთეულის სახით შევიდა და მის ერთ-ერთ სატრაპიას წარმოადგენდა. სტრაბონის ცნობით, კოლხეთში „...იგზავნებოდა მუდამ ვინმე მის (ე.ი. მითრიდატე ევპატორის) მეგობართაგან მმართველად და გამგებლად ქვეყნისა“.² კოლხეთის სამეფოს დაცემისა და მისი ტერიტორიის მითრიდატე VI-ის სახელმწიფოში მოქცევის შემდეგ, „სკეპტუხთა“ ცენტრიდანული ტენდენციები შეიზღუდა³. ჩვენ კონკრეტული ცნობები არ გავგაჩნია იმის შესახებ, თუ როგორი იყო კოლხეთის საშინაო ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის სისტემა, მისი ადგილობრივი მმართველობის ორგანი-

¹ App., Mithr., 15. აპიანე. მითრიდატეს ომების ისტორია. *ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და შესავალი და საძიებლები დაურთო თ. ყაუხჩიშვილმა*. თბ., 1959, გვ. 59.

² Strabo, XI, 2, 18. მაგრამ, პონტოს სამეფოსთან კოლხეთის პოლიტიკური დამოკიდებულების ფორმა უცვლელი არ ყოფილა. კოლხეთის პონტოს სამეფოს შემადგენლობაში ყოფნის შესახებ დაწვრი. იხ.: კ. ფიფია. კოლხეთის სამეფოს პოლიტიკური ისტორიიდან (ძვ.წ. I საუკუნე). – *საისტორიო ძიებანი*, I, თბ., 1998, გვ. 18-23; თ. დუნდუა. კოლხეთი, იბერია და პონტოს სამეფო ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით. თბ., 1993, გვ. 41-68; თ. დუნდუა. მითრიდატე უმცროსი – იყო თუ არა ის რომის მოკავშირე? თბ., 2008, გვ. 3-5; Н. Ю. Ломоури. К истории Понтийского царства. Тб., 1979, გვ. 167-180; Г. А. Лордкипანიдзе. К истории древней Колхиды. Тб., 1970, გვ. 17-36; Е. А. Молев. Митридат Евпатор. Саратов, 1976, გვ. 24-27; Д. Б. Шелов. Колхида в системе Понтийской державы Митридата VI. – *ВДИ*, 1980, №3 (153), გვ. 28-53; А. И. Немировский. Понтийское царство и Колхида. – *Кавказ и Средиземноморье*. Тб., 1980, გვ. 154-160; Т. Т. Тодуа. Колхида в составе Понтийского царства, გვ. 60-73.

³ ნ. ლომოური. ეგრისის სამეფოს ისტორია. თბ., 1968, გვ. 22.

ზაცა მითრიდატე ევპატორის სამეფოს შემადგენლობაში ყოფნისას, მაგრამ, სავარაუდოა, რომ მრავალტომიან კოლხეთში პონტოს მმართველებს არ შეეძლოთ უარი ეთქვათ ტერიტორიულ-ტომობრივ ერთეულებზე და, როგორც ჩანს, კოლხეთში კვლავ შენარჩუნებულ იქნა ქვეყნის ადმინისტრაციული დაყოფა ტრადიციულ „სკეპტუხიებად“¹. ამას ის ფაქტიც მოწმობს, რომ პონტოს სამეფოს საბოლოოდ განადგურების შემდეგ, ისტორიის ასპარეზზე კვლავ გამოჩნდნენ ცალკეული კოლხი „სკეპტუხები“.

ძვ.წ. 65 წ. დენილი მითრიდატეს კვალდაკვალ კოლხეთში შევიდნენ პომპეუსის აღმოსავლური ლეგიონები². ამ დროისათვის მითრიდატეს, რომელმაც ძვ.წ. 66/65 წ. ზამთარი დიოსკურიაში გაატარა, უკვე დატოვებული ჰქონდა კოლხეთი³. კოლხეთს, როგორც პონტოს სამეფოს ერთ-ერთ სატრაპიას, პონტოს შემადგენლობაში შემაჯავლ მთლიან პოლიტიკურ ერთეულს და მის ადმინისტრაციას, რომაელებისათვის ორგანიზებული წინააღმდეგობა არ გაუწევია⁴. კოლხეთის უკანასკნელმა მმართველმა, სტრაბონის დედის ბიძამ მოაფერნემ⁵, როგორც ჩანს, მითრიდატესთან ერთად დატოვა კოლხეთი და ბოსფორში გაიქცა.⁶

¹ **კ. ფიფია**. კოლხეთი რომის იმპერიის პროვინციულ სისტემაში. – *სახსტორიო ძიებანი*, VI. თბ., 2003, გვ. 193; **Т. Т. Тодуа**. Колхида в составе Понтийского царства, გვ. 81; **Н. Б. Берулава**. Город Диоскурия-Себастополис и район Сухумской бухты в античную эпоху (VI в. до н.э. – III в. н.э.). Тб., 2005, გვ. 132.

² პომპეუსის აღმოსავლეთში ლაშქრობის შესახებ იხ.: **კ. ფიფია**. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 27-30; **Н. Ю. Ломоури**. Грузино-римские взаимоотношения. Тб., 1981, გვ. 99-117.

³ App., Mithr., 101-102.

⁴ **კ. ფიფია**. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 28; **Н. Ю. Ломоури**. Грузино-римские взаимоотношения, გვ. 109-110.

⁵ **Strabo**, XI, 2, 18; **Г. А. Лордкипанидзе**. К истории древней Колхиды, გვ. 31; **Т. Т. Тодуа**. Колхида в составе Понтийского царства, გვ. 72.

⁶ **კ. ფიფია**. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 28-29; **გ. გამყრელიძე, თ. თოდუა**. რომის სამხედრო-პოლიტიკური ექსპანსია საქართველოში. თბ., 2006, გვ. 38; **Т. Т. Тодуа**. Колхида в сост-

შექმნილი პოლიტიკური სიტუაციით, მითრიდატე VI-ის დამარცხების შემდეგ დაწყებული არეულობით ისარგებლეს ადგილობრივმა „სკეპტუხებმა“ და კვლავ დამოუკიდებელი პოლიტიკის გატარება სცადეს. როგორც ჩანს, სწორედ ცალკეულ „სკეპტუხებთან“ უწევდა პომპეუსს ურთიერთობა კოლხეთში ლაშქრობის დროს. ამას უნდა გულისხმობდეს დიონ კასიოსის (დაახლ. 153-235 წწ.) ცნობაც, რომ კოლხეთში პომპეუსი „მოქმედებდა ხან დარწმუნებით, ხან დაშინებით“.¹ პომპეუსს „სკეპტუხიათა“ ნაწილის დამორჩილება იარაღის ძალით მოუხდა. ფლორუსის ცნობით, რომაელებს არ დაემორჩილა და კავკასიონის მთებს შეაფარა თავი კოლხთა მმართველმა ორქოზმა,² რომელიც, რეალურად, როგორც ჩანს, ერთ-ერთი „სკეპტუხი“ უნდა ყოფილიყო. რომაელებს მტრულად უნდა დახვედროდა „სკეპტუხი“ ოლთაკეც, რომელსაც აბიანე პომპეუსის ტრიუმფში მონაწილე ტყვეთა შორის იხსენიებს.³ მკვლევართა ნაწილის აზრით, ოლთაკე შესაძლოა ვანის „სკეპტუხთა“ გვარიდან იყო⁴.

ამდენად, პონტოს სამეფოს დაცემის შემდეგ, კოლხეთის ტერიტორიაზე არსებული ცალკეული „სკეპტუხიები“ კვლავ გააქტიურდნენ. ძნელი წარმოსადენია, რომ „სკეპტუხებს“, რომლებიც მითრიდატეს მმართველობის პერიოდში პონტოს სამეფოს მოხელეებს, ცალკეული ადმინისტრაციული ერთეულების მეთაურებს წარმოადგენდნენ, მითრიდატეს საბოლოოდ განადგ-

ავე Понтийского царства, გვ. 73.

¹ **Dio Cass.**, XXXVII, 3, 2. დიონ კასიოსის ცნობები საქართველოს შესახებ. *ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და შესავალი და კომენტარები დაურთო ნოდარ ლომოურმა*. თბ., 1966, გვ. 62.

² **Flor.**, X, 28. **В. В. Латышев**. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. – *ВДИ*, 1949, №3, გვ. 230-233.

³ **App.**, Mithr., 117; **Г. А. Меликишвили**. К истории древней Грузии, გვ. 330.

⁴ **მ. ინაძე**. კოლხეთის სამეფოს სკეპტუხიათა საკითხისათვის, გვ. 787; **მ. ინაძე**. ძველი კოლხეთის საზოგადოების სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, გვ. 59.

ურების შემდეგაც ებრძოლათ პონტოს ინტერესებისათვის. მათი მხრიდან რომაელებისათვის წინააღმდეგობის გაწევას ერთადერთი ახსნა აქვს: როგორც ჩანს, მითრიდატეს მმართველობის ბოლოს, „სკეპტუხებმა“ დაიბრუნეს ის მდგომარეობა, რომელიც მათ პონტოს მიერ კოლხეთის დაპყრობამდე ჰქონდათ და ისინი პონტოს სამეფოს ჩვეულებრივი ადმინისტრაციული ერთეულების მეთაურებიდან კვლავ დამოუკიდებელ მმართველებად იქცნენ. ასეთ შემთხვევაში კი ცხადია, რომ „სკეპტუხები“ წინააღმდეგობას გაუწევდნენ რომაელებს, რომელთა კოლხეთში დამკვიდრებაც მათ უფლებებს საგრძნობლად შეზღუდავდა.

თუმცა, პომპეუსმა სწრაფად დაძლია კოლხეთის ცალკეულ „სკეპტუხითა“ წინააღმდეგობა, გაიარა შიდა კოლხეთი და მივიდა ფასისამდე, სადაც მას პუბლიუს სერვილიუსი უცდიდა სამხედრო ფლოტით, რომელსაც ბლოკირებული ჰქონდა კოლხეთის სანაპირო.¹ რომაელთა კოლხეთში ლაშქრობებს არ მოჰყოლია ქვეყნის უშუალოდ რომის პროვინციულ სისტემაში ჩართვა. პომპეუსმა კოლხეთი ცალკე ადმინისტრაციულ-პოლიტიკურ ერთეულად გამოყო, ხოლო მისი ყოფილი მეტროპოლია – პონტოს სამეფო, გაუქმებულად გამოაცხადა.² პომპეუსმა კოლხთა დინასტიად დანიშნა არისტარქე.³ როგორც ჩანს, არისტარქე იყო ადგილობრივი დიდებული, ან ერთ-ერთი „სკეპტუხი“, რომელიც პომპეუსს უჭერდა მხარს და კოლხეთის მმართველად დაინიშნა რომაელთათვის გაწეული სამსახურის გამო.⁴ პომპეუსს კოლხეთში

¹ **Plut.**, *Pomp.*, 34. **პლუტარქე**. რჩეული ბიოგრაფიები. *ძველებრძნულიდან თარგმნა, შესავალი წერილი და განმარტებები დაურთო აკურუშაძემ*. თბ., 1975, გვ. 330; **Dio Cass.**, XXXVII, 3, 1-3.

² **კ. ფიფია**. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 30; **კ. ფიფია**. კოლხეთი რომის იმპერიის პროვინციულ სისტემაში, გვ. 189.

³ **App.**, *Mithr.*, 114.

⁴ **Г. А. Лордкипанидзе**. К истории древней Колхиды, გვ. 37; **Th. Reinach**. *Mithridate Eupator roi de Pont*. Paris, 1890, გვ. 458; **D. Magie**. *Roman rule in Asia Minor*, vol. I. Princeton, New Jersey, 1950, გვ. 374.

რომაული გარნიზონები არ დაუტოვებია და არც ქვეყნის ძირეული რეორგანიზაცია მოუხდენია. როგორც ცნობილია, რომაელები ახალდამორჩილებულ ქვეყნებში თავდაპირველად ანგარიშს უწევდნენ ადგილობრივ ნორმებს, არ ცვლიდნენ არსებული სამმართველო აპარატის სტრუქტურას და მას თავის სამსახურში აყენებდნენ.¹ როგორც ჩანს, ასევე მოიქცნენ რომაელები კოლხეთშიც. მათ არისტარქეს ძველი, მითრიდატეს დროინდელი მმართველობის სისტემა დაუტოვეს. ახალი მმართველის რეზიდენციადაც დიოსკურია დარჩა, რომელიც მითრიდატიდების პოლიტიკურ ცენტრს წარმოადგენდა კოლხეთში².

არისტარქე საკმაოდ ენერგიული მმართველი გამოდგა. მან მოახერხა ქვეყანაში წესრიგის დამყარება და გარკვეულწილად მისი მთლიანობის აღდგენაც.³ სამწუხაროდ, ჩვენ პირდაპირი ცნობები არ გავგაჩნია იმის შესახებ, თუ რამდენად რეალური იყო არისტარქეს ძალაუფლება კოლხეთის შიდა „სკვატუხიებში“, მაგრამ, სავარაუდოა, რომ მან რომაელთა დახმარებით შეძლო მათზე გარკვეული კონტროლის დაწესება. ყოველ შემთხვევაში, ფაქტია, რომ არისტარქემ კოლხეთში საკმაოდ დიდ ხანს შეინარჩუნა ხელისუფლება და თავისი მმართველობის მე-12 წელს იმასაც კი მიაღწია, რომ საკუთარი სახელით ვერცხლის მონეტებიც მოჭრა,⁴ რის ნებასაც რომაელები ხშირად ვასალ მეფეებსაც კი არ აძლევდნენ. სავარაუდოა, რომ არისტარქეს მმართველობა ძვ.წ. 48 წ. ფარნაკეს მიერ კოლხეთის დაპყრობამდე გაგრძელდა. მისი მმა-

¹ **А. Б. Ранович.** Восточные провинции Римской империи I-III вв. М.-Л., 1949, გვ. 71.

² **გ. გამყრელიძე, თ. თოდუა.** რომის სამხედრო-პოლიტიკური ექსპანსია საქართველოში, გვ. 39-40; **Н. Б. Берулава.** Город Диоскурия-Севастополис..., გვ. 97-98.

³ **Н. Б. Берулава.** Город Диоскурия-Севастополис..., გვ. 96-98, 111.

⁴ **Д. Г. Капанадзе.** Грузинская нумизматика. М., 1955, გვ. 42; **К. В. Голенко.** Аристарх Колхидский и его монеты. – *ВДИ*, 1974, №4, გვ. 106; **A. Jenkins.** Recent Acquisitions of Greek Coins by the British Museum. – *NC*, 1959, ser. VI, t. XIX, გვ. 32.

რთველობით, როგორც ჩანს, დასრულდა კიდეც კოლხეთის შინაგანი განმტკიცებისა და ერთგვარი სტაბილიზაციის პერიოდიც.

ძვ.წ. 48-47 წწ. კოლხეთი ახალი ომების არენა გახდა. იგი პონტოს სამეფოს რესტავრაციისათვის მიმდინარე საომარ კოლიზიებში იქნა ჩართული და ჯერ ბოსფორის მეფის ფარნაკეს, ხოლო შემდეგ მითრიდატე პერგამონელის სამხედრო ექსპედიციების არეალში მოექცა.¹ მკვლევართა ნაწილის აზრით, ძვ.წ. 48 წ. შემდეგ კოლხეთში ცენტრალური ხელისუფლება დაეცა, ქვეყანა კვლავ ცალკეულ „სკეპტუხიებად“ დაიშალა და არისტარქეს დროს მიღწეული სტაბილურობა ქაოსითა და შიდადაპირისპირებით შეიცვალა.² ასეთი ვითარება, როგორც ჩანს, გაგრძელდა ძვ.წ. 35-33 წწ., როცა მარკუს ანტონიუსმა უმმართველოდ დარჩენილი კოლხეთი, მის მიერვე აღდგენილი ვასალური სამეფოს – პოლემონიდური პონტოს შემადგენლობაში შეიყვანა.³ პოლემონიდური პონტო წინა აზიის ერთ-ერთი ძლიერი სახელმწიფო იყო და იგი რომის აღმოსავლეთ საზღვრებთან შექმნილი „ბუფერულ“ სამეფოთა სისტემის უმნიშვნელოვანეს რგოლს წარმოადგენდა.

კოლხეთის პოლემონის პონტოს სამეფოს შემადგენლობაში შეყვანა, თვითონ გაუქმებული პონტოს სამეფოს რესტავრაცია და პომპეუსის მიერ შექმნილი მმართველობის სისტემის⁴ შეცვლა

¹ **Strabo**, XI, 2, 17; **Dio Cas.**, XLII, 45-48; **App.**, Mithr., 120. ამ საკითხის შესახებ დაწვრ. იხ.: **კ. ფიფია**. კოლხეთის სამეფოს პოლიტიკური ისტორიიდან (ძვ.წ. I საუკუნე), გვ. 24-26.

² **Н. Б. Берулава**. Город Диоскурия-Себастополис..., გვ. 111-112, 121.

³ **კ. ფიფია**. ანტონიუსის აღმოსავლური პოლიტიკა და კოლხეთი. – *სახისტორიო ძეგლები*. VII. თბ., 2004, გვ. 203-209; **С. Ю. Сапрыкин**. Понтийское царство. М., 1996, გვ. 312-314.

⁴ პომპეუსის მიერ აღმოსავლეთში გატარებული რეორგანიზაციის შესახებ იხ.: **კ. ფიფია**. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 28-30; **კ. ფიფია**. პომპეუსი და არისტარქე კოლხი. – *ბედია*, № 8-9. თბ., 2010, გვ. 267-278. *ელექტრ. ვერსია იხ.*: http://www.dzeglebi.ge/statiebi/istoria/pompeusi_da_aristarqe.html; **Н. Ю. Ломоури**. Грузино-римские взаимоотношения, გვ. 111-112.

დაკავშირებული იყო რომის აღმოსავლური პოლიტიკის რადიკალურ ტრანსფორმაციასთან, რომელსაც ადგილი ჰქონდა „მეორე ტრიუმვირატის“ მმართველობის პერიოდში და რაც, საბოლოო ჯამში, იყო აღმოსავლეთში ორი ძლიერი პოლიტიკური ძალის – რომისა და პართიის ურთიერთობის ახალ ფაზაში შესვლის შედეგი.

ძვ. წ. I ს. 60-იან წწ. გლობალური საგარეო ექსპანსიის შედეგად რომი ახალი გეოპოლიტიკური რეალობის წინაშე აღმოჩნდა. აღმოსავლეთში მისი უშუალო მეზობელი გახდა პართიის ძლიერი სამეფო. იგი წარმოადგენდა რომის მოსაზღვრე ერთადერთ დიდ სახელმწიფოს. იმთავითვე ცხადი იყო, რომ პართია-რომის მშვიდობიანი თანაარსებობის პერსპექტივა არ არსებობდა. პართია არ ცნობდა რომაელთა პრეტენზიებს მსოფლიო ბატონობაზე და საუკუნეების მანძილზე იბრძოდა „აქემენიდთა დიადი მეგკვიდრეობის“ დასაბრუნებლად.¹ რომსა და პართიას შორის საზღვარი მდ. ევფრატზე გადიოდა. ძვ.წ. I ს. 50-იანი წწ. მიწურულიდან მათ შორის დაიწყო ხანგრძლივი, პერმანენტული ომები და ამ დაპირისპირების შედეგად აღმოსავლეთში შექმნილი „პოლიტიკური დუალიზმის“ პირობებში², ევფრატის საზღვრის უსაფრთხოების დაცვა რომის ორიენტალური პოლიტიკის ერთ-ერთ უმწვავეს პრობლემად იქცა, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენდა მთლიანად წინა აზიის პოლიტიკურ ცხოვრებაზე.

¹კ. ფიფია. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 32-34; Т. Моммзен. История Рима. V. М., 1949, გვ. 325-326; Ж. Л. Феррари. Восток и Запад „Ойкумены“ от Александра Великого до Августа: История и историография. – ВДИ, 1998, №2, გვ. 49; E. Luttwak. The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century A.D. to the Third. Baltimore-London, 1996, გვ. 78.

² ამ პერიოდში პართია-რომის ურთიერთობის შესახებ დაწვრი. იხ.: კ. ფიფია. პართია-რომის ურთიერთობა ძვ.წ. I ს. შუახანებში და „პოლიტიკური დუალიზმის“ სისტემის შექმნა წინა აზიაში. – *კავკასიის მაცნე*, XII, თბ., 2005, გვ. 67-70; А. Г. Бокщанин. Парфия и Рим, ч. II. М., 1966, გვ. 49-78.

ევფრატის სასაზღვრო პერიმეტრზე არსებული პოლიტიკური სიტუაცია დიდ გავლენას ახდენდა კოლხეთის მდგომარეობაზეც. მართალია, კოლხეთი ევფრატის სასაზღვრო ხაზს ტერიტორიულად საკმაოდ დაშორებული იყო და უშუალოდ არ ემეზობლებოდა პართიას, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მას მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა რომაულ გეოპოლიტიკაში. კოლხეთი ესაზღვრებოდა არმენიას, რომელიც წარმოადგენდა პართია-რომის დაპირისპირების ძირითად მიზეზს და მათ შორის გაუთავებელი ომების მთავარ ასპარეზს.¹ აზიაში პირველობისათვის მიმდინარე პერმანენტულ ომებში, კოლხეთს რომისათვის უნდა უზრუნველყო მტკიცე ზურგი და შეესრულებინა პლაცდარმის როლი პართიის წინააღმდეგ სომხეთისათვის ბრძოლაში. გარდა ამისა, აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთს გარკვეული სტრატეგიულ-საკომუნიკაციო მნიშვნელობა ჰქონდა ჩრდილოეთ კავკასიისა და ბოსფორის მიმართაც.²

ძვ. წ. I ს. მიწურულიდან რომი აღმოსავლეთის საზღვარზე ცდილობს ძლიერი ანტიპართიული პლაცდარმის შექმნას. ამ მიზნის განსახორციელებლად რომაელი იმპერატორები საკუთარი შეხედულებით, კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე ცვლიან მცირე აზიის პოლიტიკურ რუკას. აღმოსავლეთის სასაზღვრო რეგიონებში დაიწყო მმართველობის სისტემის ხშირი რეორგანიზაცია, პართია-რომს შორის არსებული „ბუფერული“ სამეფოების გაერთიანება, ან პირიქით, მათი დაშლა და გაუქმება. ეს ცვლილებები პირველ რიგში პოლემონიდთა სამეფოს ეხებოდა. ავგუსტუსისა (ძვ.წ. 27-ახ.წ. 14 წწ.) და მისი მემკვიდრე იულიუს-კლავდიუსების დინასტიის (ახ.წ. 14-68 წწ.) თითქმის ყველა იმპერა-

¹ იხ.: კ. ფიფია. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 34, 165, შენ. 2; История армянского народа, ч. I, под редакцией Б.И. Аракеляна и А.Р. Иоаннисяна. Ереван, 1951, გვ. 50.

² კ. ფიფია. დასავლეთ საქართველოს ურთიერთობა რომთან ახ.წ. I საუკუნეში. – *საისტორიო ძიებანი*. II. თბ., 1999, გვ. 10; Н. Ю. Ломоури. Грузино-римские взаимоотношения, გვ. 105-106.

ტორის დროს პონტოს სამეფოს სტატუსი იცვლებოდა. თუმცა, ამას არ უმოქმედია კოლხეთის მდგომარეობაზე და იგი პოლემონიდთა სამეფოს განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენდა. შესაბამისად, კოლხეთი ჯერ პონტო-ბოსფორის გაერთიანებული სამეფოს (ძვ. წ. 14-8 წწ.), ხოლო შემდეგ, ძვ.წ. 3/2 – ახ.წ. 17 წწ. პონტო-კაპადოკიის ერთიანი სახელმწიფოს შემადგენლობაში შედიოდა.¹ ტიბერიუსის (ახ.წ. 14-37 წწ.) პრინციპატის დროს პონტო-კაპადოკიის გაერთიანებული სამეფო კვლავ დაიშალა და პოლემონიდური პონტო, კოლხეთთან ერთად, უშუალოდ რომის პროტექტორატის ქვეშ მოექცა. მომდევნო იმპერატორმა გაიუს კალიგულამ (37-41 წწ.) პონტოს სამეფო კვლავ პოლემონიდებს დაუბრუნა. ამასთან, კალიგულამ ისევ სცადა პონტო-ბოსფორის გაერთიანებული სამეფოს შექმნა. ამ მიზნით მან პოლემონ II-ს ბოსფორის ტახტიც გადასცა. მაგრამ გაერთიანებული შავიზღვისპირა სახელმწიფოს შექმნის მცდელობამ ახლაც, ისევე როგორც ავგუსტუსის დროს, ბოსფორელთა დიდი წინააღმდეგობის გამო, კრახი განიცადა.² ამრიგად, განსხვავებით ბოსფორისაგან, კოლხეთში პონტოელთა და მათი მეშვეობით რომაელთა პოზიციები ხანგრძლივი დროის მანძილზე საკმაოდ სტაბილური იყო.

ყველაფერი ეს კოლხეთში მიმდინარე რთული შინაგანი პროცესებით უნდა აიხსნას. ქვეყანაში ადგილობრივი ცენტრალური ხელისუფლება დიდი ხანია არ არსებობს, იგი დაყოფილია ცალკეულ „სკეპტუხიებად“ და ღრმა ეკონომიკურ კრიზისს განიცდის. კოლხეთში ჯერჯერობით არ არსებობენ ქვეყნის გაერთიანებითა და სამეფო ხელისუფლების აღდგენით დაინტერესებული ძალები, ხოლო ცალკეული „სკეპტუხიების“ ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის სუსტია და რომაელებს, პონტოს მეფის მეშვეობით, შესწ-

¹ კ. ფიფია. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 39-41; კ. ფიფია. ავგუსტუსის აღმოსავლური პოლიტიკა და პოლემონიდური პონტოს სამეფო. – *კავკასიის მაცნე* XII. თბ., 2005, გვ. 71-74.

² კ. ფიფია. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 43-50.

ევთ ძალა, დროებით მაინც შეზღუდონ ადგილობრივ მმართველთა სეპარატისტული ტენდენციები.

მაგრამ რომაელთა ძალაუფლება მთელ აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ერთნაირი არ ყოფილა. ისინი უფრო მტკიცედ დამკვიდრდნენ კოლხეთის ზღვისპირა ზოლში, ცენტრალურ და ჩრდილოეთის მთიან რაიონებში კი მათი ძალაუფლება ეფემერულ ხასიათს ატარებდა, ხოლო დიოსკურიის იქით მცხოვრებ ტომებზე რომაელთა გავლენა საერთოდ არ ვრცელდებოდა. სტრაბონის ცნობით, რომაელების „ხელში არის ჩვენენ მომართული აზიის მთელი სანაპირო, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში აქეელების, ზიგებისა და ჰენიოხების [მხარეს], რომელნიც ვიწრო და მწირ ადგილებში ცხოვრობენ ყაჩაღობითა და მომთაბარეობით.“¹

პირველყოფილი თემური წყობილების რღვევის საფეხურზე მდგომი ეს ტომები საფრთხეს უქმნიდნენ კოლხეთის ზღვისპირა ქალაქებსაც. პლინიუსის (23/24-79 წწ.) ცნობით, ახ.წ. I ს. პირველ ნახევარში, ჰენიოხებს გაუძარცვავთ მდიდარი ქალაქი პიტიუნტი.² ასევე დარბეული ჩანს დიოსკურიაც, რადგანაც პლინიუსი ლაპარაკობს მისი დაცარიელების შესახებ.³

მეკობრე ტომთა ასეთი განუკითხავი თარეში, რა თქმა უნდა, სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების სისუსტის მაჩვენებელია და ამას ჯერ კიდევ სტრაბონი ამჩნევდა. მისი ცნობით, „...იმ ადგილების მცხოვრებნი, რომელთაც ადგილობრივი მმართველები ჰყავთ, რაღაცა შემწეობას ჰპოვებენ ხოლმე წინამძღოლთაგან უსამართლობის შემთხვევაში: რადგან ხშირად მათ (ე.ი. მეკობრეებს) თავს ესხმიან... ხოლო რომაელების [გამგებლობაში] მყოფი [ნაწილი] უფრო უმწეოა გამოგზავნილ პირთა უპასუხისმ-

¹ Strabo, XVII, 3, 24.

² Plin., NH, VI, 16. В.В. Латышев. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. – ВДИ, 1949, №2, გვ. 297.

³ Plin., NH, VI, 15; გ. მედიქიშვილი. ისტორიული კოლხეთის მოსახლეობა ძვ.წ. II-I საუკუნეებში. – საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. I. თბ., 1970, გვ. 480; Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии, გვ. 376.

გებლობის გამო.¹ მართალია, სტრაბონის ეს ცნობა ქრონოლოგიურად უფრო ადრინდელ პერიოდს ეხება, მაგრამ იგი მთლიანად პოლემონიდთა მმართველობის დასახასიათებლადაც გამოდგება.

ამრიგად, პოლემონიდების ზედაპირულმა მმართველობამ ვერ შეძლო კოლხეთის ეკონომიკური და პოლიტიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება. ქვეყანა კვლავ კრიზისს განიცდიდა, საქალაქო ცხოვრება თითქმის მოშლილი, ხოლო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობა შეზღუდული იყო. მაგრამ, მალე აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში პონტოელთა სუსტი ხელისუფლება უშუალოდ რომაულმა მმართველობამ შეცვალა.

კოლხეთის პოლიტიკური სტატუსის ცვლილება და მისი რომის პროვინციულ სისტემაში ჩართვა დაკავშირებული იყო იმპერატორ ნერონის (54-68 წწ.) აღმოსავლურ პოლიტიკასთან. ახ.წ. 63 წ. ნერონმა, გარკვეული პოლიტიკური მოსაზრებით, გააუქმა პოლემონიდური პონტოს სამეფო². მისი ტერიტორია, კოლხეთთან ერთად, გალატიის პროვინციას შეუერთდა³. ახალი პროვინციის სამხედრო-ადმინისტრაციული ცენტრი გახდა ქ. ტრაპეზუნტი. აქვე იყო საზღვაო ფლოტის ბაზაც⁴. ნერონის ბრძანებით, კოლხეთის სანაპირო პუნქტებში – აფსაროსში, ფასისსა და სებასტოპოლისში განლაგებულ იქნა რომაული სამხედრო ნაწილები⁵. ამდენად, 63 წ. კოლხეთში პოლემონიდთა არცთუ ისე

¹ Strabo, XI, 2, 12.

² Tac., Hist., III, 47; Suet., Nero, 18; SHA, Vit. Aurel., XXI, 11; Eutr., Brev., VII, 14; С. Ю. Сапрыкин. Понтийское царство, გვ. 338; D. Magie. Roman Rule in Asia Minor. Vol. I (Text), vol. II (Notes). Princeton, New Jersey, 1950, ტ. I, გვ. 561-562, ტ. II, გვ. 1417-1418, შენ. 62.

³ Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии, გვ. 364; Н. Ю. Ломоури. Грузино-римские взаимоотношения, გვ. 209.

⁴ А. И. Амиранашвили. Иберия и римская экспансия в Азии. – ВДИ, 1938, №4(5), გვ. 171; Т. В. Mitford. Some Inscriptions from the Cappadocian Limes. – JRS, LXIV, 1974, გვ. 163. შდრ. М. И. Максимова. Античные города Юго-Восточного Причерноморья. М.-Л., 1956, გვ. 318.

⁵ თ. თოდუა. რომაული სამყარო და საქართველოს შავიზღვისპირეთი. დისერტაცია ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერ-

ძლიერი ხელისუფლება უშუალოდ რომაულმა ადმინისტრაციამ შეცვალა¹ და ქვეყანა საკმაოდ ხანგრძლივი დროით (დაახლ. 50 წელი) რომის პროვინციულ მმართველობას დაექვემდებარა. თუმცა, არც რომის პროვინციულ პოლიტიკაში შეიმჩნეოდა ერთიანი, კარდინალური მიმართულება. კოლხეთის რომის პროვინციულ სისტემაში ყოფნისას, იმპერიის აღმოსავლური სასაზღვრო-თავდაცვითი სისტემის ხშირი მოდერნიზაციის შედეგად, კოლხეთის ტერიტორია ამჯერად უკვე გალატიისა და კაპადოკიის პროვინციების რეორგანიზაციის არეალში მოექცა.

მართალია, ნერონის მიერ პონტოს სამეფოს ოკუპაციას ადგილობრივ ძალთა მხრიდან წინააღმდეგობა არ შეხვედრია და მის სიცოცხლეში მეოტიდა-პონტოსპირეთში შენარჩუნებული იყო „3000 ჰოპლიტისა და 40 სამხედრო ხომალდის“² ძალით დამყარებული „რომაული წესრიგი“, მაგრამ პონტო-კოლხეთის ყოფნა გალატიის პროვინციის შემადგენლობაში დიდხანს არ გაგრძელებულა. პონტოს სამეფოს გაუქმებით გამოწვეულმა უკმაყოფილებამ ნერონის სიკვდილის შემდეგ მაინც იჩინა თავი. 69 წ. იმპერიაში

რო ხარისხის მოსაპოვებლად (ხელნაწერის უფლებით). თბ., 1995, გვ. 44-47; კ. ფიფია. აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთში რომაული გარნიზონების ჩადგომის დროის საკითხისათვის. – სოხუმის უნივერსიტეტის 20 წლისთავისადმი მიძღვნილი ახალგაზრდა მეცნიერთა და ასპირანტთა სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. თბ., 1999, გვ. 131-133.

¹ ნერონის აღმოსავლური პოლიტიკის შესახებ დაწვრ. იხ.: **კ. ფიფია.** ნერონის კავკასიური ლაშქრობის მიზნებისა და მიმართულების საკითხისათვის. – სოხუმის უნივერსიტეტის შრომები. *ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერია*. I. თბ., 2007, გვ. 177-190; **К. К. Пипия.** К истории кавказской политики Нерона. – *Право и Политология*, №3(4), 2008, გვ. 53-58.

² **Jos. Flav.,** Bell. Jud., II, 366-368. ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. V. *ძველი ბერძნულიდან თარგმნა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო თ. ყაუხჩიშვილმა.* თბ., 1983, გვ. 91; **В. В. Латышев.** Известия древних писателей о Скифии и Кавказе, т. I, вып. 1. СПб., 1893, გვ. 483.

ვიტელიუსსა და ვესპასიანეს შორის მიმდინარე სამოქალაქო ომის დროს, როგორც კი შესუსტდა რომაელთა საოკუპაციო ჯარების სიძლიერე, სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში იფეთქა ღიძმა ანტირომაულმა აჯანყებამ, რომელსაც სათავეში ედგა პონტოს სამეფო ფლოტის ყოფილი სარდალი ანიკეტი¹. ანიკეტის აჯანყება გამოხატავდა საერთოდ აღმოსავლეთ პონტოსპირეთის რომაულ სამფლობელოთა განწყობას და კოლხეთის მდგომარეობასაც ახასიათებდა.² მართალია, აჯანყება მარცხით დასრულდა, მაგრამ მან გარკვეული როლი შეასრულა მთლიანად რეგიონის მიმართ იმპერიის პოლიტიკური კურსის შეცვლაში. თუმცა, რომი, რა თქმა უნდა, ვერ შეურიგდებოდა კოლხეთსა და მთლიანად ამიერკავკასიაზე თავისი გავლენის შესუსტებას და იმპერატორი ვესპასიანე (69-79 წწ.) თავდაცვის მაღალორგანიზებული სისტემის მეშვეობით შეეცადა სამხედრო-პოლიტიკური სიტუაციის გაკონტროლებას რეგიონში. ამ დროიდან აქტიურად დაიწყო ფუნქციონირება აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის რომაულმა სასაზღვრო-თავდაცვითმა სისტემამ.³ გარდა ამისა, 72 წ. კოლხეთი შეეყვანა იქნა ე.წ. „კაპადოკიურ კომპლექსში“, რომელიც შეიქმნა პროვინციების – გალატიისა და კაპადოკიის გაერთიანებით⁴. „კაპადოკიური კომპლექსის“ შექმნის ძირითადი მიზანი

¹ **Тас.,** Hist., III, 47-48. ტაციტუსის ცნობები საქართველოს შესახებ. *ლათინური ტექსტი ქართული თარგმანით, შესავალი ნარკვევითა და კომენტარებითურთ გამოსცა აღ. გამყრელიძემ.* თბ., 1973, გვ. 129.

² **ნ. ლომოური.** ქართული პოლიტიკური სამყარო საერთაშორისო არენაზე ძვ.წ. I და ახ.წ. II საუკუნეებში. – *ქართული დიპლომატიის ისტორიის ნარკვევები.* ნაწ. I. თბ., 1998, გვ. 61; **კ. ფიფია.** დასავლეთ საქართველოს ურთიერთობა რომთან ახ. წ. I საუკუნეში, გვ. 22; **Н. Ю. Ломоури.** Восточное Причерноморье и Рим в I в. н.э. – *Историко-филологические разыскания.* I. Тб., 1980, გვ. 143-145.

³ პონტო-კავკასიის სასაზღვრო-თავდაცვითი სისტემის შესახებ დაწვრ. იხ.: **კ. ფიფია.** რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 81-93.

⁴ **О. В. Кудрявцев.** Провинция Каппадокия в системе римской восточ-

იყო რომის აღმოსავლური საზღვრების თავდაცვისუნარიანობის ამალღება. თუმცა, ამ ახალ ადმინისტრაციულ ერთეულს დიდხანს არ უარსებია და დომიციანეს (81-96 წწ.) დროს კოლხეთი კვლავ გახდა რომის პროვინციული პოლიტიკის კიდევ ერთი ცვალებადობის ობიექტი. დომიციანეს, როგორც ჩანს, შეეშინდა გაერთიანებული გალატია-კაპადოკიის პროვინციის ერთი მმართველისათვის გადაცემა და მისი ბრძანებით „კაპადოკიური კომპლექსი“ კვლავ გალატიისა და კაპადოკიის პროვინციებად დაიშალა¹. კოლხეთი კაპადოკიის პროვინციის შემადგენლობაში იქნა შეყვანილი².

ჩვენ არავითარი მონაცემი არ გავგაჩნია რომის პროვინციულ სისტემაში ჩართვის შემდეგ კოლხეთის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობისა და ადგილზე რომაული მმართველობის მექანიზმების შესახებ, მაგრამ კოლხეთის ადგილობრივი, ისტორიულად ჩამოყალიბებული რეალიების, რომის საერთო-პროვინციული პოლიტიკისა და პროვინციების მოსახლეობის მართვის რომაული პრაქტიკის გათვალისწინებით, შესაძლებლად მიგვაჩნია გარკვეული ჰიპოთეტური მოსაზრების გამოთქმა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, კოლხეთი იყოფოდა ცალკეულ „სკეპტუხიებად“. ძვ.წ. I ს. კოლხეთში მომხდარი პოლიტიკური კატაკლიზმებისა და ადგილობრივი სახელმწიფოებრიობის მოშლის შემდეგაც ქვეყნის ასეთი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა არ გაუქმებულა და „სკეპტუხიები“, როგორც ადმინისტრაციული ერთეულები, კვლავ განაგრძობდნენ არსებობას. 63 წ. ნერონის მიერ პონტოს სამეფოს გაუქმების შემდეგ, რა თქმა უნდა, გაუქმდა პოლემონიდთა მმართველობის აპარატი პერიფერი-

ной политики (17-72). – ВДИ, 1955, №2, გვ. 70-71.

¹ კ. ფიფია. დასავლეთ საქართველოს ურთიერთობა..., გვ. 22-24; **О. В. Кудрявцев.** Провинция Каппадокия., გვ. 69-71.

² გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში. – საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. I, გვ. 538; კ. ფიფია. დასავლეთ საქართველოს ურთიერთობა..., გვ. 24.

ებშიც. პონტოელთა ხელისუფლება აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში რომის პროვინციულმა ადმინისტრაციამ შეცვალა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ რომის მმართველი წრეები კოლხეთშიც ისეთივე ღონისძიებებს გაატარებდნენ, როგორსაც პროვინციულ სისტემაში ჩართულ სხვა ქვეყნებში.

გლობალური საგარეო ექსპანსიის, სხვადასხვა ისტორიული წარსულის, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების მქონე ქვეყნების დაპყრობის შედეგად შექმნილ რომის იმპერიას ძალზე რთული პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული სტრუქტურა ჰქონდა. როგორც აღინიშნა, რომაელები დაპყრობილ ქვეყნებში თავდაპირველად ანგარიშს უწევდნენ ადგილობრივი მოსახლეობის ტრადიციებს, ადათ-წესებს, ეყრდნობოდნენ ადგილობრივ კანონებსა და მმართველობის ორგანიზაციას¹ და მეტნაკლებად ითვალისწინებდნენ კონკრეტული ქვეყნის ისტორიული განვითარების დონეს. როგორც ცნობილია, რომაული პროვინციების შემადგენლობაში შედიოდა არა მარტო თვითმმართველობის მქონე ქალაქები, მათთან დაკავშირებული სასოფლო-სამეურნეო ტერიტორიებით, არამედ ცალკეული ტომთა გაერთიანებებიც². ტომთა ეს გაერთიანებები რომაული სამხედრო ნაწილების კონტროლქვეშ იმყოფებოდა და ემორჩილებოდა მათ ტერიტორიაზე მყოფი საოკუპაციო სამხედრო შენაერთის მეთაურებს – პრეფექტებს, რომლებიც ტომთა გაერთიანებების უზენაეს ხელისუფლად ითვლებოდნენ³. მაგალითად, პროვინცია მეზიის შექმნის დროს, რომაელებმა, მხედველობაში მიიღეს რა ქვეყნის ისტორიული განვითარების შედეგად შექმნილი მდგომარეობა, პროვინცი-

¹ **F. De Martino.** Storia della costituzione Romana. II. Napoli, 1958, გვ. 298; **А. Б. Ранович.** Восточные провинции Римской империи I-III вв., გვ. 71.

² **Н. А. Машкин.** История Древнего Рима. Л., 1948, გვ. 463; История Древнего Рима. Под редакцией **В. И. Кузищина.** М., 1981, გვ. 230-233.

³ **Т. Д. Златковская.** Мёзия в I и II веках н.э. М., 1951, გვ. 46; **Ю. К. Колосовская.** Паннония в I-III веках. М., 1973, გვ. 61.

ული სისტემის ფარგლებში შეინარჩუნეს ადგილობრივი სატომო ორგანიზაციები მათივე ბელადების მეთაურობით, რომელთაც ადმინისტრატორებად დაუნიშნეს უახლოესი რომაული სამხედრო ნაწილების მეთაურები, პრეფექტები (praefectus civitatis).¹ Praefectus civitatis იყო არა მარტო სამხედრო, არამედ ადმინისტრაციული თანამდებობა. ასე რომ, ერთ პრეფექტურაში გაერთიანებული სხვადასხვა ტომების უზენაეს ხელისუფლად რომაული ჯარის ოფიცრები ითვლებოდნენ². ასევე იყო სხვა პროვინციებშიც – დალმაციაში, პანონიაში, აფრიკაში და ა.შ.³ რომის სამხედრო ხელისუფლებას არ ეკისრებოდა ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ პირდაპირი ადმინისტრაციული მოვალეობების შესრულება⁴. ამ ფუნქციებს ტომთა თუ თემთა გაერთიანებების წარჩინებული წარმომადგენლები ასრულებდნენ, რომლებიც პანონიის წარწერებში „principes“-ად ანუ უხუცესებად იხსენიებიან⁵. სწორედ მათ ევალებოდათ თავიანთ თანატომელებთან უშუალო კონტაქტი, გადასახადების აკრეფა და რომაული დამხმარე ჯარის ნაწილებში კონტინგენტის გაწვევის ორგანიზება⁶. ერთი სიტყვით, რომაული სამხედრო ნაწილების მეთაურთა მიერ ზურგამაგრებული და მათზე დაქვემდებარებული „უხუცესები“ თავიანთი თანამემამულეებისათვის იყვნენ რომის ხელისუფლების პირდაპირი წარმომადგენლები.

კიდევ უფრო რთული იყო რომის აღმოსავლური პროვინციების პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული სტრუქტურა. თითქმის ყველა აღმოსავლური პროვინცია შექმნილი იყო ადრე დამოუკიდებელი სამეფოს ბაზაზე, სადაც ისტორიულ-კულტურული თვალ-

¹ Т. Д. Златковская. Мёзия в I-II веках нашей эры, გვ. 46.

² Т. Д. Златковская. Мёзия в I-II веках нашей эры, გვ. 46.

³ Т. Д. Златковская. Мёзия в I-II веках нашей эры, გვ. 46, შენ. 2.

⁴ М. С. Садовская. Романизация провинции Британии (I-II вв. н.э.). – *УЗГМПИ, №153, 1960*, გვ. 77; М. И. Решина. Происхождение и расселение Фризов. – сб.: „*Романия и Барбария*“. М., 1989, გვ. 135.

⁵ Ю. К. Колосовская. Паннония в I-III веках, გვ. 61.

⁶ Ю. К. Колосовская. Паннония в I-III веках, გვ. 61.

საზრისით ძლიერი იყო ადგილობრივი, ძველადმოსავლური მემკვიდრეობისა და ელზური ტრადიციების სინთეზი, რის გამოც აქ ერთმანეთის გვერდით არსებობდა – ელზისტური ქალაქები, ადგილობრივი ტიპის ძველადმოსავლური ტრადიციების მატარებელი საქალაქო ცენტრები, რომელთა მიერ დაარსებული კოლონიები და მუნიციპალიტეტები. გარდა ამისა, ყველა პროვინციის შემადგენლობაში შედიოდა ავტონომიური სატადრო ტერიტორიები, ტომთა გაერთიანებები, ცალკეული პოლიტიკური ერთეულები – სატრაპიები და პატარა სამეფოებიც კი¹.

ასეთი იყო რომაული პროვინციის ადმინისტრაციულ-პოლიტიკური სტრუქტურა. ჩვენ, როგორც აღვნიშნეთ, არ გავგაჩნია პირდაპირი ცნობები იმის შესახებ, თუ როგორი იყო კოლხეთის შიდაადმინისტრაციული მოწყობა პოლემონიდების სამეფოს გაუქმების შემდეგ, მაგრამ, ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ძნელი საფიქრებელია, რომ რომის ხელისუფალთ გაუქმებისათვის კოლხეთის ტერიტორიაზე ისტორიულად ჩამოყალიბებული ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულები, „სკეპტუხიები“. როგორც ვნახეთ, რომის მმართველი წრეები პროვინციების ორგანიზებისას ითვალისწინებდნენ ადგილობრივ ისტორიულ-პოლიტიკურ მდგომარეობას, თანაც კოლხეთში რომაულ ადმინისტრაციას დახვდა მისთვის ძალზე ხელსაყრელი ვითარება. დასავლეთის პროვინციების ჩამორჩენილი, განვითარების დაბალ დონეზე მყოფი ტომებისა და მათი ბელადებისაგან განსხვავებით, რომს აქ საქმე ჰქონდა სახელმწიფოებრივ-ადმინისტრაციული მართვის გამოცდილების მქონე წვრილ-წვრილ ტომობრივ-ტერიტორიულ ერთეულებთან, რომელთა მმართველებს – „სკეპტუხებს“, რომაული სამხედრო ნაწილების მეთაურებისა თუ პრეფექტების ხელმძღვანელობით, შეეძლოთ შეენარჩუნებინათ რომ-

¹ История Древнего Рима. Под редакцией **В. И. Кузищина**, გვ. 233; **В. И. Кузищин, И. А. Гвоздева**. История Древнего Рима. М., 2005, გვ. 205-207.

ის გავლენის სტაბილურობა აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში. კოლხეთის ცალკეულ „სკეპტუხიათა“ მეთაურებისა და აქ დისლოცირებული რომაული გარნიზონების მჭიდრო კავშირი იყო სწორედ ის ნიადაგი, რომელსაც, ადგილობრივი მოსახლეობის მორჩილების უზრუნველსაყოფად, უნდა დაყრდნობოდა ტრაპეზუნტის (ახალშექმნილი პროვინციის ცენტრი) რომაული ადმინისტრაცია.

ამრიგად, აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში მოსახლე ტომებისა და მათი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ორგანიზაციის – „სკეპტუხიების“ უზენაეს ხელისუფლად, რომის პოლიტიკის ადგილზე გამტარებლად ითვლებოდნენ ზღვისპირა ზოლში დისლოცირებული რომაული გარნიზონების მეთაურები. მაგ., აფსაროსის დამხმარე შენაერთების უფროსის (praepositus) კონტროლქვეშ იმყოფებოდა ამ ციხე-ქალაქის სიახლოვეს თუ მისგან მოშორებით მცხოვრები მკვიდრი მოსახლეობა¹. რადგანაც რომაული გარნიზონები კოლხეთის ტერიტორიაზე II ს. შუახანებადვე მხოლოდ სამ პუნქტში – აფსაროსში, ფასისსა და დიოსკურიასში იყვნენ დისლოცირებული, გარნიზონების მეთაურებს, როგორც ჩანს, ერთდროულად რამდენიმე „სკეპტუხიის“, რამდენიმე სხვადასხვა ტომის გაკონტროლება ევალებოდათ. მაგ., იმავე აფსაროსის გარნიზონის უფროსს, ალბათ, ევალებოდა ზიდრიტებისა (რომლებზეც ჯერ კიდევ არ ვრცელდებოდა იბერიის გავლენა) და მაკრონ-ჰენიოხების მეთვალყურეობა, ფასისის რომაულ გარნიზონს – ლაზებისა და ქვეყნის შიდა რაიონებში არსებული „სკეპტუხიების“, ხოლო სებასტოპოლისის კასტელუმს – სანიგების, აბაზგებისა და აფსილების გაკონტროლება. ერთი სამხედრო ნაწილის მეთაურის მიერ რამდენიმე სხვადასხვა ტომის გაკონტროლების პრაქტიკა ფართოდ იყო გავრცელებული რომის პროვინციებში. მაგ., დუნაისპირეთის ორი დიდი ტომი – მეზები

¹ თ. თოდუა. რომაული სამყარო და საქართველოს შავიზღვისპირეთი, გვ. 205.

და ტრეპალები ერთი პრეფექტის მეთვალყურეობის ქვეშ იმყოფებოდნენ¹, ხოლო ნორიკუმის პირველი კოჰორტის პრეფექტი, რომელიც ასევე დუნაის სანაპიროს იცავდა, ერთდროულად ბოიებისა და აზალების თემთა გაერთიანებებს უწევდა კონტროლს². როგორც ჩანს, ასე იყო კოლხეთშიც.

რაც შეეხება ადგილობრივი არისტოკრატის ფუნქციებს, ანალოგიებიდან გამომდინარე, მათ მოვალეობად თანამემამულეების რომაულ არმიაში გაწვევის ორგანიზებასა და გადასახადების აკრეფას მიიჩნევენ³, რაც, ჩვენი აზრით, სავსებით სამართლიანი მოსაზრებაა, მხოლოდ მიგვაჩნია, რომ ეს ფუნქციები და ადგილობრივი თვითმმართველობის საკითხები, პირველ რიგში, „სკეპტუხების“ კომპეტენციას შეადგენდა.

ასეთი იყო კოლხეთის საშინაო თუ საგარეო მდგომარეობის ძირითადი ტენდენციები ძვ.წ. I – ახ.წ. I საუკუნეებში. სწორედ ამ პერიოდში მიმდინარე პროცესებმა, უცხოელთა ხანგრძლივმა ბატონობამ და კოლხეთის ისტორიულად ჩამოყალიბებული ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის სისტემის სიცოცხლისუნარიანობამ შეამზადა ნიადაგი იმ ახალი პოლიტიკური რეალობისათვის, რომელიც შეიქმნა აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ახ.წ. II ს. დასაწყისში.

¹ Т. Д. Златковская. Мёзия в I-II веках нашей эры, გვ. 46.

² A. Dobo. Inscriptiones extra fines Pannoniae da ciaegue repartae adres eurun den provinciarum pertinentes. Budapest, 1940, გვ. 238.

³ თ. თოდუა. რომაული სამყარო და საქართველოს შავიზღვისპირეთი, გვ. 206.

თავი II

რომის აღმოსავლური პოლიტიკა და კოლხეთი ახ.წ. II ს. დასაწყისში. ცალკეული „სამეფოების“ წარმოქმნა კოლხეთში.

ახ.წ. II ს. დასაწყისიდან საერთო-პოლიტიკური ვითარება აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში მკვეთრად შეიცვალა. ერთ დროს ერთიანი კოლხეთის სახელმწიფოებრივ სივრცეში გაჩნდნენ ახალი ტერიტორიულ-ტომობრივი გაერთიანებები, რომლებიც უშუალოდ რომის პროვინციული მმართველობისაგან გამოსვლის შემდეგ, იმპერიისაგან ფორმალურ დამოუკიდებლობასაც იღებენ და საკუთარი „მეფეებით“ სათავეში აქტიურად ებმებიან დასავლეთ საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში II ს. დასაწყისში შექმნილი ახალი პოლიტიკური ატმოსფეროს შესახებ პირველხარისხოვან ცნობებს გვაწვდის კაპადოკიის პროვინციის მმართველი ფლავიუს არიანე (დაახლ. 95-175 წწ.) თავის ნაშრომში “მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო“.

„პერიპლუსი“ წარმოადგენს ფლავიუს არიანეს მიერ 131 წ. შავი ზღვის სანაპიროზე ჩატარებული სამსახურებრივი მოგზაურობის ოფიციალურ ანგარიშს, რომელიც დართული ჰქონია იმპერატორ ადრიანესადმი (117-138 წწ.) გაგზავნილ ლათინურ წერილს. ამ თხზულებას განსაკუთრებულ ღირებულებას ანიჭებს ის ფაქტი, რომ არიანემ ტრაპეზუნტიდან დიოსკურიამდე მთელი სანაპირო ხაზი თვითონ განვლო და ამდენად, „პერიპლუსის“ ის ნაწილი, რომელიც ეხება შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს, წარმოადგენს თვითმხილველის ფასდაუდებელ ცნობებს უშუალოდ რომის პროვინციულ სისტემაში ჩართული ტომებისა თუ ის-

ტორიის ასპარეზზე ახალგამოსული სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნების პოლიტიკური მდგომარეობის, მათი რომთან დამოკიდებულებისა და რეგიონში იმპერიის სამხედრო-სტრატეგიული მდგომარეობის შესახებ.¹

ფლავიუს არიანე ასე აგვიწერს აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში შექმნილ პოლიტიკურ სიტუაციას: „შემდეგი ტომები გავიარეთ: ტრაპეზუნტელების მოსაზღვრენი, როგორც ქსენოფონტიც ამბობს, არიან კოლხები და ტომს, რომელიც უგულადესია და ტრაპეზუნტელების მოსისხლე მტერი, ქსენოფონტი დრილებს უწოდებს, მე კი ვფიქრობ, რომ ისინი სანები არიან. ესენი მეტად კარგი მეომრები არიან და ახლაც დიდი მტრები ტრაპეზუნტელებისა. გამაგრებულ ადგილებში ცხოვრობს ეს ტომი. მეფე არ ჰყავს. ძველითგანვე რომაელების მოხარკეა, მაგრამ ყჩაღურ ცხოვრებას ეწევა და სისტემატურად არ შემოაქვს გადასახადი. მაგრამ ამის შემდეგ, თუ ღვთის ნება იქნება, აწ წესიერად გადაიხდის ეს ტომი გადასახადს, ან ჩვენ მას გავაძევეთ ქვეყნიდან. ამით გვერდით არიან მაკრონები და ჰენიოხები, მათი მეფე ანქიალეა. მაკრონების და ჰენიოხების მეზობლები ძიდრიტები არიან, ესენი ფარსმანის ქვეშევრდომნი არიან. ძიდრიტების გვერდით ლაზები არიან. ლაზების მეფე მალასაა, რომელსაც ტახტი შენგანა (*ე. ი. აღრიანესაგან – კ.ფ.*) აქვს მიღებული. ლაზების მეზობლები აფსილები არიან, მათმა მეფემ იულიანემ მეფობა შენი მამისაგან (*იგულისხმება იმპერატორი ტრაიანე (98-117 წწ.)-კ.ფ.*) მიიღო.

¹ ფლავიუს არიანესა და მისი „პერიპლუსის“ შესახებ იხ.: **მ. ინაძე**, ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიისათვის (ფლავიუს არიანე და მისი ცნობები საქართველოს შესახებ). *სადისერტაციო ნაშრომი ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად (ხელნაწერი)*. თბ., 1953; **ფლავიუს არიანე**, მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო. *თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და რუკა ნათელა კეჭაღმაძისა*. თბ., 1961, გვ. 1-27; ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. V. *ძველი ბერძნულიდან თარგმნა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო თ. ყაუხჩი შვილმა*. თბ., 1983, გვ. 94-116.

აფსილების მეზობლები აბასკები არიან. აბასკთა მეფე რესმაგაა, ამასაც ტახტი შენგან აქვს მიღებული. აბასკთა მეზობლები სანიგები არიან, მათ მიწაზე იმყოფება სებასტოპოლისი. სანიგთა მეფემ სპადაგამ შენგან მიიღო ტახტი“.¹ თითქმის ანალოგიური ცნობები არის დაცული V ს. ანონიმ ავტორთანაც.²

ამრიგად, 131 წ. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში წინა პერიოდთან შედარებით, სრულიად განსხვავებული პოლიტიკური სიტუაციაა შექმნილი. ყოფილი პონტოს სამეფოს „სატრაპიისა“ და შემდგომ უშუალოდ რომის პროვინციულ სისტემაში ჩართული ისტორიული კოლხეთის ტერიტორიაზე „აღდგენილია“ ადგილობრივი „სამეფო“ ხელისუფლება და მეტიც, არიანეს მიერ ამ ტერიტორიაზე ექვსი სხვადასხვა – მაკრონ-ჰენიოხთა, იბერიის გავლენის ქვეშ მყოფი ზიდრიტთა, ლაზების, აფსილების, აბაზგების და სანიგების პოლიტიკური გაერთიანებებია დაფიქსირებული. ამ ახალი პოლიტიკური ერთეულების წარმოქმნა მტკიცდება კოლხეთის სხვადასხვა რაიონში – კლდეეთში, თავილონში, სარგვეშში, გონიოსა და ცინისძირში მოპოვებული არქეოლოგიური მასალებითაც.³

აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ტერიტორიაზე ახალჩამოყალიბებული პოლიტიკური ერთეულებიდან ყველაზე სამხრეთით მაკრონ-ჰენიოხების გაერთიანებული „სამეფო“ მდებარეობდა. იგი უშუალოდ ესაზღვრებოდა კაპადოკიის პონტოს პროვინციას, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა კოლხებისა და სანების მიწა-წყალიც.⁴ მაკრონ-ჰენიოხებს ეჭირათ თანამედროვე ჭანეთის ნაწილი ცენტრით დაახლოებით ქ. ათინასთან.⁵ მათი სამეფ-

¹ Arrian., PPE, 11. *ქართული თარგმანი მოგვაქვს ნ. კეჭაღმაძის ზემოთ დასახელებული გამოცემის მიხედვით.*

² Anonym., PPE, 8, 10. იხ.: არიანეს იგივე გამოცემა, გვ. 89-90.

³ О. Д. Лордкипанидзе. Наследие древней Грузии, გვ. 343. იქვე იხ. პრობლემის გარშემო არსებული მთელი ლიტერატურა.

⁴ ნ. ღომოჭური. ეგრისის სამეფოს ისტორია, გვ. 7.

⁵ ს. ჯანაშია. თუბალ-თაბალი, ტიბარენი, იბერი. – *შრომები. III*. თბ., 1959, გვ. 22.

ლობელო ჩრდილოეთით ვრცელდებოდა მდინარე არქაბისამდე,¹ რომელსაც მკვლევართა ერთი ნაწილი მდ. ორხოფთან,² სხვები კი მდინარე არხავესთან აიგივებენ.³ მაკრონ-ჰენიონთა ჩრდილოეთით, ზღვის სანაპირო ზოლში შეჭრილი იყო ფარსმანის იბერია, რომლის ქვეშევრდომაც ითვლებოდა ზიდრიტთა ტომი. ამ ტომის განსახლების საზღვრების შესახებაც განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. მკვლევართა ნაწილი, V ს. ანონიმი ავტორის ცნობის⁴ საფუძველზე, მის ლოკალიზაციას მდინარე არქაბისსა და აფსაროსის (ჭოროხის) შესართავს შორის ახდენს.⁵ ზიდრიტთა ოლქს მთლიანად აფსაროსის ჩრდილოეთით, დღევანდელი აჭარა-ქობულეთის ტერიტორიაზე ათავსებს პროფ. ნ. ლომოური.⁶

ზიდრიტებს არიანეს მიხედვით, ლაზები ესაზღვრებოდნენ. ლაზებს ეკავათ კოლხეთის ცენტრალური ნაწილი, მდ. რიონის ორივე მხარეს. არიანე არაფერს ამბობს იმის შესახებ, თუ სანამდე ვრცელდებოდა ჩრდილოეთით ლაზთა სამეფოს საზღვრები. მაგრამ, როგორც აღნიშნავს ნ. ლომოური, მდინარეების ქარიატისა (მდ. ხობი) და ხობოსის (მდ. ენგური) დასახელება ლაზთა ტერიტორიაზე ცხადყოფს, რომ ლაზთა სამფლობელოები ვრცელდებოდა სულ ცოტა ენგურის გადაღმა მხარემდე,⁷ ხოლო

¹ Anonym., PPE, §1.

² ნ. ლომოური. ბერძენი ლოგოგრაფოსების ცნობები ქართველი ტომების შესახებ. – *მსკი, ნაკვ. 35, 1963*, გვ. 13-14.

³ გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში, გვ. 544; М. П. Инадзе. К истории Грузии античного периода (*Флавий Арриан и его сведения о Грузии*). Автореферат кандидатской диссертации. Тб., 1953, გვ. 16.

⁴ Anonym., PPE, 1.

⁵ გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში, გვ. 544-545; Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии, გვ. 370, 353-354.

⁶ ნ. ლომოური. ეგრისის სამეფოს ისტორია, გვ. 8-10.

⁷ ნ. ლომოური. დასავლეთ საქართველო რომის პოლიტიკურ სისტემაში ახ.წ. II-III საუკუნეებში. – *ქართული დიპლომატია. წელიწდეული. VI. თბ., 1999*, გვ. 78.

იმის გათვალისწინებით, რომ ბიზანტიური წყაროების ლაზიკა უნდა გაიგივდეს ქართულ ეგრისთან, ქართულ და სომხურ წყაროთა საფუძველზე შეიძლება დაზუსტდეს, რომ ლაზიკის ჩრდილოეთ საზღვარი გადიოდა მდინარე ეგრის-წყალზე,¹ ე.ი. დღევანდელ ლალიძგაზე.²

ლაზების ჩრდილოეთით არიანე ჯერ აფსილების, ხოლო შემდეგ აბაზგთა პოლიტიკურ გაერთიანებებს ასახელებს. აფსილებისა და აბაზგების განსახლების არეალი წარმოადგენდა საკმაოდ ვიწრო სექტორს ზღვის სანაპირო ზოლში, მდ. ლალიძგასა და სებასტოპოლისს შორის. ეს უკანასკნელი, არიანეს მიხედვით, სანიგების მიწა-წყალზე მდებარეობდა, რომლის ჩრდილოდასავლეთ საზღვარიც მდ. აქეუნტზე, ანუ დღევანდელ მდ. შახეზე გადიოდა.³

აღნიშნულ პოლიტიკურ ერთეულთა წარმოშობის მიზეზები დიდი ხანია იპყრობს მკვლევართა ყურადღებას და ამ პრობლემის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში რამდენიმე მოსაზრება არსებობს. მოკლედ შევეხოთ თითოეულ მათგანს.

ივ. ჯავახიშვილი აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში არიანეს მიერ აღწერილ მდგომარეობას მთლიანად რომაელთა მიერ გატარებული პოლიტიკის შედეგად მიიჩნევს. „როგორც ჩანს – წერს ივ. ჯავახიშვილი, – რომაელებს თავიანთი საყვარელი პოლიტიკური მცნება *Divide et impera* აქაც განუხორციელებიათ

¹ **ნ. ლომოური.** ძველი აფხაზეთის ეთნოკულტურული ისტორიიდან. თბ., 1998, გვ. 8; **Н. Ю. Ломоури.** Абхазия в античную и раннесредневековую эпохи. Тб., 1997, გვ. 18; **Н. Ю. Ломоури.** Грузино-римские взаимоотношения, გვ. 221.

² **დ. მუსხელიშვილი.** საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები. I. თბ., 1977, გვ. 106-113; **დ. მუსხელიშვილი.** საქართველო IV-VIII საუკუნეებში. თბ., 2003, გვ. 108.

³ **Arrian.,** PPE, 18; *აქეუნტისა და შახეს ივიკობის შესახებ იხ.: ნ. კეკელიძე.* ფლავიუს არიანე, გვ. 79, 81-82, შენ. 62; **М. П. Инадзе.** К истории Грузии античного периода, გვ. 16.

და გაერთიანებული კოლხეთის მაგიერ ოთხი სამეფოს შექმნისათვის ხელი შეუწყვიათ“.¹

აღნიშნული პოლიტიკური მოვლენის მიზეზი განსხვავებულად არის ახსნილი ს. ჯანაშიასთან. მკვლევრის აზრით, კოლხეთის ტერიტორიაზე ცალკეული პოლიტიკური ერთეულების წარმოშობა არის არა გარეშე ძალის მიერ თავზე მოხვეული რომაული პრინციპის – „დაჰყავი და იბატონე“! – პრაქტიკული განხორციელების შედეგად მიღებული მდგომარეობა, არამედ ნაყოფიან თვით ქვეყნის საკუთარი, შინაგანი განვითარებისა.² ასეთი პოლიტიკა დასავლეთ საქართველოში რომისათვის ფაქტიურად ზედმეტიც უნდა ყოფილიყო, რადგანაც დასავლეთ საქართველო რომაელებმა ხელში ჩაიგდეს დასუსტებული, პოლიტიკურ მთლიანობასა და დამოუკიდებელ სახეს მოკლებული. ამიტომ, არიანეს მიერ აღწერილი მდგომარეობის ხელოვნურად შექმნას რომისათვის აზრი არ ჰქონდა.³

ს. ჯანაშია II ს. დასაწყისში აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ახალი პოლიტიკური ერთეულების წარმოშობას ადგილობრივი საზოგადოებრივი ძალების თვითორგანიზაციის, შეკრებისა და გაერთიანების შედეგად მიიჩნევს. მკვლევრის აზრით, არიანეს დროინდელი ზოგიერთი სამთავრო წარმოადგენს ძველი „სკეპტუხიების“ შემდგომ განვითარებას, და ეს „სამთავროები უკვე ტომურ-გვაროვნულ ორგანიზაციებს კი არ წარმოადგენენ, არამედ გარკვეული, თუმცა პრიმიტიული სოციალური დიფერენციაციის ნიადაგზე არიან აღმოცენებულნი“.⁴

¹ ივ. ჯავახიშვილი. ქართველი ერის ისტორია. წიგნი I. – *თხზულებანი თორმეტ ტომად*. ტ. I. თბ., 1979, გვ. 214.

² ს. ჯანაშია. საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზაციის გზაზე, გვ. 211; ს. ჯანაშია. ეგრისის სამეფოს წარმოშობა. – *შრომები*, II. თბ., 1952, გვ. 311-312.

³ ს. ჯანაშია. საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზაციის გზაზე, გვ. 211; ს. ჯანაშია. ეგრისის სამეფოს წარმოშობა, გვ. 312.

⁴ ს. ჯანაშია. საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზაციის გზაზე, გვ. 211; ს. ჯანაშია. ეგრისის სამეფოს წარმოშობა, გვ. 312.

დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცალკეული პოლიტიკური ერთეულების წარმოშობის საკითხი ვრცლად არის განხილული გ. მელიქიშვილის ნაშრომებში. მკვლევარი არ ეთანხმება როგორც ივ. ჯავახიშვილის, ასევე ს. ჯანაშიას მოსაზრებებს¹ და აღნიშნული „სამეფო“-სამთავროების წარმოშობას ხსნის თავისი ცნობილი თეორიით – კოლხეთის მოსახლეობის „ბარბარიზაციის“ შესახებ. მკვლევრის აზრით, ძვ.წ. I ს. ადგილობრივი სახელმწიფოებრიობის დაცემისა და უცხოელთა (ჯერ პონტოს, შემდეგ რომის) საკმაოდ სუსტი ადმინისტრაციის დაფუძნების შემდეგ, კოლხეთის ტერიტორიაზე იწყება მეომარ მთიელ ტომთა „მრისხანე სტიქიის“ მოძალევა. ჩრდილოეთ კოლხეთის სანაპიროზე ხდება ადიღეური ტომების – ჯიქების ჩამოსახლება, რომლებმაც აქედან განდევნეს ადგილობრივი, მკვიდრი მოსახლეობა – კერკეტები. მთელ სანაპიროზე დიოსკურიიდან ვიდრე თანამედროვე გელენჯიკისა და ნოვოროსიისკის რაიონამდე მყარდება მეომარ მთიელ ტომთა განუსაზღვრელი ბატონობა, რომლებიც მეკობრეობითა და ძარცვა-ყაჩაღობით ირჩენდნენ თავს. ესენი არიან ჯიქები, ჰენიოხები და აქეელები.² ჩრდილოეთ კოლხეთში და კიდევ უფრო ზემოთ მცხოვრები ეს ტომები, გ. მელიქიშვილის აზრით, უტყვედნენ ცენტრალურ კოლხეთსაც, რის შედეგადაც ზღვისპირა ზოლში ახ.წ. I საუკუნეში გამოჩნდნენ სანიგები, აბაზგები და აფსილები.³ ყველა ისინი, უფრო ადრე, იგულისხმებიან იმ მრისხანე სტიქიის შემადგენლობაში, რომელსაც სტრაბონი ჯიქების, ჰენიოხებისა და აქაელების სახელით იცნობს და რომლებიც ბატონობდნენ ჩრდილოეთ კოლხეთსა და მეზობელ რაიონებში.⁴

¹ გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში, გვ. 548, შენ. 1; Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии, гв. 375.

² გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში, გვ. 538-539; Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии, гв. 364.

³ გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში, გვ. 539-540.

⁴ გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში, გვ. 539.

ცენტრალურ კოლხეთში მთიელი ტომების ჩამოსახლება, გ. მელიქიშვილის აზრით, ხდებოდა არა მარტო ჩრდილოეთიდან, არამედ სამხრეთიდანაც, სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის მთიანეთიდან, სადაც აგრეთვე გვაროვნული წყობილების რღვევის საფეხურზე მდგომი მეომარი ტომები სახლობდნენ. ესენი უმთავრესად დასავლურქართული (ჭანური) ტომები იყვნენ. არც რომაელებსა და არც მათ ვასალებს – პონტოს მმართველებს შესწევდათ ძალა, რომ მათ გამკლავებოდნენ და ეს მთიელი ჭანური ტომები იჭრებიან ბარის რაიონებში, ზღვის სანაპირო ზოლში. ტრაპეზუნტის აღმოსავლეთით მდებარე რაიონებში, ძველი დროიდანვე აქ მცხოვრები მაკრონების გვერდით აქტიური როლის შესრულებას იწყებენ მთიანეთიდან ჩამოსახლებული ჰენიოხები, რომლებიც მაკრონებთან ერთად ქმნიან ცალკე პოლიტიკურ გაერთიანებას – მაკრონებისა და ჰენიოხების სამეფოს. მათი ჩრდილოეთით ზიდრიტები, ხოლო კიდევე უფრო ჩრდილოეთით, ცენტრალური კოლხეთის ზღვისპირა ზოლში აგრეთვე სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის მთიანეთიდან ჩამოსახლებული მეგრულ-ჭანური ტომი – ლაზები მკვიდრდებიან.¹

ამრიგად, გ. მელიქიშვილის აზრით, ძვ.წ. I ს. დასაწყისიდან მთიელთა „მრისხანე სტიქიის“ მოძალების შედეგად კოლხეთის ზღვისპირა ზოლში გამოჩნდნენ განვითარების შედარებით დაბალ დონეზე მდგომი ტომები. ამ ტომთა მოძალების წინააღმდეგ ბრძოლის უპერსპექტივობამ განაპირობა ის ფაქტი, რომ რომმავერ შეძლო კოლხეთის პროვინციად ქცევა,² ხოლო მოსახლეობის „ბარბარიზაციამ“ მოგვიანებით გამოიწვია კოლხეთის ტერიტორიაზე მთიელ ტომთა ჰეგემონობით ახალი ადრეკლასობრივი პოლიტიკური ერთეულების, არიანეს მიერ დასახელებული – მაკრონ-ჰენიოხების, ლაზების, აფსილების, აბაზგების და სანიგებ-

¹ გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში, გვ. 540; Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии, гв. 365-366.

² გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში, გვ. 507; Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии, гв. 367, 373.

ის სამეფო-სამთავროების ჩამოყალიბება.¹ აღნიშნული კონცეფცია გაზიარებულია „საქართველოს ისტორიის“ უახლეს გამოცემაშიც, სადაც ამ პერიოდის კოლხეთის ისტორია სწორედ გ. მელიქიშვილის ნაშრომების მიხედვითაა გადმოცემული.²

გ. მელიქიშვილის ამ მოსაზრებას არ იზიარებს ნ. ლომოური. როგორც აღნიშნავს მკვლევარი, ამ კონცეფციის მთავარი საბუთია ის, რომ ყველა ეს, გ. მელიქიშვილის აზრით, ჩამოსახლებული ტომი, წყაროებში პირველად ახ.წ. დამდეგიდან იხსენიება, მაგრამ ეს საბუთი მაინცდამაინც მყარი არაა, რადგანაც ამა თუ იმ ტომის სახელწოდების ამოტივტივება წყაროებში უსათუოდ ამ ტომთა ჩამოსახლების, მოცემულ ტერიტორიაზე რეალურად მათი პირველად გამოჩენის მაუწყებელი არ არის.³ ნ. ლომოურის აზრით, აფსილები, აბაზგები, სანიგები, ლაზები, ჰენიოხები და ზიდრიტები მანამდეც მოსახლეობდნენ კოლხეთის ტერიტორიაზე, მაგრამ ერთიანი კოლხეთის სახელმწიფოს არსებობის ხანაში, მათ სახელს ფარავს პოლიტიკური, კრებითი შინაარსის სახელწოდება – „კოლხები“ და „კოლხიდა“. კოლხეთის სამეფოს დაცემის შემდეგ კი, იზრდება ამ ტერიტორიაზე მოსახლე ცალკეული ტომობრივი ჯგუფების დამოუკიდებლობა. გარდა ამისა, დროთა განმავლობაში, ანტიკური ავტორები უკეთ ეცნობიან კოლხეთის შინაგან ვითარებას, მის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ტომთა ვინაობას და მათი ცნობებიც აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის შესახებ უფრო კონკრეტული ხდება. სწორედ ამის გამო, ბერძნულ-რომაულ მწერლობაში ჩნდება მონაცემები იმ

¹ გ. მელიქიშვილი. ფეოდალური საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანება და საქართველოში ფეოდალურ ურთიერთობათა განვითარების ზოგიერთი საკითხი. თბ., 1973, გვ. 34-35; გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში, გვ. 540-548; Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии, гв. 365-366.

² საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად (*უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე*). ტომი პირველი, თბ., 2012, გვ. 202-210.

³ ნ. ლომოური. ეგრისის სამეფოს ისტორია, გვ. 16-17; Н. Ю. Ломоури. Грузино-римские взаимоотношения, гв. 147-148.

ტომთა შესახებაც, რომლებიც მანამდეც მოსახლეობდნენ დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე, მაგრამ მათი სახელწოდებები იფარებოდა „კოლხებისა“ და „კოლხეთის“ ზოგადი სახელით.¹

ამის შემდეგ პროფ. ნ. ლომოური ანტიკური ხანის წყაროთა ანალიზით და სათანადო არგუმენტების მოტანით, რომელთაც ჩვენ აქ ვრცლად არ შევეხებით, ასკვნის რომ მეტად არადაძაჯერებელი ჩანს ისეთი მძლავრი, მასობრივი შემოტევა მთის ტომებისა, რომ მას გამოეწვია ის მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მოვლენები, რომლებიც ახ.წ. პირველ საუკუნეებში დასავლეთ საქართველოში ხდება და კერძოდ, განეპირობებინა არიანეს მიერ დასახელებულ „სამეფოთა“ წარმოქმნა.² მკვლევარი ამ პოლიტიკურ ერთეულთა წარმოშობას ერთიანი კოლხეთის სამეფოს დაშლის შედეგად მიიჩნევს, მაგრამ ივ. ჯავახიშვილისა და ს. ჯანაშიასაგან განსხვავებით, ამ მოვლენის მიზეზად იმ ხანებისათვის ამიერკავკასიასა და მეზობელ ქვეყნებში შექმნილ საერთო-პოლიტიკურ სიტუაციას მიიჩნევს.³ მისი აზრით, ახ.წ. I საუკუნეში რომმა საგრძნობლად დათმო პოზიციები მახლობელ აღმოსავლეთში, ამოიწურა მისი დაპყრობითი პოტენციალი, ამას დაემატა იბერიის სამეფოს აშკარა მომძლავრება-გააგრესიულება, რომლის მისწრაფებებიც რომისათვის უკვე საშიში ხდება. ასეთ ვითარებაში, კოლხეთის ცალკეული ტერიტორიულ-ტომობრივი ერთეულების – „სკეპტუხების“ ცენტრიდანული ტენდენციები კიდევ უფრო ძლიერდება, რომის მმართველ წრეებს კი პართიის სამეფოსთან უწყვეტი, არცთუ შედეგიანი დაპირისპირების პირობებში არ შეეძლოთ საფრთხე შეექმნათ თავიანთი გავლენისათვის ამიერკავკასიაში, კერძოდ კოლხეთში და ანტონინების დინასტიის იმპერატორები

¹ ნ. ლომოური. ეგრისის სამეფოს ისტორია, გვ. 17-18; Н. Ю. Ломоури. Грузино-римские взаимоотношения, გვ. 148.

² ნ. ლომოური. ეგრისის სამეფოს ისტორია, გვ. 18-21; Н. Ю. Ломоури. Грузино-римские взаимоотношения, გვ. 150.

³ ნ. ლომოური. ეგრისის სამეფოს ისტორია, გვ. 21.

იძულებულნი იყვნენ ეცნოთ დასავლეთ საქართველოს ცალკეულ ტერიტორიულ-ეთნიკურ ერთეულთა ერთგვარი დამოუკიდებლობა, რათა შეენარჩუნებინათ მათზე პოლიტიკური გავლენა და ფაქტობრივი სიუზერენიტეტი. სწორედ ეს იყო II ს. დასაწყისისათვის აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ცალკეული სამეფოებისათვის სამთავროების წარმოქმნის მთავარი მიზეზი.¹ უკანასკნელ ხანებში აღნიშნულ პრობლემას კვლავ დაუბრუნდა ნ. ლომოური. მის უახლეს ნაშრომებში რომის როლი კოლხეთის ტერიტორიაზე ცალკეული პოლიტიკურ ერთეულების ჩამოყალიბებაში უფრო მკვეთრად არის ხაზგასმული.²

ამრიგად, ქართულ ისტორიოგრაფიაში საფუძვლიანად არის გაშუქებული ახ.წ. II ს. დასაწყისისთვის ისტორიული კოლხეთის ტერიტორიაზე მიმდინარე პოლიტიკური პროცესები, ცალკეულ პოლიტიკურ ერთეულთა წარმოშობის ობიექტური პირობები და მიზეზები. როგორც ვნახეთ, აღნიშნული პრობლემის შესახებ რამდენიმე მოსაზრება არსებობს, რომლებშიც რომის პოლიტიკური აქტივობის ხარისხი ცალკეული „სამეფო“-სამთავროების წარმოქმნის პროცესში სხვადასხვანაირად არის გააზრებული. თუ ივ. ჯავახიშვილი, ამ პოლიტიკურ ერთეულთა წარმოშობას მთლიანად დაპყრობილი ხალხების მართვის კლასიკური რომაული ფორმულის – Divide et impera-ს განხორციელების შედეგად მიიჩნევს, ს. ჯანაშია აღნიშნულ სამეფოთა წარმოქმნას მთლიანად ადგილობრივ, ქვეყნის შინაგანი განვითარების პროცესს უკავშირებს, რომის როლი კი მკვლევარს მეორე პლანზე აქვს გადაწეული. II ს. დასაწყისში აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში შექმნილ მდგომარეობაში რომის როლი სრული-

¹ ნ. ლომოური. ეგრისის სამეფოს ისტორია, გვ. 21-23; **Н. Ю. Ломоури.** Грузино-римские взаимоотношения, გვ. 223-224; **ნ. ლომოური.** ქართული პოლიტიკური სამყარო საერთაშორისო არენაზე ძვ.წ. I და ახ.წ. II საუკუნეებში, გვ. 61; **ნ. ლომოური.** დასავლეთ საქართველო რომის პოლიტიკურ სისტემაში ახ.წ. II-III საუკუნეებში, გვ. 75.

² **ნ. ლომოური.** დასავლეთ საქართველო რომის პოლიტიკურ სისტემაში ახ.წ. II-III საუკუნეებში, გვ. 74-80.

ად იგნორირებულია ნ. კეჭალაძის მიერ გამოცემული ფლავიუს არიანეს „პერიპლუსის“ შესავალ ნაწილში. მკვლევრის აზრით, რომი იმდენად როდი ერეოდა ქვეყნის შინაგან ცხოვრებაში, რომ მას რაღაც ახალი წყობის დამყარების სურვილი გასჩენოდა და რომაელთა როლი კოლხეთის შინაგან განვითარებაში ნულს უდრიდა.¹

ჩვენ ვერ დავეთანხმებით ვერცერთ ამ მოსაზრებას, ისევე, როგორც გ. მელიქიშვილის კონცეფციას მთიელი ტომების მასობრივი მოძალებისა და კოლხეთის მოსახლეობის „ბარბარიზაციის“ შედეგად ახალი პოლიტიკური ერთეულების წარმოშობის შესახებ, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, არ მტკიცდება წერილობითი წყაროებით. კოლხეთის ბარის რაიონებში მთიელთა მასობრივი ჩამოწოლა არ მტკიცდება არქეოლოგიური მასალებითაც, ვინაიდან ძვ.წ. VIII საუკუნიდან ვიდრე ახ.წ. V საუკუნემდე ჩრდილო-დასავლეთ კოლხეთის დაკრძალვის წესში თითქმის არავითარი ცვლილება არ შეიმჩნევა, რაც ამ ხნის მანძილზე მოსახლეობის ერთ ეთნიკურ შემაღვენლობასა და ერთიანი იდეოლოგიური საფუძვლების არსებობაზე მიუთითებს.² ეთნოკულტურული თვალსაზრისით მდგომარეობა კიდევ უფრო სტაბილურია კოლხეთის შიდა ნაწილში, რასაც მოწმობს ამ პერიოდის ბანძისა და ძეგრის ქვევრსამარხები, კლდეეთის ცხენიანი სამარხები და მათი სამარხეული ინვენტარი, რომელთა აბსოლუტური უმრავლესობა გენეტიკურად უკავშირდება გვიანბრინჯაო, ადრეანტიკური და ელინისტური ხანის კოლხური კულტურის ელემენტებს. ასე რომ, ამ პერიოდში კოლხეთის ტერიტორიაზე რაიმე ეთნიკურ ცვლილებებს ადგილი არ ჰქონია.³

¹ იხ.: ფლავიუს არიანე. მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო, გვ. 13-15.

² თ. თოდუა. რომაული სამყარო და საქართველოს შავი ზღვისპირეთი, გვ. 232, 242-243. იქვე იხ. პრობლემის გარშემო არსებული მთელი ლიტერატურა.

³ თ. თოდუა. რომაული სამყარო და საქართველოს შავი ზღვისპირეთი, გვ. 242-243.

II ს. დასაწყისისთვის ისტორიული კოლხეთის ტერიტორიაზე შექმნილი ახალი პოლიტიკური ვითარების გამომწვევ მიზეზებში, ჩვენ როგორც ქვემოთ ვნახავთ, არ უგულებელვყოფთ ადგილობრივ პროცესებს, ადრინდელი ფეოდალური დიფერენციაციის (ს. ჯანაშია) გარკვეულ გავლენას; არ უარვყოფთ იმას, რომ ქვეყნის განვითარება მიდიოდა ახალი გზით და „ადგილობრივ ძალთა აღორძინება“ მდგომარეობდა ტომობრივი ერთეულების გაძლიერებაში,¹ მაგრამ ვერ დავეთანხმებით იმ მოსაზრებებს, რომ ამ პროცესებმა (ქვეყნის ფეოდალიზაცია) გადამწყვეტი როლი შეასრულა ახალი პოლიტიკური ერთეულების წარმოქმნაში და რომ „რომაელთა როლი აქ ქვეყნის განვითარების შინაგანი ძალების მოქმედების დროს ნულს უდრიდა და ისტორია თავის საქმეს აკეთებდა ყოველგვარი კომპრომისების გარეშე რაიმე უცხო გავლენის წინაშე“,² რადგანაც, როგორც არ უნდა ყოფილიყო ადგილობრივი საფუძვლები, რომის სანქციის, მხარდაჭერისა და, შესაძლოა, ინიციატივის გარეშე, ეს „სამეფოები“ ვერ წარმოიქმნებოდა.³

ჩვენი აზრით, სწორედ რომის მიერ აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში გატარებული პოლიტიკა იყო ახალ „სამეფო“-სამთავროთა წარმოქმნის მთავარი მიზეზი, თუმცა ასეთ მიზეზად ვერ მივიჩნევთ „Divide et impera“-ს პოლიტიკას, ერთიანი კოლხეთის ხელოვნურ დაშლას ცალკეულ სამეფოებად (ივ. ჯავახიშვილი), რაც რომს მართლაც არ სჭირდებოდა აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში, რომელიც უშუალოდ ემორჩილებოდა რომის პროვინციულ მმართველობას, წარმოადგენდა კაპადოკიის პროვინციის ნაწილს და იხდიდა ხარკს. რატომ უნდა ყოფილიყო რომისათვის ხელსაყრელი ამ ტერიტორიაზე ცალკეული „სამეფოების“ აღდგენა, თუნდაც მისი უნიათო, მთლიანად იმპერიაზე და-

¹ იხ.: ნ. კეჭაღმაძე. ფლავიუს არიანე..., გვ. 14.

² ნ. კეჭაღმაძე. ფლავიუს არიანე..., გვ. 15.

³ ნ. ლომოური. დასავლეთ საქართველო რომის პოლიტიკურ სისტემაში ახ.წ. II-III საუკუნეებში, გვ. 75.

მოკიდებული „მეფეებით“ სათავეში? რა თქმა უნდა, რომისათვის უფრო სასურველი იყო კოლხეთის ძველებურად პროვინციული მმართველობის ქვეშ ყოფნა, მაგრამ რეგიონში შექმნილი პოლიტიკური სიტუაციის საღი გააზრებისა და აღმოსავლეთში საკუთარი პოზიციების რეალურად შეფასების შემდეგ, რომის მმართველი წრეები, რომლებიც მართლაც რომ დახვეწილად ფლობდნენ დაპყრობილი ხალხების მორჩილებაში ყოლის მეთოდებს, კოლხეთის ტერიტორიაზე არსებულ ცალკეულ ტერიტორიულ-ტომობრივ ერთეულებს აძლევენ ერთგვარ დამოუკიდებლობას, თვითმმართველობას საშინაო საქმეებში, რაც სრულიად მისაღები იყო რომაული პოლიტიკისთვის.

ახლა რაც შეეხება იმ კონკრეტულ პოლიტიკურ სიტუაციას, რამაც განაპირობა რომის მიერ ცალკეულ გაერთიანებათა მმართველებისათვის „სამეფო ხელისუფლების“ გადაცემა. თავიდანვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ არიანეს მიერ ჩამოთვლილი გაერთიანებები წარმოადგენდნენ ჯერ კიდევ ძველი კოლხეთის სამეფოში შემავალი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების, „სკეპტუხიების“ მემკვიდრეებს და სწორედ ცალკეულ „სკეპტუხთა“ აღზევების შედეგია არიანეს მიერ შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე დაფიქსირებული სურათი. როგორც აღვნიშნეთ, კოლხეთის სამეფოში შემავალი ცალკეული „სკეპტუხიები“ ყოველთვის ინარჩუნებდნენ გარკვეულ დამოუკიდებლობას. მათი დამოუკიდებლობის ხარისხი დამოკიდებული იყო ცენტრალური ხელისუფლების სიძლიერეზე. თუ კოლხეთის სამეფოს არსებობისა და ძლიერი ცენტრალური ხელისუფლების პირობებში „სკეპტუხიები“ მეფის ხელქვეითი ადმინისტრაციული ერთეულები იყვნენ, ხელსაყრელი ღროის დადგომისთანავე ამ ტერიტორიულ გაერთიანებათა მმართველები კვლავ იწყებდნენ ბრძოლას მათი ადმინისტრაციული ერთეულის ცალკე სამთავროდ გადაქცევისათვის. მაგ., ძვ.წ. II საუკუნეში, კოლხეთში სამეფო ხელისუფლების დასუსტების შემდეგ, „სკეპტუხიებმა“ იმდენად მნიშვნელოვან დამოუკიდებლობას მიაღწიეს, რომ ქვეყანა ფაქტ-

ობრივად დაიშალა. „სკეპტუხთა“ მისწრაფება დამოუკიდებლობისაკენ იმდენად ძლიერი იყო, რომ, როგორც ვნახეთ, ისინი ანგარიშს არ უწევდნენ ისეთ მძლავრ გეოპოლიტიკურ ძალებსაც კი, როგორც იყო მითრიდატული პონტო და რომი. „სკეპტუხები“ იარაღით ხელში იბრძოდნენ მოპოვებული დამოუკიდებლობის დასაცავად და რეგიონში პონტო-რომის დამკვიდრების წინააღმდეგ. პოლემონიდთა მმართველობის დროს ისინი კვლავ აგრძელებდნენ ბრძოლას დამოუკიდებლობისათვის, მაგრამ პონტოელები მეტნაკლებად ასერხებდნენ „სკეპტუხთა“ ამ მისწრაფებების აღაგმვას. I ს. 60-იანი წლებიდან, როგორც აღინიშნა, რომაული გარნიზონების კონტროლქვეშ მოქცეული „სკეპტუხები“ ფაქტობრივად რომის მოხელეებს წარმოადგენდნენ და ისინი მათ ტერიტორიაზე დისლოცირებული საიმპერიო გარნიზონების მეთაურებს ემორჩილებოდნენ. მაგრამ, როგორც აღვნიშნეთ, ამ პერიოდისათვის რომაული გარნიზონები კოლხეთში მხოლოდ სამ სანაპირო პუნქტში (აფსაროსი, ფასისი და სებასტოპოლისი) იდგა. ასე რომ, რომაელთა უშუალო მფლობელობის ქვეშ მოქცეული იყო კოლხეთის მხოლოდ ზღვისპირა ნაწილი, ქვეყნის შიდა რაიონებში კი მათ სამხედრო-სტრატეგიული პუნქტები და კასტელუმები არ გააჩნდათ. ეს რაიონები ადგილობრივი მმართველების ხელში იყო, რომლებიც ანგარიშვალდებულნი იყვნენ რომაული გარნიზონების მეთაურთა წინაშე. მაგრამ, რამდენად ეფექტური და მოქნილი იყო რომის სამხედრო ნაწილების მიერ ქვეყნის შიდა რაიონებზე განხორციელებული კონტროლი, ძნელი სათქმელია. მით უმეტეს ტომობრივად ისეთ ჭრელ რეგიონში, როგორც იყო კოლხეთი. თავი რომ დაგანებოთ ადრეანტიკური ხანის წყაროებს, ჩვენი საკვლევი პერიოდის თანამედროვე ავტორებიც აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში აფიქსირებენ ტომებს, რომლებიც არიანეს მიერ დასახელებული პოლიტიკური ერთეულების ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ, მაგრამ „პერიპლუსში“ მოხსენიებული არ არიან. მაგ., პლინიუსის ცნობით, „...ტრაპეზუნტიდან 140 000 ნაბიჯზე მდინარე აბსაროსია, შესართავთან

იმავე სახელწოდების ციხესიმაგრით. იმ ადგილებში მთებს გადაღმა იბერიანა, ხოლო ნაპირის გასწვრივ მოსახლეობენ ჰენიონები, ამპრევტები, ლაზები“.¹ აქ მოხსენიებული ამპრევტების ადგილას არიანე ასახელებს ზიდრიტთა ტომს, ყოველ შემთხვევაში, მათ სამფლობელოს ჰენიონებსა და ლაზებს შორის აფიქსირებს.² ასე რომ, ორივე ავტორი ამპრევტებსა თუ ზიდრიტებს გამოყოფს ლაზებისა და ჰენიონებისაგან, რაც გვაძლევს საფუძველს ვივარაუდოთ, რომ ისინი ცალკე ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულში, ცალკე „სკეპტუნიაში“ იყვნენ გაერთიანებული.

აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის მოსახლეობა ტომობრივად რომ უფრო დაქსაქსული იყო, ვიდრე ამას არიანე აგვიწერს, მოწმობს ტაციტუსის (56-117 წწ.) ცნობაც, რომელიც საღდაც ამ ტერიტორიაზე აფიქსირებს სედოხეზების ტომს, რომელსაც გააჩნია საკუთარი პოლიტიკური ორგანიზაცია, ჰყავს საკუთარი „მეფე“ და ანიკეტის აჯანყების დროს საკმაოდ დამოუკიდებლად ცუჭირავს თავი.³

საინტერესო ცნობები არის დაცული III ს. 20-60-იან წლებში მოღვაწე ავტორის კლავდიოს პტოლემეაიოსის „გეოგრაფიულ სახელმძღვანელოში“⁴. პტოლემეაიოსის ცნობით, „კოლხეთ-

¹ Plin., NH., VI, 12.

² როგორც ს. ჯანაშია აღნიშნავს, „ფორმალურად (დასახელების რიგის მიხედვით) გამოდის, რომ არიანეს ზიდრიტები უდრიან პლინიუსის ამპრევტებს. რეალური ურთიერთობის გარკვევა, ზიდრიტ-ამპრევტებს შორის მომავლის საქმეა“ – იხ.: ს. ჯანაშია. თუბალთაბალი..., გვ. 23, შენ. 1.

³ Tac., Hist., III, 48.

⁴ პტოლემეაიოსი ეკუთვნოდა ალექსანდრიის სახელგანთქმულ სამეცნიერო სკოლას. იგი, კოპერნიკამდე და XVII ს. სამეცნიერო რევოლუციამდე, სანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ითვლებოდა ასტრონომიული და გეოგრაფიული ცოდნის ურყვე ავტორიტეტად. მართალია, პტოლემეაიოსის გეოცენტრისტული სისტემის გამო, კავკასიის რეგიონთან მიმართებაში მისი გეოგრაფიული კოორდინატები სრულიად გამოუყენებელია, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, „გეოგრაფიული სახელმძღვანელო“ ღირშესანიშნავია თავისი მდიდა-

ის ზღვისპირა ზოლში მოსახლეობენ ლაზები, ზევით მდებარე ადგილებში მანრალები და ეკრი[კ]ტიკის ქვეყნის მცხოვრებნი“.¹ აშკარაა, რომ პტოლემეაიოსი ტერმინს „კოლხეთი“ ძველი ტრადიციის გავლენით ხმარობს და იგი გვიანდელ „ლაზიკეს“ შეესატყვისება.²

ასე რომ, პტოლემეაიოსის მიხედვით, კოლხეთის შიდა მხარეებში, ზღვისპირა ნაწილიდან „ზევით მდებარე ადგილებში“ ცხოვრობდნენ მანრალები, რომლებსაც პტოლემეაიოსის გარდა, არც ერთი ანტიკური ავტორი არ იცნობს.³ მანრალები მერმინდელი მეგრელების დამახინჯებული ფორმაა,⁴ თუმცა არსებობს მოსაზრება, რომ პტოლემეაიოსის მანრალები შესაძლებელია იყვნენ დასავლეთ საქართველოს უკიდურესი აღმოსავლეთ პროვინციის არგვეთის მცხოვრებნი – მარგველები.⁵

თითქმის ანალოგიური ცნობა არის დაცული ე.წ. „სომხურ გეოგრაფიაში“, რომლის სხვადასხვა რედაქციასაც VII-X საუკუნეებით ათარილებენ.⁶ „სომხური გეოგრაფიის“ მიხედვით, „კოლხეთი არის იგივე ეგრისი (ეგერ)... და შეიცავს ეგრისი ოთხ

რი, ახალი და მანამდე უცნობი მონაცემებით (იხ.: **ნ. ლომოური**. კლავდიოს პტოლემეაიოსი. „გეოგრაფიული სახელმძღვანელო“. *ცნობები საქართველოს შესახებ*. – *მსკი*, ნაკვ. 32, თბ., 1955, გვ. 39-65; **В. И. Кузищин, И. А. Гвоздева**. История Древнего Рима, გვ. 263).

¹ **Cl. Ptol.**, Geogr., V, 9, 5. **ნ. ლომოური**. კლავდიოს პტოლემეაიოსი, გვ. 45.

² **დ. მუსხელიშვილი**. საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის..., გვ. 87.

³ **ნ. ლომოური**. კლავდიოს პტოლემეაიოსი, გვ. 57, შენ. 15.

⁴ **ივ. ჯავახიშვილი**. ქართველი ერის ისტორია, გვ. 418; **ს. ჯანაშია**. თუბალ-თაბალი..., გვ. 6, შენ. 1.

⁵ **დ. მუსხელიშვილი**. საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის..., გვ. 88; **დ. მუსხელიშვილი**. საქართველო IV-VIII საუკუნეებში, გვ. 102.

⁶ „სომხური გეოგრაფიის“ შესახებ იხ.: **ნ. ჯანაშია**. სომხური ანონიმური გეოგრაფია. – *წგნ.: ნ. ჯანაშია. ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ნარკვევები*. თბ., 1986, გვ. 243-336.

მცირე ქვეყანას: მანრილი, ეგრევიკა, ლაზივი, ჭანეთი, რომლებიც არიან ხალღები“.¹ როგორც აღნიშნავენ მკვლევარები, „სომხური გეოგრაფიის“ ავტორს ეგრისის აღწერისას უსარგებლია როგორც კლავდიოს პტოლემეაიოსის, ასევე სხვა წყაროებითაც და კერძოდ, IV ს. მეორე ნახევრის ბერძენი გეოგრაფოსის პაპი ალექსანდრიელის ჩვენამდე არმოდწეული თხზულებითაც.²

ამრიგად, „სომხური გეოგრაფიის“ მიხედვით, ეგრისი იყოფოდა ოთხ ქვეყნად: მანრილი, ანუ პტოლემეაიოსისეული მანრალეები; ეგრევიკა (ნახსენებია პტოლემეაიოსთან ეკრიკტიკეს, ხოლო ქართულ წყაროებში „შიდა ეგრის“ სახით, რომელიც მოიცავდა ტერიტორიას „ეგრის-წყალსა და რიონს შუა“);³ ჭანეთი, რომელიც მდებარეობდა ჭოროხის შესართავის სამხრეთით მთიანეთში და რომლის გარკვეული ნაწილიც ეგრისის ფარგლებში უნდა შესულიყო IV ს. დასასრულსა და V ს. დასაწყისში, ეგრისის სამეფოს განსაკუთრებული ძლიერების ხანაში,⁴ და საკუთრივ რივ ლაზეთი.⁵

ჩვენ აქ არ შევეხებით ამ ტომთა ლოკალიზაციისა და მათი განსახლების არეალის თავისთავად რთულ პრობლემებს, არამედ გვინდა მხოლოდ აღვნიშნოთ, რომ II ს. შუახანებში აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ცალკეული პოლიტიკური ერთეულების, მათ შორის ლაზეთის გაერთიანებისა და უფრო გვიან, უკვე ერთიანი

¹ Армянская география VII в., издал К. Патканов, СПб., 1877, გვ. 38-39. *ელექტრ. ვერსია იხ.: <http://www.vehi.net/istoriya/armenia/geography/index.html>.*

² ს. კაკაბაძე. ქართული სახელმწიფოებრიობის გენეზისის საკითხები. – *საისტორიო მოამბე. წგნ. I*, ტფ., 1924, გვ. 36-39; დ. მუსხელი-შვილი. საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები, გვ. 93-94. იქვე იხ. პრობლემის ირგვლივ არსებული მთელი ლიტერატურა.

³ ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. ტ. I. თბ., 1955, გვ. 198-199.

⁴ დ. მუსხელიშვილი. საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის..., გვ. 94-95.

⁵ შდრ.: პ. ინგოროყვა. გიორგი მერჩულე. თბ., 1954, გვ. 203-217.

ეგრისის (ლაზიკის) სამეფოს არსებობის პირობებში, წყაროები ამ ტერიტორიაზე საკუთრივ ლაზებისაგან ასხვავებენ მანრალებსა და ეკრიკტიკის/ეგრევიკის ქვეყნის მცხოვრებლებს. და თუ ერთიან დასავლურ-ქართულ სამეფოში – ეგრისში, როგორც აღნიშნავს ნ. ბერძენიშვილი „ალარ ჩანდა ეგრე რიგად ტომობრივი გამოკვეთილობა (არც პოლიტიკური და არც ეთნიკური)... და ძველი ტომობრივობის კვალი გაქრობის გზაზე იდგა“,¹ უფრო ადრე ეს ტომობრიობა ამკარად ჩანდა, რასაც ძველი ბერძნული წყაროები მოწმობენ (ეკრიკტიკე, მონრალო).²

ასე რომ, განსხვავებით არიანესაგან, რომელმაც მხოლოდ კოლხეთის სანაპირო ზოლი აღწერა და კონკრეტულად აქ მცხოვრები ტომების შესახებ შემოგვინახა ცნობები, მისი თანამედროვე კლავდიოს პტოლემეაიოსი და შემდგომი პერიოდის წყაროებიც კოლხეთის სანაპიროზე აფიქსირებენ ლაზებს, ქვეყნის შიგნით კი მანრალებსა და ეკრიკტიკის (ეგრისის) ქვეყნის მცხოვრებლებს. როგორც აღვნიშნეთ, აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ტერიტორიაზე წარმოქმნილი ცალკეული პოლიტიკური ერთეულები აქ არსებული „სკეპტუხების“ შემდგომ განვითარებას წარმოადგენდნენ. ასეთ ვითარებაში ბუნებრივია ჩნდება კითხვა, თუ რამდენი „სკეპტუხია“ იყო კოლხეთში და ლაზების, აფსილების, აბაზგებისა და სანიგების „სკეპტუხების“ გარდა არსებობდა თუ არა კოლხეთის ტერიტორიაზე სხვა ანალოგიური ტომობრივ-ტერიტორიული ერთეულები. როგორც ვნახეთ, აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში არიანეს მიერ ჩამოთვლილი ტომობრივი ჯგუფების გარდა, სხვა ტომებიც ცხოვრობდნენ (მანრალები, ეგრები). ჰქონდათ თუ არა მათ საკუთარი სატომო, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ორგანიზაცია „სკეპტუხია“, თუ ისინი ლაზთა „სკეპტუხიაში“ შედიოდნენ, ამის შესახებ დღესდღეობით გადაჭრით პას-

¹ ნ. ბერძენიშვილი. საქართველოს ისტორიის საკითხები. თბ., 1990, გვ. 486.

² ნ. ბერძენიშვილი. საქართველოს ისტორიის საკითხები, გვ. 486.

უხის გაცემა ძნელია. მაგრამ, რამდენადაც ყველა ტომს თავისი „ქვეყანა“ აქვს¹ და ამ სატომო-სამეურნეო ერთეულების, კოლხეხეთის სამეფოს შექმნის წინა ხანებში არსებული ცალკე ისტორიული წარმონაქმნების, „ქვეყნების“ საფუძველზე შექმნილი „სკეპტუხიებიც“² ისეთ ადმინისტრაციულ ერთეულებს წარმოადგენდნენ, რომლებიც აერთიანებდნენ ცალკეულ ტომებს,³ სავარაუდოა, რომ ზიდრიტებს, მანრალებსა და ეგრებსაც საკუთარი სატომო ორგანიზაციები ჰქონდათ და ცალკე ადმინისტრაციულ-ტომობრივ ერთეულებში, ცალკე „სკეპტუხიებში“ იყვნენ გაერთიანებული. ასე რომ, ლაზებისა და სხვა „სკეპტუხიების“ გვერდით კოლხეთის ტერიტორიაზე უნდა ყოფილიყო ზიდრიტების, მანრალებისა და ეგრების „სკეპტუხიებიც“. საინტერესოა, რომ მკვლევართა ნაწილის აზრით, სტრატონისეული „სკეპტუხიები“ წარმოადგენდნენ არა სატომო ორგანიზაციას, არამედ ტერიტორიულ პრინციპზე დაფუძნებულ ადმინისტრაციულ ერთეულებს,⁴ ხოლო შიდა კოლხეთის „სკეპტუხიები“ იყო ფიზიკურ-გეოგრაფიულ და ეკონომიკურ-კომუნიკაციურ საფუძველზე წარმოქმნილი ტერიტორიული ერთეულები – საირხის ქვეყანა, ქუთაისის ქვეყანა, ვარდციხის ქვეყანა, ნოქალაქევის ქვეყანა, ვანის ქვეყანა და სხვ., რომლებიც გარკვეული დამოუკიდებლობით სარგებლობდნენ.⁵

¹ ნ. ბერძენიშვილი. საქართველოს ისტორიის საკითხები. გვ. 107.

² მ. ინაძე. კიდევ ერთხელ ეთნო-ტერიტორიული ერთეულების შესახებ. – *ქართველი ხალხის ეთნოგენეზი*. თბ., 2002, გვ. 93-98; მ. ინაძე. გ. ყორანაშვილის წიგნის – „საქართველოს სახელმწიფოს წარმოშობის საკითხის“ გამო. – *ქართული სახელმწიფოებრიობის სათავეებთან*. თბ., 2001, გვ. 26.

³ მ. ინაძე. კოლხეთის სამეფოს სკეპტუხიათა საკითხისათვის, გვ. 788-789.

⁴ თ. ლორთქიფანიძე. იყო თუ არა სახელმწიფო კოლხეთი?, გვ. 50.

⁵ გ. გამყრელიძე. ისტორიულ-ტოპოარქეოლოგიური ძიებანი. თბ., 1993, გვ. 60-73; გ. გამყრელიძე. ცენტრალური კოლხეთის ძველი ნამოსახლარები. თბ., 1982, გვ. 36-37; გ. გამყრელიძე. კოლხოლოგიური ნარკვევები. თბ., 2001, გვ. 43-44, 59-60.

აქ ჩამოთვლილი ცალკეული „ქვეყნები“ წარმოადგენდნენ თუ არა „სკეპტუხიებს“, ამის გაზიარება, დღესდღეობით ჩვენს ხელთ არსებული წყაროების სიმცირის პირობებში, სათუთა, მაგრამ ნიშანდობლივია, რომ ამ მოსაზრებითაც, განსხვავებით ზღვისპირა „სკეპტუხიებისაგან“, კოლხეთის შიდა რაიონებში არსებობდნენ ასევე გარკვეული დამოუკიდებლობის მქონე ერთეულები, ცალკეული „სკეპტუხიები“.

კოლხეთის ტერიტორიაზე არსებული ცალკეული „სკეპტუხიების“ მმართველთაგან ზოგიერთი II ს. დასაწყისში რომის იმპერატორისაგან იღებს „სამეფო“ ხელისუფლებას, რაც საფუძველს უყრის დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ახალი პოლიტიკური ერთეულების ჩამოყალიბება-განვითარებას. რა უნდა ყოფილიყო რომის მიერ განხორციელებული ამ პოლიტიკური აქტის, კოლხეთის ტერიტორიაზე „სამეფო“ ხელისუფლების აღდგენის მიზეზი?

როგორც ვნახეთ, პოლემონიდური პონტოს სამეფოს გაუქმებისა და კოლხეთის პროვინციულ სისტემაში ჩართვის შემდეგ, რომაელების მიერ ოკუპირებულ იქნა ქვეყნის სანაპირო ზოლი, კოლხეთის შიდა რაიონების მართვაში კი ისინი ადგილობრივ „სკეპტუხებს“ ეყრდნობოდნენ. მაგრამ, რომაელთა სამხედრო ხელისუფლება აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში არ იყო ძლიერი. როგორც აღინიშნა, რომაული გარნიზონები აქ მხოლოდ სანაპირო პუნქტებში იყვნენ დისლოცირებული, ხოლო „სკეპტუხიები“ მუდამ იჩენდნენ ცენტრიდანულ, ცალკე სამთავროდ გადაქცევის ტენდენციას. აღმოსავლეთში პოლიტიკური ვითარების რომის საზიანოდ შეცვლის, რომის სამხედრო პოტენციალის შესუსტების, მეზობელი იბერიის სამეფოს მომძლავრება-გააქტიურებისა და პოლემონიდთა სამეფოს გაუქმების შედეგად ადგილობრივი მოსახლეობის უკმაყოფილების ზრდის პირობებში, „სკეპტუხთა“ სეპარატისტული მისწრაფებანი კიდევ უფრო უნდა გაძლიერებულიყო. რომი ასე თუ ისე ახერხებს, ქვეყნის ზღვისპირეთში, უშუალოდ რომაული კასტელუმების სიანლოვეს მცხოვრები ტომებ-

ის მორჩილებაში ყოლას, მაგრამ ქვეყნის შიდა რაიონების „სკეპტუხიებს“, რომლებიც ანგარიშვალდებულნი იყვნენ რომაული ხელისუფლების წინაშე, მაგრამ მათი რომზე დამოკიდებულება არ იყო სამხედრო გარნიზონებით განმტკიცებული, ეძლევათ მოქმედების სრული თავისუფლება და ისინი გამოდიან რომის კონტროლიდან. პირველ რიგში, ესენი უნდა ყოფილიყვნენ მანრალები-სა და ეგრების „სკეპტუხები“, რომლებიც იწყებენ კოლხეთის ზღვისპირა ქალაქებზე თავდასხმებს. ასეთ ვითარებაში, ღრმავლება წინააღმდეგობა ქვეყნის შიდა რაიონების მმართველებსა და ზღვისპირა ნაწილის „სკეპტუხებს“ შორის, რომელთა ტერიტორიაზეც მდებარეობდა რომაული კასტელუმები. მაგ., ლაზთა ტომის „სკეპტუხი“, რომელიც მთლიანად მოქცეული იყო მის ტერიტორიაზე მდგომი რომაული სამხედრო გარნიზონის კონტროლქვეშ, ცხადია, გამოდის რომაულ ციხესიმაგრეზე თავდასხმელთა წინააღმდეგ, რადგანაც რომაული სამხედრო-სასაზღვრო პუნქტი, ფასისი ამავე დროს ადგილობრივი, მკვიდრი მოსახლეობის – ლაზების საქალაქო ცენტრს წარმოადგენდა. მართალია, კოლხეთის ზღვისპირა ცენტრებზე ადგილობრივ, ქვეყნის შიდა რაიონების მცხოვრებთა მხრიდან თავდასხმების შესახებ, ჩვენ პირდაპირი ცნობები არ გაგვაჩნია, მაგრამ შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს ზოგიერთ რაიონში შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობის გათვალისწინებითა და ანალოგიებიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, აღნიშნულ პროცესებს კოლხეთშიც უნდა ჰქონოდა ადგილი. არიანეს ცნობით, სანები, რომლებიც უშუალოდ რომის პროვინციულ მმართველობას ექვემდებარებიან,¹ „...მეტად კარგი მეომრები არიან და ახლაც დიდი მტრები ტრაპეზუნტელებისა... მეფე არ ჰყავთ. ძველითგანვე რომაელების მოხარკვა, მაგრამ ყაჩაღურ ცხოვრებას ეწევა და სისტემატურად არ შემოაქვს გადასახადი“.² ასე რომ, სანები დიდ საფრთხეს უქმნიდნენ ზღვისპირ-

¹ ნ. ლომოური. ეგრისის სამეფოს ისტორია, გვ. 7.

² Arrian., PPE, 11.

ეთის ბერძნულ ქალაქებსა და რომაულ გარნიზონებს.¹ და ეს ხდება აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში რომაელთა საყრდენი პუნქტის – ტრაპეზუნტის² სიახლოვეს, თანაც II ს. 30-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც რომაელთა პოზიციები რეგიონში ბევრად უფრო სტაბილური იყო, ვიდრე რამდენიმე ათეული წლით ადრე, ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში. გარდა ამისა, არიანესთან დაცული არის კიდევ ერთი ცნობა, რომელიც უკვე საკუთრივ კოლხეთის ტერიტორიაზე არსებულ ქალაქ ფასისს ეხება, და რომელიც შეიძლება ადგილობრივ ტომებს, ცალკეულ „სკეპტუხებს“ შორის დაპირისპირების არსებობის დამადასტურებლად ჩაითვალოს. არიანე დაწვრილებით აგვიწერს ფასისის ციხესიმაგრეს და აღნიშნავს, რომ ის „ყოველმხრივ იმდაგვარადაა მოწყობილი, რომ ვერავინ მიუახლოვდეს ბარბაროსთაგან და რომ ალყის საფრთხე არ მოელოდეს ციხის დამცველთ“.³ ჩვენი აზრით, ამ „ბარბაროსებში“ სწორედ რომაელებისადმი მტრულად განწყობილი ადგილობრივი მცხოვრებლები უნდა

¹ **М. И. Максимова.** Античные города Юго-Восточного..., გვ. 405.

² ტრაპეზუნტი წარმოადგენდა რომის კავკასიური პოლიტიკის საყრდენს და რეგიონის მნიშვნელოვან სამხედრო-პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცენტრს. ახ.წ. 64 წლიდან იგი რომაული ფლოტის – Classic Pontica-ს მთავარი ბაზა იყო (**А.И. Амираншвили.** Иберия и римская экспансия в Азии, გვ. 171; **S. Gregory.** Roman Military Architecture on the Eastern Frontier. Vol. II. Amsterdam, 1997, გვ. 32. შდრ.: **М.И. Максимова.** Античные города..., გვ. 318). ტრაპეზუნტიდან სათავეს იღებდა პონტო-კავკასიის სასაზღვრო-თავდაცვითი სისტემა. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის სასაზღვრო ხაზზე განლაგებული კასტელუმების მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგება ცენტრალიზებული წესით სწორედ ტრაპეზუნტიდან ხორციელდებოდა (ამ საკითხის შესახებ დაწვრ. იხ.: **კ. ფიფია.** რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 87-88; **კ. ფიფია.** რომაული გარნიზონები და სასაზღვრო ციხესიმაგრეები აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში I-II სს. – *“თეიმურაზ მიძნეანი-70.”* თბ., 2008-2010, გვ. 128-132. *ელექტრ. ვერსია იხ.: www.dzeglebi.ge/statiebi/istoria/romauli_garnizonebi.html*.

³ **Arrian.,** PPE, 9.

იგულისხმებოდეს.¹ რა თქმა უნდა, რომაელთა მიერ დანიშნული ლაზთა „მეფე“ მალასა რომაულ გარნიზონზე იერიშს არ მიიტანდა და ეს „ბარბაროსები“ ქვეყნის შიდა რაიონებში მცხოვრები ტომები უნდა იყვნენ, რომლებიც არ ემორჩილებოდნენ რომაელთა ხელისუფლებას. ასე რომ, II ს. 30-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც კოლხეთის ტერიტორიაზე უკვე შექმნილია ცალკეული „სამეფო“-სამთავროები, მათ შორის ლაზების „სამეფო“, და რომ-

¹ მართალია, გამორიცხული არ არის, რომ არიანეს მხედველობაში ჰყავდეს შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ და ჩრდილოეთ სანაპიროთა ტომები, მაგრამ, როგორც აღნიშნავს ნ. ლომოური, ქ. ფასისი მაინც შედარებით მოშორებული იყო ჩრდილოეთის ტომთა ტერიტორიას და მათგან უშუალო საფრთხე მას ნაკლებად ელოდა (იხ.: **ნ. ლომოური**. ეგრისის სამეფოს ისტორია, გვ. 32-33). უკანასკნელ ხანებში გამოითქვა მოსაზრება, რომ არიანესეული „ბარბაროსები“ შესაძლებელია იბერები ყოფილიყვნენ (**თ. თოდუა**. რომაული სამყარო და კოლხეთი. თბ., 2003, გვ. 21-22). მაგრამ, ჩვენი აზრით, ეს გარკვეულ ეჭვს იწვევს. როგორც არიანეს ცნობიდან ჩანს, ფასისი საომარი მანქანებითაც იყო შეიარაღებული (**Arrian.**, **PPE**, 9), ხოლო იბერიის მიმართ ძირითადი ფორპოსტის როლს ასრულებდა მისი უშუალო მეზობელი აფსაროსის ციხესიმაგრე (აფსაროსის შესახებ იხ. **კ. ფიფია**. მაკრონ-ჰენიოსების „სამეფო“ – რომის მოკავშირე აღმოსავლეთში. – საისტორიო ძიებანი. IV. თბ., 2001, გვ. 55-62.). სწორედ მის ძირითად ფუნქციას შეადგენდა იბერიის შეკავება. თუ საომარი მანქანები იბერიის მხრიდან მოსალოდნელი თავდასხმის მოსაგერიებლად იყო გათვალისწინებული, მაშინ ეს მანქანები პირველ რიგში აფსაროსში უნდა ყოფილიყო დადგმული. თუმცა, აფსაროსის გარნიზონი შეიარაღებული არ ყოფილა საბრძოლო მანქანებით. აქედან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, არიანეს მითითება ფასისის ციხის რომაული საომარი მანქანებით აღჭურვის შესახებ, იმის მიმანიშნებელია, რომ ფასისის კასტელუმს საფრთხე ელოდა არა იბერიის, არამედ სხვა მხრიდან. როგორც ჩანს, ეს საფრთხე უფრო რეალური იყო და მიგვაჩნია, რომ იგი ძირითადად ადგილობრივი ტომების აქტიურობით უნდა ყოფილიყო განპირობებული. არიანესეულ „ბარბაროსებს“ ადგილობრივ მცხოვრებლებად მიიჩნევენ მ. ინაძე და მ. მაქსიმოვაც (**М. П. Ин-адзе**. К истории Грузии античного периода, გვ. 14-15; **М. И. Максим-ова**. Античные города..., გვ. 406).

აელთა პოზიციები რეგიონში ბევრად უფრო მყარი იყო, ვიდრე I ს. ბოლოს, აქ მაინც არსებობდნენ ძალები, რომლებიც წინააღმდეგობას უწევდნენ რომის სამხედრო ადმინისტრაციას და მათ მიერ დანიშნულ ადგილობრივ “მეფეს”.

საყურადღებოა, რომ ზოგიერთი მკვლევარი, II ს. დასაწყისში აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში შექმნილ მდგომარეობას რომაელთა მიერ გატარებული პოლიტიკის შედეგად მიიჩნევს. მკვლევართა ნაწილის აზრით, „ქვეყნის (იგულისხმება კოლხეთი – *კ.ფ.*) დასავლეთი მხარე რომის პოლიტიკურ გავლენაში მოექცა, ხოლო ზოგიერთ რეგიონში კი რომაელთა მოქნილი პოლიტიკის შედეგად, არასტაბილური მდგომარეობა შეიქმნა, რაც შემდგომში რომისადმი ნახევრად დაქვემდებარებული „სამთავროების“ განვითარებით დასრულდა“.¹

ჩვენ ვეთანხმებით იმ მოსაზრებას, რომ ქვეყნის „ზოგიერთ რეგიონში“, ე.ი. კოლხეთის შიდა რაიონებში არასტაბილური მდგომარეობა შეიქმნა, მაგრამ ამას რომაელთა „მოქნილი პოლიტიკის“ შედეგად ვერ მივიჩნევთ. რომაელებს კოლხეთში არასტაბილური მდგომარეობის შექმნისათვის რატომ უნდა შეეწყობთ ხელი, როცა კოლხეთი ჩართული იყო პროვინციულ სისტემაში და რომაული ადმინისტრაციისათვის უფრო ხელსაყრელი იყო ადგილობრივი მოსახლეობის სიმშვიდე? მაგრამ, საქმე იმაშია, რომ რომაელებმა ვერ შეძლეს არსებული მდგომარეობის შენარჩუნება და კოლხეთში შექმნილი არასტაბილური მდგომარეობა სწორედ მათი სამხედრო-პოლიტიკური ძლიერების შერყვევის შედეგი იყო.

ამრიგად, I ს. 60-იანი წლების დასაწყისიდან, კოლხეთის პროვინციულ სისტემაში ჩართვის შემდეგ, რომაელთა ხელისუფლება ვერ ახერხებს რეგიონში პოზიციების შენარჩუნებას, ძლიერ-

¹ *გ. გამყრელიძე*. ისტორიულ-ტოპოარქეოლოგიური ძიებანი, გვ. 82; *გ. გამყრელიძე*. კოლხოლოგიური ნარკვევები, გვ. 69; *გ. გამყრელიძე*, *თ. თოდუა*. რომის სამხედრო-პოლიტიკური ექსპანსია საქართველოში, გვ. 44.

რდება კოლხეთის ცალკეულ ტომთა ანტირომაული განწყობა და რომაული სამყაროს ეს შორეული, პერიფერიული რაიონი ცალკეულ „სკეპტუხიებად“ იშლება. რომი რამდენადმე ახერხებს ქვეყნის ზღვისპირეთში არსებული „სკეპტუხიების“ მორჩილებაში ყოლას, კოლხეთის შიდა რაიონების „სკეპტუხიები“ კი, სადაც ყოველთვის ნაკლები იყო რომის გავლენა და რომლებსაც უფრო ძლიერი ცენტრიდანული პოზიციები ახასიათებდათ, მალევე გამოდიან რომაული ადმინისტრაციის კონტროლიდან. მათ მიერ კოლხეთის ზღვისპირეთზე ზეწოლის გაძლიერების შედეგად იწყება ცალკეულ „სკეპტუხიათა“ შორის გათიშულობა-დაპირისპირება. კოლხეთის ადმინისტრაციულ-ტომობრივი ერთეულების დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა, როგორც ჩანს, მათ შორის დაპირისპირებაში გადაიზარდა, რაც აქ ახალი პოლიტიკური ერთეულების, თანაც ხუთი „სამეფოს“ ჩამოყალიბების პირობებში სავსებით მოსალოდნელია, ხოლო თუ გავითვალისწინებთ აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის მკვიდრი მოსახლეობის ტომობრივ სიჭრელეს, მაშინ მათ შორის დაპირისპირება, რომთან კონფონტაციის ფონზე, რეგიონში მყარი ცენტრალური ხელისუფლების არსებობას გამორიცხავს და შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ცალკეულ „სკეპტუხიებად“ დაშლილ კოლხეთში ფაქტობრივად ანარქიული სიტუაცია შეიქმნა.

მაგრამ, ხანგრძლივი სახელმწიფოებრივი ტრადიციების მქონე კოლხეთის განვითარებაში ასეთი უკანდახევა არ შეიძლებოდა დიდხანს გაგრძელებულიყო და აქ იწყება „ადგილობრივ ძალთა აღორძინება“, ¹ ქვეყნის გაერთიანების ტენდენციების მატარებელი ძალების გააქტიურება, რომლებიც, როგორც ჩანს, ეძიებდნენ რომის მფარველობა-კეთილგანწყობას. თავის მხრივ, რომისთვისაც მიუღებელი იყო კოლხეთში შექმნილი არასტაბილური ვითარება, თავისი კასტელუმების გარშემო მტრულად განწყობილი „ბარბაროსების“ გარემოცვა. მას პართიის სამეფოსთან გა-

¹ ს. ჯანაშია. საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზაციის გზაზე, გვ. 211.

ნუწყვეტელი დაპირისპირების, ჩრდილოელ მომთაბარეთა გააქტიურების, არმენიაზე კონტროლის ფაქტობრივად დაკარგვისა და იბერიის სამეფოს გაძლიერება-გააგრესიულების პირობებში, არ შეძლო საფრთხე შეექმნა თავისი პოზიციებისათვის კოლხეთში და მოეშალა ერთიანი თავდაცვითი ზონის, მართალია, პერიფერიული, მაგრამ ისეთი დიდი სამხედრო-სტრატეგიული დანიშნულების მქონე პერიმეტრი, როგორც იყო აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი. რომაულ ადმინისტრაციას უნდა დაენახა, რომ შეცდომა იყო კოლხეთში „სკეპტუხიების“ შენარჩუნება და ამ ქვეყნის დამორჩილება-გაკონტროლების ახალი გზები უნდა ეძებნა. კოლხეთის პროვინციული მმართველობის ქვეშ დატოვება გამორიცხული იყო, რამდენადაც კოლხეთში არ არსებობდა მოსახლეობის ელინიზირებული ფენები, რომლებიც გახლდათ რომაელთა ძირითადი საყრდენი აღმოსავლეთში.¹ ჩვენ ზემოთ დაწვრილებით შეგვხვით რომის პროვინციული მმართველობის სტრუქტურას და აღვნიშნეთ, რომ იმპერიის შემადგენლობაში მყოფ ტერიტორიებზე ძირითადი ადმინისტრაციული ერთეულები იყო ე.წ. მუნიციპალური თვითმმართველობის მქონე სხვადასხვა კატეგორიის ქალაქები, მასთან დაკავშირებული სასოფლო-სამეურნეო მიწებით და ტომთა გაერთიანებები, რომლებსაც შენარჩუნებული ჰქონდათ თავიანთი ტრადიციები და ზნე-ჩვეულებანი. აღმოსავლეთის პროვინციებშიც რომაელთა ძალაუფლების გავრცელების ეფექტურ იარაღს წარმოადგენდა სხვადასხვა კატეგორიის ქალაქები – რომაული კოლონიები, იტალიური – მუნიციპიუმები, ადგილობრივი ბერძნულ-ელინისტური ქალაქები, ხოლო ანტიკური სოციალურ-ეკონომიკური წესებისა და კულტურული ტრადიციების გავრცელებას აღმოსავლეთის პროვინციებში იმპერია ცდილობს არა რომანიზაციის, არამედ ელინიზაციის გზით და სწორედ მოსახლეობას ელინიზირებული ფენები იყო რომაელთა ძლიერების საყრდენი აღმოსავლეთში. ასეთი ფენები და ელინისტური ქალაქები

¹ კ. ფიფია. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 42; Н. Ю. Ломоури. Грузино-римские..., გვ. 150-151, 296-298.

კი, როგორც უკვე აღინიშნა, კოლხეთში არ არსებობდა,¹ ადგილლობრივ „სკეპტუხებზე“ დაყრდნობამ არ გაამართლა. ასე რომ, რომის მმართველ წრეებს კოლხეთის პროვინციულ სისტემაში დატოვება და მისი მორჩილებაში ყოლა მხოლოდ ერთადერთი, უხეში სამხედრო ძალის გამოყენებით უნდა უზრუნველყოთ, რაც რომს ნამდვილად არ გაუჭირდებოდა. მაგრამ, იმპერატორმა ტრაიანემ (98-117 წწ.), აღმოსავლეთში შექმნილი კონკრეტული პოლიტიკური კონიუნქტურიდან გამომდინარე, არჩია კოლხეთის პრობლემის დიპლომატიური გზით მოგვარება, რაც შემდეგი გარემოებებით იყო ნაკარნახევი: როგორც ჩანს, ამ პერიოდში კოლხეთში რომს არ გააჩნდა არსებითი მატერიალური დაინტერესება. იმპერიას აქ ეკონომიკური ინტერესები ნაკლებად ამოძრავებდა. მისთვის მთავარი იყო კოლხეთის გეოსტრატეგიული მდებარეობა და ჩრდილოეთ კავკასიის გადმოსასვლელების დაცვა. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთს დიდი სამხედრო-სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა სომხეთის მიმართაც.² მისი მნიშვნელობა ერთიორად გაიზარდა II ს. დასაწყისში, როდესაც ტრაიანემ, 105-106 წწ. დუნაისპირეთში ტრიუმფალური ლაშქრობისა და დაკიის სამეფოს პროვინციად გამოცხადების შემდეგ,³ დაიწყო მზადება გრანდიოზული აღმოსავლური კამპანიისათვის, რომელიც მიზნად ისახავდა პართიისა და არმენიის სამეფოების დამხობას და აზიაში რომსა და პართიას შორის განუწყვეტელი დაპირისპირების შედეგად შექმნილი ე.წ. „პოლიტიკური დუალიზმის“ სისტემის საბოლოოდ მოსპობას.⁴ როგორც ცნობილია, ამ მარ-

¹ Н. Ю. Ломоури. Грузино-римские..., გვ. 150-151, 296-298.

² კ. ფოფია. რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს., გვ. 39, 124.

³ იხ.: И. Т. Кругликова. Дакия в эпоху римской оккупации. М., 1955, გვ. 64-72; Т. Д. Златковская. Мёзия в I и II вв. н.э., გვ. 71-84; Н. А. Чаплыгина. Римляне на Дунае (I-III века н.э.). Кишинев, 1990, გვ. 42-53.

⁴ პართია-სომხეთში ტრაიანეს ლაშქრობის შესახებ დაწვრ. იხ.: კ. ფოფია. ტრაიანეს აღმოსავლური ლაშქრობის ისტორიისათვის. –

თლაც რომ უპრეცედენტო კამპანიისათვის ტრაიანე დიდი მონდომებით ემზადებოდა. იგი პირადად ანალიზებდა მომავალი ოპერაციის სამხედრო-ტექნიკურ მხარეს, ყურადღებით სწავლობდა მორალურ-პოლიტიკურ სიტუაციას არა მარტო პართია-სომხეთში, არამედ იმპერიის აღმოსავლური პროვინციების მოსახლეობაშიც. რომაელებმა ფართომასშტაბიანი სამუშაოები ჩაატარეს მომავალი საომარი ასპარეზის ფლანგების უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად. ამენებულ იქნა ახალი კასტელუმები, გაიყვანეს სამხედრო-სტრატეგიული დანიშნულების გზები. რომაელები პართია-სომხეთთან მომავალი საომარი მოქმედებების ტაქტიკის შემუშავებისას მნიშვნელოვან ყურადღებას აქცევდნენ იმიერკავკასიაში მომთაბარე ალანთა ფაქტორსაც.¹ ასეთ ვითარებაში, ტრაიანეს მხედველობიდან არ გამორჩენია რომაელთა პოზიციების სისუსტე აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში, რომელიც დომიციანეს (81-96 წწ.) მმართველობის დროიდან ფაქტობრივად გამოსული იყო რომის კონტროლიდან.² აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, წარმოადგენდა ხელსაყრელ სტრატეგიულ პლაცდარმს სომხეთის მიმართ და, საჭიროების შემთხვევაში, რომაელებს შეეძლოთ აქედანაც შეჭრილიყვნენ არმენიაში. გარდა ამისა, ამ რეგიონის გავლით, ე.წ. “მეოტიდა-კოლხეთის” მაგისტრალით, მცირე აზიის რომაულ სამფლობელოებში

სახსტორიო ძიებანი. VII. თბ., 2004, გვ. 211-219; **კ. ფიფია**. ტრაიანეს აღმოსავლური პოლიტიკა და საქართველო, გვ. 36-37; **К. Крист**. История времён римских императоров от Августа до Константина. Т. I. Ростов-на-Дону, 1997, гв. 404-410; **В. И. Ламзин**. Вопросы хронологии и топографии восточных походов Траяна (114-117гг.). – *ВМУ*, серия VIII. История, 1, 1977, гв. 51-64; **R. P. Longden**. Notes on the Parthian Campaigns of Trajan. – *JRS*, vol. XXI. London, 1931; **J. Guey**. Essai sur la guerre parthique de Trajan (114-117). Bucharest, 1937; **F. A. Lepper**. Trajan's Parthian War. London, 1948; **N. C. Debevoise**. A Political History of Parthia. Chicago-Illinois, 1938.

¹ **კ. ფიფია**. ტრაიანეს აღმოსავლური პოლიტიკა და საქართველო, გვ. 36; **А. Г. Бокщанин**. Парфия и Рим, ч. 2, гв. 225-234.

² **М. П. Инадзе**. К истории Грузии ..., гв. 13-14.

თავისუფლად შეეძლოთ შემოღწევა იმიერკავკასიელ ნომადებს.¹ აქედან გამომდინარე, ტრაიანეს მიერ შემუშავებულ სამხედრო-ტაქტიკურ გეგმაში გარკვეული ადგილი დაეთმო კოლხეთსაც, რამაც ფაქტობრივად ისტორიული ცვლილებები გამოიწვია აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

ტრაიანეს აღმოსავლური კამპანია კარგად იყო ორგანიზებული და, როგორც აღინიშნა, მისი მასშტაბებიდან გამომდინარე, საომარი მოქმედებების სამხედრო-სტრატეგიული გეგმა საკმაოდ დიდი ხნის მანძილზე უშუალოდ იმპერატორის მიერ მუშავდებოდა. ტრაიანეს ბრძანებით, აზიაში დისლოცირებული ლეგიონების გასაძლიერებლად, იმპერიის სხვადასხვა რეგიონიდან გადმოყვანილ იქნა ექვსი ლეგიონი.² აღმოსავლეთში კონცენტრირებულ იქნა უზარმაზარი სამხედრო ძალა, 11 თუ 13 ლეგიონი და მოკავშირეთა დაშხმარე ჯარები, რომელთა საერთო რაოდენობა 140-150 ათასს აღწევდა.³ აღმოსავლურ კამპანიაში მონაწილე ძირითადი რომაული ძალების თავშეყრის პუნქტს წარმოადგენდა მცირე არმენიის ქალაქი სატალა. იგი აკონტროლებდა დიდი არმენიისაკენ მიმავალ გზებს⁴ და სხვა რომაული ლეგიონების ბანაკებთან შედარებით გეოგრაფიულადაც ყველაზე ახლოს იყო სომხეთის დედაქალაქ არტაშატთან. სწორედ ამიტომ სატალაში იქნა კონცენტრირებული ძირითადი რომაული ძალები და აქედან, უშუალოდ იმპერატორის მეთაურობით, შეიჭრნენ რომაული ჯარები

¹ **კ. ფოფია.** რომაული სამყაროს კრიზისი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი, გვ. 55-56.

² **А. Г. Бокшанин.** Парфия и Рим, გვ. 234; **N. C. Debevoise.** A Political History of Parthia, გვ. 220; The Cambridge Ancient History. Vol. XI. Cambridge, 1954, გვ. 242.

³ **А. Г. Бокшанин.** Парфия и Рим, გვ. 234; **К. Крист.** История времен..., გვ. 406.

⁴ **А. П. Акопян.** Римская система укреплений на границе Малой и Великой Армении. – *ИФЖ*, 4(115), 1986, გვ. 155; **T. B. Mitford.** Billioti's Excavations at Satala. – *AS*, XXIV, 1974, გვ. 210-222; **T. B. Mitford.** Some Inscriptions from the Cappadocian Limes, გვ. 165.

სომხეთში, რითაც დაიწყო კიდევ აღმოსავლური კამპანია. იმპერიის ევროპული ნაწილიდან გადმოყვანილ ლეგიონებს შორის იყვნენ დუნაისპირეთის სამხედრო ძალებიც – ზემო პანონიიდან XV Apollinaris და XXX Ulpia, ზემო მეზიიდან VII Claudia-ს, ხოლო დაკიიდან XIII Gemina-ს ვექსილაციები.¹ ეს შენაერთები გადმოისროლეს ჯერ ტრაპეზუნტში,² ხოლო აქედან კი, სატალაში.³

ამდენად, ტრაიანეს სამხედრო-სტრატეგიულ გეგმებში უმნიშვნელოვანესი ადგილი ეჭირა ტრაპეზუნტსა და სატალას. სომხეთში მებრძოლი რომაული ჯარების მომარაგება სურსათითა და დამატებითი ძალებით ტრაპეზუნტიდან ხდებოდა, ხოლო სატალა, საომარი კამპანიის დასაწყისში, წარმოადგენდა ძირითად სტრატეგიულ ფორპოსტს არმენიის წინააღმდეგ და სწორედ აქედან განხორციელდა მთავარი დარტყმა არტაშატზე. ასეთ ვითარე-

¹კ. ფოფია. ტრაიანეს აღმოსავლური დაშქრობის ისტორიისათვის, გვ. 215-218; **О. В. Кудрявцев.** Провинция Каппадокия..., გვ. 70, შენ. 3; **О. В. Кудрявцев.** Исследования по истории Балкано-Дунайских областей в период Римской империи и статьи по общим проблемам древней истории. М., 1957, გვ. 185, შენ. 37.

² ცნობილია, რომ ამ დროს ფუნქციონირებდა შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროდან აღმოსავლეთ სანაპიროსაკენ მიმავალი უმნიშვნელოვანესი მაგისტრალი, რომელიც იწყებოდა ქვემო მეზიაში და კალატის-ტომი-ისტრია-ტირასის გავლით მიემართებოდა ტავრიკის ხერსონესისაკენ, ხოლო აქედან კი ტრაპეზუნტისა და არტაშატისაკენ (**Т. Д. Златковская.** Мѣзия в I и II веках н.э., გვ. 104-105; **F. E. Cumont.** Fragment de bouclier portant une liste d'étapes. – *Syria*, VI, 1925, გვ. 17).

³ ტრაპეზუნტ-სატალა-არტაშატის გზა რომაელთა მიერ ჯერ კიდევ ვესპასიანეს დროიდან საგანგებოდ იყო გამაგრებული (**თ. თოდუა.** რომაული სამყარო და კოლხეთი, გვ. 12-15; **Ф. Е. Кюмон.** Научно-археологическое путешествие в Понт и Малую Армению. Понтийское исследование. II. Перевод и комментарии **А. Ташяна.** Вена, 1919, გვ. 370-371; **М. И. Максимова.** Античные города..., გვ. 313; **T. V. Mitford.** Billiotti's excavations., გვ. 211-220; **B. Isaac.** Reflections on the Roman Army in the East. Defence of the Roman and Byzantine East, I, გვ. 385-392.

ბაში, ცხადია, რომ სატალა-ტრაპეზუნტის უსაფრთხოების დაცვა განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვდა და ამ სტრატეგიული ხაზის უშუალო სიახლოვეს, მის ჩრდილოეთ რაიონში, კოლხეთში იმპერიის პოზიციების სისუსტე და არამდგრადი მდგომარეობა აბსოლუტურად მიუღებელი იყო რომაელებისათვის.¹ აქედან, „მეოტიდა-კოლხეთის“ მაგისტრალით ჩრდილოკავკასიელ მომთაბარეებს შეეძლოთ მცირე აზიაში შეჭრა. ამიერკავკასიაში გადმოსვლის შემთხვევაში, მეომარი ალანები რომაელთა ზურგში აღმოჩნდებოდნენ და, რაც მთავარია, მათ შეეძლოთ ტრაპეზუნტიდან არმენიისაკენ მიმავალი ძირითადი კომუნიკაციების გადაჭრა, რისი დაშვებაც ტრაიანეს, რა თქმა უნდა, არ შეეძლო.² შექმნილ სიტუა-

¹ ფაქტობრივად, კოლხეთი და ტრაპეზუნტ-სატალას რაიონები რომის აღმოსავლური სასაზღვრო-თავდაცვითი სისტემის ერთიან სამხედრო-სტრატეგიულ ზონას წარმოადგენდა. სატალა, მელიტენესთან ერთად, ითვლებოდა კაპადოკიასა და სამხედრო-სტრატეგიული თვალსაზრისით კაპადოკიის მთავარსარდლის დაქვემდებარებაში მყოფ ამიერკავკასიაში (**Т. Моммзен. История Рима, V, გვ. 365.**) რომაული სამხედრო ქვედანაყოფების ძირითად გამანაწილებელ ბაზად. როგორც აღვნიშნეთ, სატალა საფორტიფიკაციო ნაგებობათა ქსელით უკავშირდებოდა ტრაპეზუნტს, საიდანაც, თავის მხრივ, სათავეს იღებდა რომაული მორიგი, აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის სასაზღვრო-თავდაცვითი სისტემა.

² **კ. ფიფია.** კოლხეთის ტერიტორიაზე ცალკეულ „სამეფოთა“ წარმოქმნის საკითხისათვის. – სოხუმის უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი. მაცნე. I. თბ., 2007, გვ. 159-162; **კ. ფიფია.** აფსილებისა და აბაზგების „სამეფოები“ რომის პოლიტიკურ სისტემაში ახ.წ. II ს. (ე.წ. „ავხაზური სახელმწიფოებრიობის“ საკითხისათვის), გვ. 304. ჯერ კიდევ ნერონის მმართველობის დროს, არმენიაში მებრძოლი რომაული ჯარების მომარაგება პროვინტითა და დამატებითი ძალებით ტრაპეზუნტის ნავსადგურიდან ხორციელდებოდა (**Тас., Ann., III, 39; М.И. Максимова. Античные города., გვ. 311-312.**) ამიტომ სომხებმა არაერთხელ სცადეს ტრაპეზუნტიდან არმენიისაკენ მიმავალი კომუნიკაციების გადაჭრა, მაგრამ უშედეგოდ (**Т. Моммзен. История Рима, V, გვ. 350.**) ამ გზის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იხიცი

ციაში, 106-114 წწ., დიდი აღმოსავლური ლაშქრობისათვის მზადების პერიოდში, ტრაიანემ კოლხეთის ზღვისპირეთში, მეოტიდა-კოლხეთის მაგისტრალის გასწვრივ არსებულ „სკეპტუხიებს“ მისცა ფორმალური დამოუკიდებლობა, ხოლო მათ მმართველებს „სამეფო ხელისუფლება“, რითაც უზრუნველყო პართიასომხეთთან მომავალ დაპირისპირებაში მათი მოკავშირეობა და მინიმუმამდე დაიყვანა კოლხეთის გავლით ჩრდილოკავკასიელ ნომადთა შემოჭრის ალბათობა.¹ ამასთან, კოლხეთის რომის გავლენის სფეროში დაბრუნების შემდეგ, ტრაიანეს, საჭიროების დროს, შეეძლო აქედანაც განეხორციელებინა სამხედრო ღონისძიებები სომხეთის წინააღმდეგ და ასეთ შემთხვევაში სომხეთი აღმოჩნდებოდა თითქმის ყველა მიმართულებიდან: დასავლეთიდან – კაპადოკიის, სამხრეთ-დასავლეთიდან – ჩრდილოეთ სირიის, ხოლო ჩრდილოეთიდან – კოლხეთის მხრიდან რომაული ჯარების დარტყმის საშიშროების წინაშე. ამდენად, კოლხეთის ტერიტორიაზე არსებულ ცალკეულ გაერთიანებათა მმართველთათვის „სამეფო ხელისუფლების“ გადაცემა წარმოადგენდა ტრაიანეს საერთო-აღმოსავლური პოლიტიკის ნაწილს და იგი განხილული უნდა იქნას ტრაიანეს მიერ პართია-სომხეთის საზღვრების გასწვრივ გატარებული სხვა მასშტაბური ღონისძიებების კონტექსტში.² რომაელთა მიერ დანიშნულ ადგილობრივ „მეფეებს“, რო-

მოწმობს, რომ, როგორც აღვნიშნეთ, რომაელთა მიერ იგი საგანგებოდ იყო გამაგრებული.

¹ კ. ფიფია. რომის მიერ აღმოსავლეთ..., გვ. 70-72.

² უნდა აღინიშნოს, რომ მომავალი სამხედრო კამპანიისათვის მოსამზადებელი ღონისძიებები არ შემოფარგლულა პართია-სომხეთის სასაზღვრო პერიმეტრის გასწვრივ მხოლოდ ახალი სამხედრო ბანაკების, კასტელუმებისა და სამხედრო-სტრატეგიული დანიშნულების გზების მშენებლობით. მაგ., ტრაიანემ, ჯერ კიდევ მმართველობის დასაწყისშივე, დაახლ. 100წ. რომზე დამოკიდებული იუდეის ტერიტორია სირიის პროვინციას შეუერთა (Т. Моммзен. История Рима, V, გვ. 359, 428, 453, 482; The Cambridge Ancient History, vol. XI, გვ. 237), ხოლო 106 წ. რომაელებმა დაიპყრეს ბოსტრასა და პეტრას რაიონებში არსებული ნაბატეელთა სამეფო, რომელიც არ-

მაულ გარნიზონებთან კავშირში, ევალეობდათ ადგილებზე წესრიგის დამყარება, ჩრდილოეთ კავკასიის გადმოსასვლელების გაკონტროლება და მეოტიდა-კოლხეთის მაგისტრალის უსაფრთხოების დაცვა, პერსპექტივაში კი, კოლხეთის განდგომილი შიდა „სკეპტუხიების“ შემომტკიცება.

ასე რომ, რომის მმართველი წრეები, ისევე, როგორც აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთთან მათი კონტაქტების მთელ მანძილზე, უარს ამბობენ კოლხეთის განდგომილი „სკეპტუხიების“ სამხედრო ძალით დამორჩილებაზე, ქვეყნის შიდა რაიონების ცხოვრებაში ძალისმიერი მეთოდებით ჩარევასზე და მათ უშუალო მფლობელობაში მოქცეული ზღვისპირა ციხე-ქალაქებიდან ცდილობენ ქვეყნის გაკონტროლებას. ამისათვის რომი ამჯობინებს დაეყრდნოს ადგილობრივ ძალებს, შედარებით ძლიერ ტომობრივ ჯგუფებს, რომლებიც გამოვლენ რეგიონში იმპერიის ინტერესების გამტარებლად. ერთი სიტყვით, ცალკეულ „სკეპტუხიებად“ დანაწილებული ქვეყანაში რომი ცდილობს უფრო დიდი ადმინისტრაციული ერთეულების ფორმირებას, რათა მომავალში უფრო გაუადვილდეს კოლხეთის მართვა. ამისათვის, რომაულ ადმინისტრაციას კოლხეთში სჭირდება შედარებით ძლიერი მმართველი, რომელიც იმპერიის დახმარებით შეკრებს, გააერთიანებს ცალკეულ „სკეპტუხიებს“ და უზრუნველყოფს მათ მორჩილებას რომისადმი. სწორედ ასე გამოდიან ისტორიის ასპარეზზე მალასა, სპადაგა და არიანესთან ჩამოთვლილი სხვა მმართველები ან მათი წინამორბედები, რომლებიც ალბათ, ცალკეული „სკეპტუხიების“ მეთაურები იყვნენ. ისინი თავიანთ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებზე დაყრდნობით იწყებენ სხვა „სკეპტუხთა“ წინ-

აბეთის პროვინციად გამოცხადდა (Amm., Marc., XIV, 8,13; Т. Момзен, История Рима, т. V, гл. 359, 428; А. Г. Бокшанин. Парфия и Рим, ч. II, М., 1966, гл. 230-231). ნაბატეელთა სამეფოს ანექსიით ლიკვიდირებულ იქნა უკანასკნელი ვასალური სამეფო რომის აღმოსავლეთის საზღვარზე და უზრუნველყოფილ იქნა რომაული პროვინციების – სირიისა და ეგვიპტის უსაფრთხოება სამხრეთისა და აღმოსავლეთის მხრიდან.

აღმდეგ ბრძოლას და რომის მხარდაჭერით ახერხებენ უფრო მყარი პოლიტიკური ერთეულების შექმნას. ასე უნდა ყოფილიყო კოლხეთის ცენტრალურ რაიონებში. აქ ზღვისპირა ზოლში მცხოვრები ლაზები, რომლებსაც მათ ტერიტორიაზე მდგომი გარნიზონის წყალობით, უფრო მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ რომაულ ადმინისტრაციასთან, გამოდიან რომის (და საკუთარი) ინტერესების გამტარებლად კოლხეთის შიდა რაიონებში და რომაელთა დახმარებით იმორჩილებენ მანრალებისა და ეგრების „სკეპტუნიებს“, რითაც საფუძველი ეყრება ახალ პოლიტიკურ გაერთიანებას, ლაზების „სამეფოს“. როგორც ჩანს, ეს პროცესი საბოლოოდ II ს. 30-იანი წლების დასაწყისშიც არ იყო დამთავრებული, რადგანაც, როგორც არიანეს ცნობიდან ირკვევა, აქ ჯერ კიდევ არსებობდნენ ძალები, რომლებიც პრობლემებს უქმნიდნენ რომაულ გარნიზონს, ემუქრებოდნენ ფასისის ციხესიმაგრეს და არიანე, მიუხედავად იმისა, რომ ფასისის ციხე საკმაოდ ძლიერი სამხედრო პუნქტის შთაბეჭდილებას ტოვებს, მაინც საჭიროდ მიიჩნევს უსაფრთხოების თვალსაზრისით დამატებითი ღონისძიებების გატარებას.¹ გამორიცხული არ არის რომ მაღასას რეზიდენციაც ფასისში ყოფილიყო. ასევე, რომის სანქციათა და გარკვეული მხარდაჭერით უნდა მომხდარიყო ჰენიოხების, რომაელთა ამ ძველი მოკავშირეების მიერ მაკრონების ტომის დამორჩილება, რის შედეგადაც ყალიბდება საკმაოდ ძლიერი მაკრონ-ჰენიოხთა გაერთიანება. რაც შეეხება აფსილების, აბაზგებისა და სანიგების ტომებს, ისინი „სამხედრო დემოკრატიის“ საფეხურზე იდგნენ² და იმპერია პრორომაულად განწყობილი ბელადების საშუალებით ახერხებს მათ გაკონტროლებას. როგორც ზემოთ ვნახეთ, აფსილებისა და აბაზგების გაერთიანებებს საკმაოდ ვიწრო ზოლი ეკავათ ზღვის სანაპიროზე, და ისინი რომის პროვინციულ სისტემაში ალბათ მხოლოდ თითო „სკეპტუნი-

¹ Arrian., PPE, §9.

² გ. მელიქიშვილი. საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში, გვ. 547-548; Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии, гв. 374-375.

ის“ სახით იყვნენ შეყვანილი. ჩვენს მიერ ნავარაუდები პროცესების დაწყების შემდეგ, აფსილებისა და აბაზგების „სკეპტუხები“ იმთავითვე პრორომაულ პოზიციას იკავებენ, რათა კოლხეთში შექმნილ არასტაბილურ და „სკეპტუხიათა“ შორის გათიშულობა-დაპირისპირების პირობებში არ დაეკარგათ თავისი ძალაუფლება.

რაც შეეხება ლაზების გაერთიანებას, ტრაიანეს დროს აქ ჯერ კიდევ არ არის დასრულებული ცალკეულ „სკეპტუხიათა“ შეკრება ერთიან ორგანიზმად, და ეს პროცესი, როგორც აღვნიშნეთ, შემდგომ ხანებშიც გრძელდებოდა. როგორც ჩანს, „სკეპტუხიათა“ შორის დაპირისპირებამ ყველაზე მეტად ცენტრალური კოლხეთის ტერიტორიაზე იჩინა თავი, რაც გამოწვეული უნდა ყოფილიყო იმით, რომ ეს რაიონები განვითარების დონით ყველაზე მაღლა იდგა აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში და აქაური „სკეპტუხიებიც“ საკმაოდ ძლიერი ტომობრივ-ადმინისტრაციული და ეკონომიკურად დაწინაურებული ერთეულები უნდა ყოფილიყვნენ.

ამრიგად, კოლხეთის ტერიტორიაზე არსებული „სკეპტუხიების“ რომაული მმართველობისაგან ფაქტობრივი გამოსვლისა და მათ შორის დაპირისპირება-გათიშულობის შედეგად კოლხეთში შექმნილი არასტაბილური მდგომარეობა, რომის მმართველ წრეებს აიძულებს უარი თქვას კოლხეთის უშუალოდ პროვინციულ სისტემაში დატოვებაზე. შეცვლილი საგარეო მდგომარეობის ფონზე, რომის ადმინისტრაცია, რომელიც ფლობდა დაპყრობილი ხალხების მართვის ხანგრძლივ პრაქტიკასა და განსხვავებულ ფორმებს, რეგიონში შექმნილი მდგომარეობის საღი გააზრებისა და სწორი, მისთვის მომგებიანი პოლიტიკური გადაწყვეტილების შემდეგ, ადგილობრივ ტომთა ჭრელი კონგლომერატიდან მასთან უფრო დაახლოებულ ტომებზე და მათ „სკეპტუხებზე“ დაყრდნობით, იწყებს ცალკეულ „ქვეყნებად“ თუ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებად – „სკეპტუხიებად“ დაშლილ ქვეყანაში უფრო მყარი პოლიტიკური ერთეულების ჩამოყალიბებას,

რომლებსაც მეტნაკლებად მტკიცედ შეკრული ორგანიზაციის ფორმის მისაცემად გარკვეული პერიოდიდან უნიშნავს „მეფეებს“, ალბათ იმ „სკეპტუხთა“ რიგებიდან, რომლებიც გამოდიოდნენ იმპერიის ინტერესების დამცველად რეგიონში. ასე რომ, დახვეწილმა რომაულმა დიპლომატიამ მოახერხა აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის რომთან პოლიტიკური დამოკიდებულების კიდევ უფრო გაძლიერება და სამი საუკუნით უზრუნველყო იმპერიის ბატონობა ამ რეგიონში.

ПИПИЯ КАХАБЕР КАРЛОВИЧ

ВОСТОЧНАЯ ПОЛИТИКА РИМА И ВОЗНИКНОВЕНИЕ ОТДЕЛЬНЫХ «ЦАРСТВ» НА ТЕРРИТОРИИ КОЛХИДЫ (П. В. Н. Э.)

Введение. Восточное Причерноморье, историческая Колхида с древнейших времен было участником мировых культурно-политических процессов. Из-за своего удобного географического положения Колхида всегда была объектом геополитических интересов ведущих стран мира, и в 60-х гг. I в. до н.э. Колхида, как и все Закавказье, была включена в политическую систему Рима. С этого времени между Римом и Грузинским политическим миром закладываются основы многовековых интенсивных взаимоотношений, а римская восточная политика стало главным фактором политического развития всего региона.

Проблемы римско-грузинских взаимоотношений уже долгое время привлекает внимание исследователей и часть этих проблем изучено достаточно совершенно. Однако, еще остается ряд вопросов, которые требуют дополнительного и более глубокого изучения. К числу таких проблем относится вопрос возникновения отдельных царств в начале I в. на территории Западной Грузии, роль и значение римской восточной политики в этом процессе.

В представленной работе в первые в историографии монографически изучен вопрос возникновения отдельных «царств» - объединений макрон-генихов, лазов, апсиллов, абазгов и санигов. В работе, на основе качественно отличной интерпретации письменных источников, по новому освещены причины образования отдельных «царств» на тер-

итории Колхиды; в контексте общевосточной политики Рима изучены отдельные вопросы колхидско-римских взаимоотношений.

Глава I. Восточное Причерноморье в I в. до н.э. – I в. н.э. Колхида в составе Понтийского царства и провинциальной системе Рима.

В VI в. до н.э. на Восточном побережье Черного моря образовалась Колхидское царство. Территория Колхидского царства, по свидетельству античных источников, простиралась от района совр. Гагра – Пицунды до сектора устья р. Чорохи. Колхидское царство при своем возникновении было многоплеменным государством и входившие в нее отдельные племенные группы всегда сохраняли определенную самостоятельность. Возникшие на основе этих племенных организаций административные единицы, «скептухий» всегда выказывали тенденцию к превращению из административных единиц в независимые княжества. Реальная самостоятельность правителей этих административных единиц, «скептухов» зависела от степени силы царей Колхиды.

Первоначально Колхидское царство являлось довольно сильным государственным образованием и центробежные стремления «скептухов» были ограничены. Однако, в II в. до н.э. положение резко изменилось. В силу неизвестных нам причин центральная власть колхских царей ослабла и отдельные «скептухии» достигли значительной независимости. Такая децентрализация страны должна была облегчить Митридату Эвпатору (120-63 гг. до н.э.) захват Колхиды. В 105-90 гг. до н.э. Колхида была введена в обширную Причерноморскую монархию Митридата VI, однако, как видно, подчинение Колхиды произошло не без сопр-

отивления. Существовавшие на территории Колхиды отдельные «скептухии», которые не хотели терять свою независимость, вели ожесточенные сопротивления. Именно это указывает сведения Мемнона, что понтийский царь «путем войны подчинил себе царей вокруг Фасиса» (Мемн., XV, III). Эти цари реально должны были быть лишь местные «скептухи», которые безусловно не хотели ограничить свою политическую власть. Как видно «скептухи» оказали настолько серьезное сопротивление понтийцам, что Аппиан колхов упоминает как «войственный народ» (App., Mithr., 15).

Как видно, при правлении Митридатидов в Колхиде сохранилось административное деление на традиционные «скептухий». На это свидетельствует тот факт, что после окончательного распада Понтийского царства на историческую арену вновь вышли колхские «скептухи». В 65 г. до н.э. Колхида оказалась в ареале мощных политических катаклизмов, сопутствовавших римско-понтийскому противостоянию. Вслед за бежавшим Митридатом в Колхиду вошли победоносные легионы Гнея Помпея. Против Помпея, как видно, выступают отдельные «скептухи», которые после разгрома Митридата VI, вернули свое прежнее положение и вновь добились независимости. Однако Помпей быстро разбил сопротивление отдельных «скептухов» и захватил Колхиду. Римляне выделили Колхиду в качестве отдельной политической единицы, а ее бывшую метрополию – Понтийское царство – упразднили. Помпей назначил «династом колхов Аристарха» (App, Mithr, 114). Аристарх очевидно был достаточно энергичным правителем. Он при поддержке Римлян смог подчинить отдельных «скептухов» и восстановить единство страны. Однако относительная стабильность достигнута при Аристархе завершилось в 48-47 гг. до н.э., когда Колхида стала ареной новых военных действий. После походов Боспорского царя Фарнака, а затем

Митридата Пергамского в Колхиде снова пало центральная власть и страна распалась на отдельные «скептухий», что вызвало хаос и внутреннее противостояние.

Такое положение продолжалось до 35-33 гг. до н.э., когда оставшееся без правителя Колхида, Марком Антонием была введена в состав восстановленного Понтийского царства Полемонидов. После этого Колхида долгое время представляла собой неотъемлемую часть Понта, и в I в. н.э. в результате непоследовательной и часто меняющейся восточной политики Рима, все изменения политического статуса Понта и каждое мероприятие проведенное империей по отношению с Понтом, автоматически распространялись на Колхиду. При Августе (27 г. до н.э. – 14 г. н.э.) Колхида ненадолго стала частью объединенного Понтийско-Боспорского царства (14-8 гг. до н.э.), а затем в 3/2 г. до н.э. – 17 г. н.э. – часть уже Понтийско-Каппадокийского царства; При Тиберий (14-37 гг.) Колхида вместе с Понтом опекаемая страна под непосредственным протекторатом Рима; император Калигула (37-41 гг.) вновь передал Понт Полемонидам.

В 63 г. н.э. после упразднения Нероном Понтийского царства Полемонидов, Колхида, которая являлась его частью, непосредственно оказалась под провинциальным правлением Рима. В прибрежных пунктах Колхиды – в Апсаре, Фасисе и Себастополисе, были дислоцированы римские гарнизоны. Вначале римляне Колхиду присоединили к провинции Галатия, а 72 г. н.э., ее ввели в состав объединенной Галато-Каппадокийской провинции, т. н. «Каппадокийского комплекса».

Так что, с 63 г. Колхида достаточно длительное время входила в провинциальную систему Рима. После упразднения Понтийского царства были ликвидированы органы управления Полемонидов и на перифериях. В Колхиде власть понтийцев непосредственно была заменена римской

администрацией. У нас нет никаких сведений, об административно-территориальном устройстве Колхиды и о местном механизме римского управления после включения страны в провинциальную систему. Исходя из практики римской провинциальной политики, которая предусматривала уровень исторического развития конкретной страны, империя вначале считалась с местными законами и традициями и опиралась на органы местного управления. Следовательно, по нашему мнению, в Колхиде было сохранено исторически сложившееся административное деления страны на отдельные племенно-территориальные единицы, т. н. „скептухий“.

Исходя из аналогов, считаем, что верховной властью «скептухийев» являлись командиры (префекты) римских гарнизонов, дислоцированных в прибрежных пунктах Колхиды. Но при этом, префекты не были обязаны иметь прямые контакты с местным населением. Собираение налогов, организация призыва соотечественников в римскую союзническую армию входили в обязанности скептухов.

В конечном итоге, как показали последующие события, система римского провинциального управления в Колхиде, не оправдала себя, и с начала II в. Рим вынужден признать определенный суверенитет этнополитических единиц Колхиды.

Глава III. Восточная политика Рима и Колхида в начале II века н.э. Возникновение отдельных «царств» на территории Колхиды.

С начала II в. н.э. общеполитическая ситуация в Восточном Причерноморье резко изменилась. В некогда едином государственном пространстве Колхиды появились новые политические объединения – «царства» макрон-ген-

иохов, лазов, апсилов, абазгов и санигов, которые после выхода из непосредственного римского провинциального управления, получают от Империи формальную независимость и во главе со своими «царями», активно включаются в политическую жизнь Западной Грузии.

Первостепенные сведения о политической атмосфере, сложившейся в Западной Грузии в начале II в. сохранены в труде проконсула провинции Каппадокия Флавия Арриана (приб. 95-175 гг.) «Перипл Понта Эвксинского», представляющем собой официальный отчет о служебной поездке, адресованный императору Адриану (117-138 гг.). Особую ценность этому сочинению придает тот факт, что Арриан лично прошел все побережье от Трапезунта до Диоскурии и соответственно, часть «Перипла», касающаяся Восточного Причерноморья, представляет бесценные сведения очевидца о включенных непосредственно в римскую провинциальную систему племенах или же только что вышедших на историческую арену государственных образованиях.

Флавий Арриан описывает сложившуюся в Восточном Причерноморье политическую ситуацию следующим образом: «Мы проехали мимо следующих народов: с трапезунтцами, как говорит и Ксенофонт, граничат колхи. Тот народ, который, по его словам, отличается наибольшей воинственностью и непримиримой враждой к трапезунтцам, он называет дриллами, а по моему мнению – это санны; они и до сих пор очень воинственны, непримиримые враги трапезунтцев и живут в укрепленных местечках; народ этот не имеет царей и с давнего времени обязан платить дань римлянам, но, благодаря разбойничеству, они платят взносы неаккуратно; впрочем, теперь, бог даст, они будут аккуратны, или мы выгоним их из страны. Рядом с ними живут макроны и гениохи; у них царь Анхиал. С макронами и гениохами граничат зидриты, они подвластны Фарсману. Ря-

дом зидритами – лазы; царем у лазов – Маласс, получивший свою власть от тебя. За лазами следуют апсилы; у них царь Юлиан, получивший царство от твоего отца (здесь подразумевается император Траян (98-117гг.) - *К.П.*). С апсилами граничат абаски, у абасков царь Ресмаг; этот тоже получил свою власть от тебя. Рядом с абасками – саниги, в земле которых лежит Себастополис; царь саниггов Спадаг получил царство от тебя» (Arr., PPE, 11). Почти аналогичные сведения сохранены у анонимного автора V века (Anonym., PPE, 8, 10).

Таким образом, к 131 г. в Восточном Причерноморье сложилась абсолютно отличающаяся по сравнению с предыдущим периодом политическая ситуация. На территории исторической Колхиды, включенной непосредственно в римскую провинциальную систему, восстанавливается местная «царская власть», и более того, Аррианом зафиксировано здесь шесть различных объединений: Макрон-Гениохское, находящееся под иберийским влиянием Зидритское, Лазское, Апсильское, Абазгское и Санигское. Создание данных политических единиц подтверждается археологическим материалом, найденным в различных районах Колхиды - в Клдеети, Тагилони, Сарвеша, Гонио и Цихисдзири.

Самым южным из вышеперечисленных единиц является объединенное Макрон-Гениохское «царство». Оно непосредственно граничит с провинцией Каппадокийский Понт, в которую входили и земли колхов и саннов. Макрон-гениохи владели частью нынешней Чанети, с центром приблизительно в районе г. Афина, и на севере доходили до р. Архабис (Anonym., PPE, 1), которую одни исследователи отождествляют с р. Орхопи (Н. Ю. Ломоури), другие же с Архаве (Г. А. Меликишвили, М.П. Инадзе). К северу от Макрон-гениохов к морю выходили владения царя Иберии Фарсмана, подданными которого считалось местное

племя зидритов. О границах расселения этого племени также существуют различные мнения. Часть исследователей, на основании сведений Анонима V века, локализует его между устьями рек Архабис и Апсар (Чорохи). Проф. Н. Ломоури же помещает область зидритов полностью к северу от Апсара, на территории нынешней Аджарии-Кобулети.

С зидритами, согласно Арриану, соседствовали лазы. Лазы владели центральной частью Колхиды по обе стороны р. Риони. Арриан ничего не говорит о том, до куда доходили границы Лазского царства на севере, однако упоминание рек Хариент (Хоби) и Хобос (Ингури) внутри территории Лазики, указывает на то, что владения лазов простирались по крайней мере на противоположный берег р. Ингури, а с учетом того, что Лазика византийских источников соответствует грузинской Эгриси, то, на основе грузинских и армянских источников, можно заключить, что ее северная граница проходила по р. Эгрис-цкали, т.е. – современной Галидзге.

К северу от Лазики Арриан помещает сперва Аписильское, затем Абазгское политические объединения. Ареал расселения апсиллов и абазгов представлял собой достаточно узкий сектор побережья между р. Галидзга и Себастополем. Этот последний же, согласно Арриану (Аг., PPE, 18), находился на земле санигов, северо-восточная граница которых проходила по р. Ахэунту (ныне Шахэ).

Причины появления данных политических единиц уже долгое время привлекает внимание ученых и по этой проблеме в научной литературе имеется ряд мнений, по разному осмысливающих качество и роль политической активности Рима в процессе создания разных «царств». Если И. Джавахишвили считает создание этих политических единиц результатом претворения в жизнь классической римской формулы – «Divide et impera», то С. Джанашия полно-

стью связывает происхождение данных «царств» с процессом внутреннего развития, роль же Рима отодвигает на второй план.

Полностью игнорирована роль Рима в создавшейся в начале II века ситуации в Восточном Причерноморье в изданном Н. Кечагмадзе введении в «Перипл» Арриана. По мнению исследовательницы, Рим не настолько вмешивался во внутреннюю жизнь страны, чтобы иметь желание устанавливать какой-либо новый порядок и роль римлян во внутреннем развитии Колхиды равна нулю.

Г. Меликишвили объясняет появление новых «царств» на территории Колхиды своей известной теорией о «варваризации» населения Колхиды, а Н. Ломоури – общеполитической ситуацией, сложившейся к данному времени в Закавказье и соседних странах.

Каждое из этих мнений неоднократно рассмотрено в Грузинской историографии. Поэтому мы здесь не станем их анализировать, а только отметим, что, как будет видно ниже, мы не отрицаем роли локальных местных процессов в создании сложившейся на территории Колхиды новой политической ситуации, определенного влияния раннефеодальной дифференциации (С. Джанашия), не отрицаем и того, что развитие страны шло новым путем и что «возрождение местных сил» происходило путем усиления племенных единиц, но не можем согласиться с тем, что данные процессы (феодализация страны) сыграли решающую роль в создании новых политических единиц и что «роль римлян при действии сил внутреннего развития данной страны равнялась нулю и история делала свое дело без всяких компромиссов с какими-либо внешними силами», так как, каковы бы ни были местные основы, без санкции, поддержки и, возможно, инициативы римлян, эти «царства» не создались бы.

По нашему мнению, именно политика, проводимая Римом была главной причиной создания новых «царств», хотя мы не считаем такой причиной политику «Divide et impera», искусственный раздел единой Колхиды на отдельные «царства» (И. Джавахишвили), что в действительности не требовалось Риму в Восточном Причерноморье, непосредственно подчиненном римскому провинциальному управлению, представлявшем часть Каппадокийской провинции и платившем дань. Для чего требовалось Риму восстановление на этой территории отдельных «царств», пусть и во главе с их беспомощными, полностью зависимыми от Империи «царями»? Конечно же, для римлян предпочтительно было сохранение в Колхиде прежнего провинциального управления, но после трезвого осмысления сложившейся в регионе политической ситуации и реальной оценки собственных позиций на Востоке, римские правящие круги, которые действительно виртуозно владели методами удержания в покорности подчиненных народов, дают местным территориально-племенным единицам некоторую самостоятельность во внутренних делах, что вполне соответствовало римской политике.

Теперь о том, что касается конкретной политической ситуации, обусловившей пожалование местным правителям «царского достоинства». Сразу же отметим, что перечисленные Аррианом единицы являлись наследниками входивших еще в древне-колхидское царство административно-территориальных единиц - «скептухий», и картина, описанная Аррианом в Восточном Причерноморье, является результатом возрождения этих «скептухий». Как уже отмечалось, Колхидское царство с момента его создания являлось многоплеменным государством и входившие в него отдельные племена всегда сохраняли некоторую самостоятельность. Созданные на основе этих племенных организаций административные единицы – «скептухий», всегда сох-

раняли тенденцию превращения в отдельные княжества. Пока у центральной власти Колхиды хватало сил, она контролировала «скептухий» и в тех условиях они являлись подчиненными царю административными единицами. Несмотря на все политические катаклизмы I в до н.э. и распад местной власти, в период пребывания Колхиды в составе как Митридатовского, так и Полемонидского Понта, прежнее административно-территориальное деление страны было сохранено. И вследствие упразднения Нероном в 63 г. н.э. Полемонидского Понта и включения его вместе с Колхидой в провинциальную систему Рима, римляне оставили в силе деление страны на «скептухий», что было для них достаточно удобно и полностью укладывалось в рамки общей провинциальной политики Рима. По расчетам римлян, имевшие опыт в государственно-административном управлении завоеванных народов, правители мелких племенных единиц – «скептухи», могли под руководством имперских военных частей, сохраняя стабильность римских позиций в Восточном Причерноморье. Тесная связь правителей отдельных колхидских «скептухий» и командиров дислоцированных здесь римских гарнизонов, была именно той почвой, на которую должно было опираться римская администрация Трапезунта (центра новосозданной провинции).

Верховными правителями племен Колхиды и их «скептухий», главными проводниками римской политики на месте, считались командиры расположенных на побережье римских гарнизонов. Например, под контролем командира вспомогательных войск (*praepositus*) Апсара находилось жившее поблизости и подаль местное население. Поскольку римские гарнизоны в Колхиде до середины II в. дислоцировались лишь в трех пунктах - Апсаре, Диоскурии и Фасисе, командирам гарнизонов или военным префектам поручался контроль сразу над несколькими «скептухиями» или племенами. Например, командующему гарнизоном то-

го же Апсара, очевидно, вменялось в обязанность контролировать зидритов (на которых еще не распространялось влияние Иберии) и макрон-гениохов, командующему фасисским гарнизоном - лазов и другие, располагающиеся во внутренних районах страны «скептухии», а комендант кастеллы Себастополиса курировал санигов, абазгов и апсил-ов. Практика контролирования командиром одного гарнизона нескольких племен была широко распространена в римских провинциях.

В соответствии с этой же практикой, римское военное командование не было обязано выполнять прямые административные обязанности по отношению к местному населению. Как уже отмечалось, контакт с местным населением Колхиды, сбор налогов, организация призыва в римские военные части и прочие вопросы местного самоуправления входили в компетенцию местных «скептухов». Так что, для своих сородичей, опиравшиеся на поддержку римских воинских частей «скептухи» являлись непосредственными представителями римской власти.

Непосредственно под управлением римлян находилась только приморская часть Колхиды, во внутренних же районах страны их военно-стратегических пунктов и кастеллумов не имелось. Эти районы находились в руках местных правителей, подотчетных командирам римских гарнизонов. Однако насколько эффективным и гибким был контроль римских воинских частей над внутренними районами страны, сказать трудно. Тем более – в столь пестром, разноплеменном районе, как Колхида. Даже если отставить в сторону реаннеантичные источники, авторы рассматриваемого периода фиксируют в Восточном Причерноморье племена, жившие на территории названных Аррианом политических единиц, но не упоминающиеся в «Перипле». Например, по сведениям Плиния «...В 140 000 шагах от Трапезунда находится р. Абсарос с крепостью того же названия

возле устья. В этом месте за горами лежит Иберия, а вдоль побережья живут гениохи, ампревты, лазы» (Plin., NH., VI, 12). На месте упомянутых здесь ампревтов Арриан называет племя зидритов, во всяком случае, фиксирует их владения между гениохами и лазами. Таким образом, оба автора отделяют ампревтов или зидритов от гениохов и лазов, что дает основание предполагать их вхождение в отдельную племенную организацию – «скептухию».

То, что население Восточного Причерноморья в племенном отношении было более раздроблено, чем это показывает Арриан, видно и из сообщения Тацита (56-117 гг.), фиксирующего где-то на этой территории племя седохов, имеющих собственную политическую организацию, «царя», и ведущих себя достаточно независимо во время восстания Аникета (Tac., Hist., III, 48.).

Интересные сведения имеются у автора 20-60-х гг. II в. Клавдия Птолемея, в его «Руководстве по географии». По его данным «в прибрежной полосе Колхиды проживают лазы, в вышележащих местах – манралы и жители страны Экректики» (Cl. Ptol., Geogr., V, 9, 5). Ясно, что термин «Колхида» Птолемей употребляет под влиянием старой традиции и он соответствует более поздней «Лазике». Таким образом, согласно Птолемее, во внутренних частях Колхиды, в вышележащих по отношению к побережью местах, жили манралы, которых ни один другой античный автор не знает. «Манралы» это искаженная форма более позднего этнонима «мегрелы», хотя есть мнение, что манралы Птолемея, возможно, были маргвелы, жители крайней восточной провинции Западной Грузии, Аргвети.

Почти аналогичное сообщение сохранено в т.н. «Армянской географии», различные редакции которой датируются VII-X веками. Согласно «Армянской географии», «Колхида – это та же Эгриси (Эгер), и включает четыре малые страны: Манрил, Эгревика, Лазик, Чанети, которые

есть халды». Как отмечают исследователи, автор «Армянской географии» пользовался при описании Эгриси как Клавдием Птоломеем, так и другими источниками, в частности – не дошедшим до нас сочинением автора второй половины IV в. Папа Александрийского.

Таким образом, согласно «Армянской географии» Эгриси делится на четыре страны: Манрил или Манралы Птолемея; Эгревика (соответствующая Птолемеевой Экректике и, очевидно - грузинской «Шида Эгриси»); Чанети, располагавшаяся в горах к югу от устья Чорохи, некоторая часть которой должна была войти в состав Эгриси в конце IV или начале V в., во времена максимального усиления Эгрисского царства, и собственно Лазика.

Здесь мы не касаемся безусловно сложных проблем локализации и ареала расселения этих племен, а лишь хотим отметить, что в условиях существования в Восточном Причерноморье в середине II в. отдельных политических единиц, в том числе Лазики, и позже, существования уже объединенного Эгрисского (Лазского) царства, на данной территории различают собственно лазов, манралов и жителей страны Экректика // Эгревика. И если в едином западно-грузинском царстве – Эгриси, по словам Н. Бердзенишвили, «не было видно племенного деления в таком порядке (ни политического, ни этнического) и следы бывшей разноплеменности были на пути к исчезновению, то в более ранний период эта разноплеменность была ясно видна, о чем свидетельствуют древнегреческие источники (Экриктика, Монралои)».

Так что, в отличие от Арриана, описавшего лишь побережье Колхиды и оставившего конкретные сведения только о здешних племенах, его современник Клавдий Птолемей и источники исследуемых времен, фиксируют по побережью Колхиды лазов, а во внутренних районах – жителей страны Экректика (Эгриси) и манралов. Как уже

отмечалось, создавшиеся на территории Колхиды отдельные политические единицы представляли из себя продукт дальнейшего развития местных «скептухий». В такой ситуации, естественно, возникает вопрос, сколько же «скептухий» было в Колхиде и кроме Макронской, Гениохской, Зидритской, Лазской, Аписильской, Абазгской и Санигской «скептухий» были ли еще и другие аналогичные территориально-племенные объединения? Как видим, кроме перечисленных Аррианом в Восточном Причерноморье племен, здесь жили и другие племена (манралы, эгры). Имелась ли у них собственная территориально-племенная организация – «скептухия» или же они входили в Лазскую «скептухию», исчерпывающе ответить на это сейчас весьма сложно. Однако, поскольку у каждого племени была своя «страна», а «скептухий» представляли собой такие административные единицы, которые объединяли отдельные племена, можно предположить, что зидриты, манралы и эгры объединялись в собственные племенные организации – «скептухий». Так что, рядом с лазами были и другие «скептухий»-зидритов, манралов и эгров. Интересно, что по мнению некоторых исследователей, страбоновские «скептухий» внутренней Колхиды являлись созданными на физико-географической и экономико-коммуникационной основе территориальными единицами – Саирхская страна, Кутаисская страна, Вардцихская страна и др., пользовавшиеся определенной самостоятельностью.

Представляли ли собой перечисленные здесь отдельные «страны» «скептухий», это сложный вопрос при скудности имеющихся источников. Однако примечательно, что, согласно приведенной версии, подобные самоуправляющиеся «скептухий» имелись и во внутренних районах страны.

Некоторые из правителей колхидских «скептухий» получают в начале II в. «царскую власть» от римского им-

ператора, что создает основу для создания и развития здесь новых политических единиц. Что могло явиться причиной проведения Римом данного акта - возрождения на территории колхиды «царской» власти?

Как видим, после ликвидации Полемоновского Понта и включения Колхиды в провинциальную систему, римляне оккупировали приморскую полосу страны, а в управлении внутренними районами они опирались на местных «скептухов», власть которых оставили в силе и после превращения бывшего Понтийского царства в провинцию. Однако власть римлян в Восточном Причерноморье не была сильна. До середины II века римские гарнизоны дислоцировались здесь только в трех приморских пунктах – Апсаре, Фасисе и Диоскурии, а «скептухий» постоянно сохраняли центробежные тенденции, стремление к выделению в отдельные княжества. В результате изменения политической ситуации на Востоке не в пользу Рима, ослабления римского военного потенциала, усиления и активизации соседней Иберии и упразднения Понтийского царства, сепаратистские устремления «скептухов» должны были еще более возрасти. Рим так или иначе удерживает в повиновении племена побережья, живущие в непосредственной близости от римских кастеллумов. Но «спектухи» внутренних районов страны, которые также были подотчетны римским властям, однако их зависимость не подкреплялась римскими гарнизоном, получают полную свободу действий и фактически выходят из под римского контроля. В первую очередь это отнесется к «скептухам» манралов и эгров, которые начинают нападения на приморские города Колхиды. В таких условиях углубляется противостояние между «скептухами» внутренних и приморских районов страны, на территории которых располагались римские кастеллумы. Например, «скептух» племени лазов, полностью попавший под контроль и влияние распалагавшегося на его террито-

ии римского гарнизона, разумеется, выступал против нападавших на римскую крепость, поскольку римский пограничный военный пункт – Фасис, в то же время представлял собой городской центр местного населения – лазов. Правда, мы не имеем конкретных сведений о нападениях жителей внутренних районов страны на побережье, но учитывая политическую ситуацию, создавшуюся в некоторых районах Восточного Причерноморья и многочисленные аналогии, подобные процессы должны были иметь место и в Колхиде. По данным Арриана, санны, непосредственно подчинявшиеся римскому провинциальному управлению, «...весьма воинственны и непримиримые враги Трапезунтцев... царей не имеют. Исстари данники римлян, однако, вследствие привычки к разбою, платят дань нерегулярно» (Агг., РРЕ, 11). Таким образом, санны представляли реальную угрозу для приморских греческих городов и римских гарнизонов. И это происходит в непосредственной близости от Трапезунта, опорного пункта римлян в Восточном Причерноморье, причем в начале 30-х гг. II в., когда римские позиции в регионе были гораздо более стабильны, чем несколькими десятилетиями ранее, в интересующий нас период.

Кроме того, у Арриана имеется еще одно сообщение, относящееся к находящемуся уже на территории собственно Колхиды г. Фасису и которое можно считать свидетельством противостояния между местными «скептухиями». Арриан подробно описывает крепость Фасиса и отмечает, что она «со всех сторон так укреплена, что никто из варваров не посмеет к ней даже приблизиться и защитникам крепости не угрожает опасность быть осажденными» (Агг., РРЕ, 9). Под этими «варварами» нужно подразумевать именно местных жителей, враждебных римлянам. Конечно же, утвержденный римлянами «царь» лазов Маласса не стал бы нападать на римский гарнизон и «варвары», это,

очевидно, племена из внутренних районов страны, не подчинявшиеся римским властям. Так что, в начале 30-х годов II века, когда на территории Колхиды уже были созданы местные «царства», в том числе Лазское и позиции римлян здесь гораздо более прочны, чем в конце I в., здесь все еще есть силы, сопротивляющиеся римской военной администрации и ее ставленнику - местному царьку.

Примечательно, что некоторые исследователи считают положение, создавшееся к началу II в. Восточном Причерноморье результатом проводимой римлянами политики. По мнению части историков, «западная часть страны (Колхиды-*Ж.П.*) попала под политическое влияние Рима, но в некоторых районах, в результате гибкой политики римлян, создалась нестабильная обстановка, что впоследствии завершилось созданием полунезависимых от Рима «княжеств».

Мы согласны с тем мнением, что создание в «некоторых районах» страны, т.е. во внутренней части Колхиды, нестабильной обстановки, было причиной создания новых «царств», но не считаем это следствием римской гибкой политики: к чему было римлянам способствовать дестабилизации обстановки в Колхиде, которая была включена в провинциальную римскую систему и для римской администрации предпочтительнее было сохранение здесь мира? Однако дело в том, что римляне не сумели сохранить здесь существующее положение и дестабилизация в Колхиде – следствие снижения их военно-политического могущества.

Таким образом, с начала 30-х годов II в., после включения Колхиды в провинциальную систему, римские власти не могут сохранять свои позиции в регионе, усиливается антиримский настрой некоторых колхских племен и этот дальний, периферийный регион римского мира распадается на отдельные «скептухии». Рим более-менее контролирует «скептухии» на побережье, но «скептухии» внутренн-

их районов, где римское влияние всегда было слабее, а центробежные тенденции, соответственно – сильнее, вскоре выходят из под контроля римской администрации. Вследствии усиления с их стороны давления на побережье, начинается разлад и противостояние между отдельными «скептухиями». Борьба административно-территориальных единиц Колхиды за независимость, как видно, переросла в противостояние между ними, что достаточно вероятно в условиях формирования здесь пяти «царств», а если учесть племенную пестроту местного населения в Восточном Причерноморье, то внутриколхидское противостояние на фоне напряженности с римлянами исключает существование в регионе твердой, централизованной власти и можно предположить, что ситуация в разделенной на «спектухии» Колхиде была близкой к анархии. Однако в имеющей давние традиции и опыт государственной жизни Колхиде период подобного регресса не мог длиться долго и вскоре здесь начинается «возрождение местных сил», активизация сил – носителей объединительных тенденций, которые, как видно, искали расположения и покровительства римлян. Со своей стороны, для римлян также была неприемлима сложившаяся в Колхиде нестабильная обстановка, враждебное окружение вокруг их «кастеллумов». В условиях бесконечного противостояния с Парфией, фактической утраты контроля над Арменией, усиления и активизации Иберийского царства, Рим не мог допустить угрозы своим позициям в Колхиде и развалить правда периферийный, но столь важный в военно-стратегическом плане сплошной периметр единой оборонительной зоны, каковым являлось Восточное Причерноморье. Римская администрация должна была видеть, что сохранение в Колхиде «скептухии» было ошибкой и искать новые пути контроля над этой страной. Ее сохранение под провициальным римским управлением было исключено, поскольку в Колхиде не имелось эллини-

зированных слоев населения, обычно служивших опорой римскому могуществу на Востоке. Опора на местных «скептухов» не оправдала себя, так что римским правящим кругам оставалось обеспечить покорность и пребывание Колхиды в провинциальной римской системе применением грубой военной силы, что не составило бы для них проблем. Однако император Траян (98-117 гг.), исходя из сложившейся на Востоке политической конъюнктуры, избрал дипломатический путь урегулирования колхидской проблемы, что обуславливалось следующими причинами: как видно, в этот период Рим не имел существенной материальной заинтересованности в Колхиде. Здесь Империей экономические интересы мало двигали. Главным для нее было геостратегическое положение Колхиды и охрана кавказских перевалов. Восточное Причерноморье имело важное военно-стратегическое значение по отношению к Армении. Значение Колхиды удвоилось в начале II века, когда Траян начал подготовку к грандиозной восточной кампании с целью захвата Парфянского и Армянского царств. Как известно, к этой действительно беспрецедентной кампании Траян готовился весьма тщательно. Он лично анализировал военно-технические аспекты предстоящей операции, внимательно изучал морально-политическую ситуацию не только в Парфии и Армении, но и в населении восточных провинций Рима. Римляне провели широкомасштабные работы с целью обеспечения безопасности флангов будущего театра военных действий. Были построены новые кастеллумы, проведены военно-стратегические дороги. При разработке тактики будущих боевых действий в Парфии-Армении римляне уделяли большое внимание и фактору кочующих на Северном Кавказе алан. В такой ситуации из поля зрения Траяна не ускользнула слабость римских позиций в Восточном Причерноморье, которое со времен Домициана (81-96 гг.) фактически вышло из под римского контроля. При

этом, следовало учитывать, что через этот регион, по т.н. «Меото-Колхидской» магистрали, в малоазиатские провинции Рима свободно могли вторгнуться северокавказские номады. Если учесть, что снабжение воюющих в Армении римских войск провиантом и дополнительными силами шло через Причерноморье, главным образом через Трапезунт, то становится ясно, что в случае вторжения в Закавказье аланы легко могли зайти в тыл римлянам, создать проблемы трапезунтскому порту и основным идущим в Армению коммуникациям, чего Траян, конечно же, не мог допустить. В создавшейся ситуации, в период подготовки великого Восточного похода, 106-114 гг. Траян дает формальную независимость «скептухиям», находящимся в Восточном Причерноморье, на «Меотидо-Колхидской магистрали», а их правителям присваивает «царскую власть», чем обеспечивает их союзничество в предстоящем противостоянии с Парфией и Арменией и сводит к минимуму риск вторжения северокавказских номадов через Колхиду. Назначенным римлянами местным «царям», вместе с римскими гарнизонами, вменялось в обязанность поддержание порядка на месте, контроль за Кавказскими проходами, защита безопасности «Меотидо-Колхидской» магистрали, а в перспективе – и подчинение отпавших внутренних «скептухий» Колхиды.

Таким образом, правящие круги Рима, также как и во весь период времени их контактов с Восточным Причерноморьем, отказываются от идеи силового подчинения отпавших «скептухий» страны и военного вмешательства в жизнь ее внутренних районов, но пытаются конторлировать Колхиду из своих приморских укрепленных городов. С этой целью Рим пытается сформировать более крупные административные единицы, чтобы в дальнейшем облегчить управление Колхидой. Для этого Рим предпочитает опереться на местные силы, сравнительно сильные племенные

группы, которые бы выступили в роли проводников интересов Империи в регионе. Одним словом, в разделенной на отдельные «скептухий» стране Рим пытается сформировать более крупные административные единицы, чтобы их посредством управлять Колхидой. Для этого римской администрации в Колхиде требуются сравнительно сильные правители, которые с помощью Империи соберут, объединят отдельные «скептухий» и обеспечат их покорность Риму. Именно так выходят на историческую арену Маласса, Спадаг и прочие, перечисленные Аррианом правители или их предшественники, в прошлом, очевидно – вожди отдельных «скептухий». Опираясь на свои административно-территориальные единицы, они начинают борьбу с остальными «скептухами» и при поддержке Рима, добиваются создания более прочных политических единиц. Так должны были обстоять дела в центральных районах Колхиды. Живущие здесь, в приморской полосе, лазы, которые, благодаря стоящему на их территории гарнизону, находились в более тесном союзе с римской администрацией, выступают в роли проводников римских (и своих собственных) интересов во внутренних районах Колхиды и с помощью римлян подчиняют «скептухий» манралов и эгров, чем закладывается основа нового политического объединения – «царства» Лазов. Как видно, этот процесс не был полностью завершен и в начале 30-х годов II в., поскольку, как выясняется из сообщения Арриана, здесь еще были силы, создававшие проблемы для римского гарнизона, угрожавшие Фасисской крепости и Арриан, несмотря на то, что крепость Фасиса оставляет впечатление весьма сильного военного пункта, все же считает нужным проведение дополнительных мероприятий в целях ее безопасности (Агр., PPE, 9). Не исключено, что и резиденция Малассы находилась в Фасисе. Также, с римской санкцией и поддержкой произошло и подчинение гениохами, этими старыми союзниками римлян, пле-

мени макронов, в результате чего создается довольно сильное макроно-гениохское объединение. Что же касается племен апсиров, абазгов и санигов, они находились на уровне «военной демократии». Империя осуществляет над ними контроль через проримски настроенных вождей. Как уже было сказано, апсилы и абазги владели весьма узким сектором побережья и они, вероятно, составляли в провинциальной системе Рима всего по одной «скептухии». После начала предполагаемых нами процессов «скептухи» апсиров и абазгов сразу же занимают проримские позиции, чтобы в создавшихся в Колхиде нестабильных условиях, при взаимной отчужденности и противостоянии «скептухий», исключить для себя опасность потери власти.

Что касается лазского объединения, процесс собирания отдельных «скептухий» в единый организм во времена Арриана здесь еще не был завершен и продолжался в последующий период. Как видно, противостояние между «скептухиями» проявилось в основном в центральной Колхиде, что должно было быть вызвано тем, что данный район был наиболее развитым в Восточном Причерноморье и здешние «скептухии», очевидно, являлись наиболее сильными и экономически передовыми административно-племенными единицами.

Таким образом, создавшееся в результате фактического выхода существующих на территории Колхиды «скептухий» из под римского управления и сложившееся из-за их взаимного противостояния положение, вынуждает римские правящие круги отказаться от инкорпорации Колхиды непосредственно в систему провинциального управления. На фоне изменившейся международной обстановки правящие круги Рима, использовавшие опыт долгой практики и многообразные формы управления завоеванными народами, после трезвого осмысления сложившегося в регионе положения и принятия верного, выгодного для себя решения,

начинают, опираясь на наиболее близкие себе племена из пестрого колхидского конгломерата и их «скептухов», формировать в этой, раздробленной на отдельные административно-территориальные единицы - «скептухии» стране, более прочные политические единицы, в которых с целью придания им формы более-менее прочно сложенной организации, с определенного периода, назначают «царей», очевидно из числа тех «скептухов», которые выступали в роли защитников имперских интересов в регионе. Так что, изощренная римская дипломатия сумела еще более усилить политическую связь Восточного Причерноморья с Римом и обеспечила господство здесь Рима на три века.

KAKHABER PIPIA

THE EASTERN POLICY OF ROME AND CREATING OF SEPARATE „KINGDOMS” IN COLCHIS (2-nd CENTURY A.D.)

Introduction. The problems of Roman-Georgian relationships have been a subject of researchers attention for along time and the part of these problems is studied perfectly, but still, there are many such questions, which require deeper studying and precisising. It includes the question of formation of the certain political unions – “Kingdoms” of Makron-Henioches, the Lazes, Apsils, Abazgs and Sanigs on the territory of West Georgia in the early of II century A.D., the role and importance of the Eastern politics of Rome in this process.

The foregoing work is just the attempt for studying this problem. In it, for the first time in the historiography, the question of formation of the certain political unions in the early of II century A.D. is studied monographically. In work, on the ground of interpretation of qualitatively different written sources, the reasons of formation of these “Kingdom”, the role of Roman diplomacy in their formation is comprehended in a new point of view.

Chapter I. The Eastern Black Sea Coast in the I century B.C. and I Century A.D. Colchis in the Kingdom of Pontus and Roman Province.

In VI Century B.C., the State of Colchis was established on the Eastern Black Sea Coast. Its boarders were spread from the sector of modern Gagra-Bichvinta to the region of the Chorokhi outfall. Since the time of formation, the Kingdom of Colchis had been multi tribe country and the certain tribes in its composition were always maintaining the certain independen-

ce. Just on the basis of these tribe organization, there occurred the administrative and territorial separation of the country into “Skeptuchies”. In the age of powership of the Kingdom of Colchis, “Skeptuchies” had been presented as the administrative unions under subordination of the authority of King. Though, they were always expressing the tendency of becoming the certain principality from administrative unit.

In II Century B.C., the central Colchis Authority weakened and the certain “Skeptuchies” reached the important independence. In fact, the “Skeptuchies” still turned out to be the independent Tribe – political unions from Administrative units. With the complication of internal political situation of the country, the foreign situation got worse as well, which was finally ended with full catastrophe of the Kingdom of Colchis. As a result of strong political cataclysms, which was followed by conquerors of the King of Pontus Mithridates VI Eupator (120-63 B.C.) and than the conquerors of Romans in front Asia, Colchis had lost the independence for a long time in 105-90 B.C. Colchis was involved in the Kingdom of Pontus and further, in 65 B.C. it turned out to be under the political influence of Rome. The rulers of the certain territorial and tribe unions of Colchis – “Skeptuchies”, who had non desire to lose independence, were strongly contradicting first the Pontus and than the Romans, though in vein. The Roman commander Pompey separated the Colchis into the certain political unit and declared the Kingdom of Pontus as a province. In 35-33 B.C. Marcus Antonius involved Colchis in the composition of the vassal Kingdom of Roma – Pontus of Polemons. In 63 A.D. the Emperor Nero (54-68) declared the Kingdom of Pontus of Polemons as a province with the Colchis. Before to the early of II Century A.D., Colchis was involved in Roman Province. Thus, during the whole two centuries (I century B.C. I century A.D.) there was no local station in Colchis. In this period, the “Skeptuchies” had been administrative units of Mithridates Pontus first, than

the Kingdom of Polemons and of Roman Province and their separatist tendencies were limited.

Though, the system of Roman Province administration in Colchis was finally failure and in the early of II century A.D., Rome was made to acknowledge the sovereignty of the certain territorial and tribe unions of Colchis.

Chapter II. The Eastern Politics of Rome and Colchis in the Early of II Century A.D. Formation of certain “Kingdoms” in Colchis.

Since the early of II century A.D., the general political situation in the Eastern Black Sea Coast was much changed. In State space of once united Colchis, there appeared the new political unions, which after releasing from the Roman Province Governing, reached the formal independence from the Empire as well. The initial data regarding these new political unions are supplied Pro-consulor of Cappadocia, the famous historian Flavius Arrian (approx. 95-175) who personally traveled on the Colchis coast in 131. Arrian fixes to the six various political unions on the territory of historical Colchis. From them the Macron-Henioches, Lazes, Apsils, Abazgys and Sanigs have their own kings and the Zidrits were under the subordination of the King of Iberia-Pharsman (Arrian., PPE, § 11).

There is a difference points of view among the scientists regarding the reason for formation of such “Kingdoms”. By our view, the Unions enlisted by Arrian were the inheritors of administrative and territorial unions “Skeptuchies” being in the „Kingdom” of ancient Colchis and the situation described by Arrian on the Eastern Cost of Black Sea is just the result of renaissance of the certain “Skeptuchies”. As it was mentioned, the “Skeptuchies” were always characterized by decentralist tendencies and upon finding the available time, they were beginning the struggle for changing their administrative union in-

to the certain principality. Since 60s of the I century, the “Skeptuchies” turned out to be under the control of Roman garrisons were in fact the officials of Roman Province and they obeyed the commanders of Emperor garrisons dislocated on their territory but, for this period, the Roman garrisons were dislocated only in there Coast points in Colchis (Apsarus, Phasis and Sebastopolis). Thus, in fact the Romans were only controlling the coats “Skeptuchies”. In internal regions of the country they didn’t have any military and strategic points. These regions were at the disposal of the local governor, which were only formally obeyed the commanders of Roman garrisons located on the coast.

At the end of I century A.D., the Roman positions in the East were significantly weakened. In such circumstance, separatist tendencies of “Skeptuchies” were increased. In that way Rome somehow managed to have the tribes residing directly in the neighborhood of the Roman Fortresses, on the sea coast of the country, in obedience, but “Skeptuchies” of internal regions of Colchis, where the influence of Rome had always been low and was characterized by stronger central positions, soon came out from the control of Rome. First of all, they were the “Skeptuchies” of the Manrals and Egrisis, who were initiating the attacks on the Colchis coast towns. In such circumstances, the contradiction between the governors of internal regions of the country and the coast parts the “Skeptuchies” was growing deeper on the territory which there was Roman Castelums. Thus, struggle of “Skeptuchies” for independence was changed into separation and contradiction between them. But factually anarchic situation created in Colchis didn’t last for a long time and here there begun the activating of forces concerned for the uniting of the country. These forces, as it seems, were looking for the kind attitude. From its party, such instable circumstance was unacceptable for Rome and strategically it was creating the danger of losing the Colchis. Geopolitical importance of Col-

chies was especially increased during the period of Eastern campaign of Trajan (98-117). Trajan, who was targeted on breakdown of the Kingdoms of Parthia and Armenia was going to the grand Eastern campaign long time. He was carefully studying the situation created on the boarders Parthia and Armenia. The Romans made wide scale works for providing the safety of flanks of the future fighting field. Upon working out the tactics of the future fighting actions with Parthia and Armenia, the Roman drew a great attention to the factors of nomad Alans in Northern Caucasus. In such circumstances, Trajan had noticed the weakness of Romans positions in the Easter Black Sea Coast, which in fact was out of the control of Rome. Through this region, by so called "Meotida-Colchis" main road, Northern Caucasus nomads could easily reach the Asian Roman territories. If we take into the consideration, that supplying of Roman armies fighting in Armenia with food and additional forces took place mainly from the Black Sea Coast, namely Trapezund, in such case it will become obvious, that in case of entering Colchis, the Alans could easily attack the Romans and creating the problems of main communications from Trapezund port to Colchis. Thus, the perimeter Colchis border required the essential fortification. For this purpose, Trajan had to send the additional forces into Colchis, fortresses. Besides, for the purpose of complete giving the Colchis back in the field of influence of Rome, in 106-114, Trajan gave the formal independence to "Skeptuchies" existed along "Meotida Colchis" main road and "King Authority" to their rulers, through the which the provided their aliens in the future contradiction with Parthia and Armenia and minimized the danger of invading the North Caucasian "Barbarousis" via Colchis. The local "Kings" appointed by Rome, in relation with Roman garrisons could settle the order in Colchis, protecting the safety of "Meotida-Colchis" main road and joining of aparted internal "Skeptuchies" far better.

Thus, the rullers of Rome refused for obeying the aparte-

ing from Colchis “Skeptuchies” by military force, forced implementation of well-ordering in internal regions of the countries and fortresses of the coast in their direct ownership. For the purpose, Rome prefers to be grounded on local forces, relatively stronger tribe groups, who will appear in the Region for the enforcement of Empire’s interests. In short, in the country distributed into the certain “Skeptuchies” Rome tried to formatte the larger administrative units, what would facilitate the administering of Colchis. For this purpose, Roman demonstration in Colchis required relatively stronger governor, which by means of assistance of Empire will gather and unit the certain “Skeptuchies” and provide their obedience to Rome. Just it’s initiating the appearing of Malasa, Spadaga and the other “Kings” in the field enlisted in the works of Ariane, which had been the commanders of the certain “Skeptuchies” before. They on the basis of their “Skeptuchies” were beginning the struggle against the other “Skeptuchies” and by support of Rome managed to create the stronger political units. It had to be so in the central regions of Colchis, Lazes, residing in the coastal line, had the closer relationships with Roman Administration, by support of Empire obeyed the “Skeptuchies” of Manrals and Egres, through the which the new political union – “Kingdom” of Lazes is based. Thus, by Rome sanctions and support, there should be made the unity of “Skeptuchies” of Macrons and Henloches into the united “Kingdom”.

Rome rullers circles, on the basis of “Skeptuchies” being in closer relationship with them, in Colchis, separated into the certain territorial units, supported the formation of larger political unions, which were appointed to have “Kings” for more stronger form of organization for the certain period. Thus, refined diplomacy of Rome could again bring Colchis back into the held of influence of Empire and provided the domination of Romans in the country for more three centuries.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

1. აბიანე. მითრიდატეს ომების ისტორია. *ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და შესავალი და საძიებლები დაურთო თ. ყაუხჩიშვილმა*. თბ., 1959.
2. ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. V. *ძველი ბერძნულიდან თარგმნა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო თ. ყაუხჩიშვილმა*. თბ., 1983.
3. ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. VI. *ძველი ბერძნულიდან თარგმნა, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო თ. ყაუხჩიშვილმა*. თბ., 1987.
4. **ნ. ბერძენიშვილი**. საქართველოს ისტორიის საკითხები. თბ., 1990.
5. **გ. გამყრელიძე**. ისტორიულ-ტოპოარქეოლოგიური ძიებანი. თბ., 1993.
6. **გ. გამყრელიძე**. კოლხოლოგიური ნარკვევები. თბ., 2001.
7. **გ. გამყრელიძე**. ცენტრალური კოლხეთის ძველი ნამოსახლარები. თბ., 1982,
8. **გ. გამყრელიძე, თ. თოდუა**. რომის სამხედრო-პოლიტიკური ექსპანსია საქართველოში. თბ., 2006.
9. **ჯ. გამახარია**. თანამედროვე აფხაზეთის მიწა-წყალი ძველი ეგრისის (კოლხეთის) შემადგენლობაში ძვ.წ. I საუკუნემდე. – *ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან. აფხაზეთი უძველესი დროიდან დღემდე*. თბ., 2007.
10. დიონ კასიოსის ცნობები საქართველოს შესახებ. *ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და შესავალი და კომენტარები დაურთო ნ. ლომოურმა*. თბ., 1966.
11. **თ. ღუნდუა**. კოლხეთი, იბერია და პონტოს სამეფო ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით. თბ., 1993.
12. **თ. ღუნდუა**. მითრიდატე უმცროსი – იყო თუ არა ის რომის მოკავშირე? თბ., 2008.

13. **თ. თოდუა.** რომაული სამყარო და საქართველოს შავიზღვისპირეთი. *დისერტაცია ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად (ხელნაწერის უფლებით)*. თბ., 1995.
14. **თ. თოდუა.** რომაული სამყარო და კოლხეთი. თბ., 2003.
15. **მ. ინაძე.** ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიისათვის (ფლავიუს არიანე და მისი ცნობები საქართველოს შესახებ). *სადისერტაციო ნაშრომი ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად (ხელნაწერი)*. თბ., 1953.
16. **მ. ინაძე.** კოლხეთის სამეფოს სკეპტუხიათა საკითხისათვის. – *სმამ, 1961, ტ. XXVI, №6*, გვ. 783-790.
17. **მ. ინაძე.** ძველი კოლხეთის საზოგადოების სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის ზოგიერთი საკითხი. – *მაცნე. ისტორიის... სერია, 1987, №4*, გვ. 45-67.
18. **მ. ინაძე.** ეგრისისა და ქართლის ურთიერთობისათვის. – *მნათობი, 1989, №8*, გვ. 154-164.
19. **მ. ინაძე.** ძველი კოლხეთის საზოგადოება. თბ., 1994.
20. **მ. ინაძე.** გ. ყორანაშვილის წიგნის – „საქართველოს სახელმწიფოს წარმოშობის საკითხის“ გამო. – *ქართული სახელმწიფოებრიობის სათავეებთან*. თბ., 2001, გვ. 26.
21. **მ. ინაძე.** კიდევ ერთხელ ეთნო-ტერიტორიული ერთეულების შესახებ. – *ქართველი ხალხის ეთნოგენეზი*. თბ., 2002, გვ. 93-109.
22. **პ. ინგოროყვა.** გიორგი მერჩულე. თბ., 1954.
23. **ს. კაკაბაძე.** ქართული სახელმწიფოებრიობის გენეზისის საკითხები. – *საისტორიო მოამბე. წგნ. I*, ტფ., 1924.
24. **ნ. ლომოური.** კლავდიოს პტოლემეაიოსი. „*გეოგრაფიული სახელმძღვანელო*“. ცნობები საქართველოს შესახებ. – *მსკი, ნაკვ. 32*, 1955, გვ. 35-65.
25. **ნ. ლომოური.** ბერძენი ლოგოგრაფოსების ცნობები ქართველი ტომების შესახებ. – *მსკი, ნაკვ. 35*, 1963, გვ. 3-35.

26. **ნ. ლომოური.** ეგრისის სამეფოს ისტორია. თბ., 1968.
27. **ნ. ლომოური.** „კოლხიდის“ და „კოლხების“ გაგებისათვის. – *თსუ შრომები. ტ. I-B (138).* თბ., 1971, გვ. 19-31.
28. **ნ. ლომოური.** ქართული პოლიტიკური სამყარო საერთაშორისო არენაზე ძვ.წ. I და ახ.წ. II საუკუნეებში. – *ქართული დიპლომატიის ისტორიის ნარკვევები.* ნაწ. I. თბ., 1998, გვ. 36-62.
29. **ნ. ლომოური.** ძველი აფხაზეთის ეთნოკულტურული ისტორიიდან. თბ., 1998.
30. **ნ. ლომოური.** დასავლეთ საქართველო რომის პოლიტიკურ სისტემაში ახ.წ. II-III საუკუნეებში. – *ქართული დიპლომატია. წელიწდეული.* VI. თბ., 1999, გვ. 74-83.
31. **ო. ლორთქიფანიძე.** იყო თუ არა სახელმწიფო კოლხეთი? – ქართული სახელმწიფოებრიობის სათავეებთან. თბ., 2001, გვ. 36-97.
32. **გ. მელიქიშვილი.** ისტორიული კოლხეთის მოსახლეობა ძვ.წ. II-I საუკუნეებში. – *საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. I.* თბ., 1970, გვ. 468-482.
33. **გ. მელიქიშვილი.** საქართველო ახ.წ. I-III საუკუნეებში. – *საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. I.* გვ. 500-570.
34. **გ. მელიქიშვილი.** ფეოდალური საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანება და საქართველოში ფეოდალურ ურთიერთობათა განვითარების ზოგიერთი საკითხი. თბ., 1973.
35. **დ. მუსხელიშვილი.** საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები. I. თბ., 1977.
36. **დ. მუსხელიშვილი.** საქართველო IV-VIII საუკუნეებში. თბ., 2003.
37. **პლუტარქე.** რჩეული ბიოგრაფიები. *ძველბერძნულიდან თარგმნა, შესავალი წერილი და განმარტებები დაურთო აკ. ურუშაძემ.* თბ., 1975.
38. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად (*უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე*). ტომი პირველი. თბ., 2012.

39. ტაციტუსის ცნობები საქართველოს შესახებ. *ლათინური ტექსტი ქართული თარგმანით, შესავალი ნარკვევითა და კომენტარებითურთ გამოსცა ალ. გამყრელიძემ.* თბ., 1973.
40. **კ. ფიფია.** რომი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი I-II სს. (*პოლიტიკური ურთიერთობები*). თბ., 2005.
41. **კ. ფიფია.** ტრაიანეს აღმოსავლური პოლიტიკა და საქართველო. თბ., 2005.
42. **კ. ფიფია.** რომაული სამყაროს კრიზისი და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი (ახ.წ. III ს.). თბ., 2006.
43. **კ. ფიფია.** აფსილებისა და აბაზგების „სამეფოები“ რომის პოლიტიკურ სისტემაში ახ.წ. II ს. (ე.წ. „აფსაზური სახელმწიფოებრიობის“ საკითხისათვის). – *ისტორიულ-ეთნოლოგიური ძიებანი. IX.* თბ., 2007, გვ. 292-312. *ელექტრ. ვერსია: http://www.dzeglebi.ge/statiebi/istoria/afsilebisa_da_afxazebis_samefoebi.html.*
44. **კ. ფიფია.** კოლხეთის სამეფოს პოლიტიკური ისტორიიდან (ძვ.წ. I ს.). – *საისტორიო ძიებანი. I.* თბ., 1998, გვ. 18-28.
45. **კ. ფიფია.** დასავლეთ საქართველოს ურთიერთობა რომთან ახ.წ. I საუკუნეში. – *საისტორიო ძიებანი. II.* თბ., 1999, გვ. 8-26.
46. **კ. ფიფია.** აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში რომაული გარნიზონების ჩადგომის დროის საკითხისათვის. – *სოხუმის უნივერსიტეტის 20 წლისთავისადმი მიძღვნილი ახალგაზრდა მეცნიერთა და ასპირანტთა სამეცნიერო კონფერენციის მასალები. მოხსენებათა კრებული.* თბ., 1999, გვ. 129-133.
47. **კ. ფიფია.** რომის მიერ აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ეთნო-პოლიტიკურ გაერთიანებათა მმართველთათვის „სამეფო ხელისუფლების“ გადაცემის დროის საკითხისათვის. – *საისტორიო ძიებანი. III.* თბ., 2000, გვ. 60-75.
48. **კ. ფიფია.** მაკრონ-ჰენიოხების „სამეფო“ – რომის მოკავშირე აღმოსავლეთში. – *საისტორიო ძიებანი. IV.* თბ., 2001, გვ. 48-70.

49. კ. ფიფია. კოლხეთი რომის იმპერიის პროვინციულ სისტემაში. – *საისტორიო ძიებანი*. VI. თბ., 2003, გვ. 189-198.
50. კ. ფიფია. ანტონიუსის აღმოსავლური პოლიტიკა და კოლხეთი. – *საისტორიო ძიებანი*. VII. თბ., 2004, გვ. 203-210.
51. კ. ფიფია. ტრაიანეს აღმოსავლური ლაშქრობის ისტორიისათვის. – *საისტორიო ძიებანი*. VII. თბ., 2004, გვ. 211-219.
52. კ. ფიფია. კოლხეთი რომის იმპერიის პროვინციულ სისტემაში. – *საისტორიო ძიებანი*. VI. თბ., 2003, გვ. 189-198.
53. კ. ფიფია. პართია-რომის ურთიერთობა ძვ.წ. I ს. შუახანებში და „პოლიტიკური დუალიზმის“ სისტემის შექმნა წინა აზიაში. – *კავკასიის მაცნე*. XII. თბ., 2005, გვ. 67-70.
54. კ. ფიფია. ავგუსტუსის აღმოსავლური პოლიტიკა და პოლემონიდური პონტოს სამეფო. – *კავკასიის მაცნე*. XII. თბ., 2005, გვ. 71-74.
55. კ. ფიფია. ნერონის კავკასიური ლაშქრობის მიზნებისა და მიმართულების საკითხისათვის. – სოხუმის უნივერსიტეტის შრომები. *ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერია*. I. თბ., 2007, გვ. 177-190.
56. კ. ფიფია. კოლხეთის ტერიტორიაზე ცალკეულ „სამეფოთა“ წარმოქმნის საკითხისათვის. – სოხუმის უნივერსიტეტის *ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი*. მაცნე. I. თბ., 2007, გვ. 154-166.
57. კ. ფიფია. რომაული გარნიზონები და სასაზღვრო ციხესიმაგრეები აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში I-II სს. – „*თეიმურაზ მიბრუანი-70*.” თბ., 2008-2010, გვ. 125-152. *ელექტრ. ვერსია*: http://www.dzeglebi.ge/statiebi/istoria/romauli_garnizonebi.html.
58. კ. ფიფია. პომპეუსი და არისტარქე კოლხი. – *ბედია*, № 8-9. თბ., 2010, გვ. 257-289. *ელექტრ. ვერსია*: http://www.dzeglebi.ge/statiebi/istoria/pompeusi_da_aristarqe/html.
59. ფლავიუს არიანე. მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო. *თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და რუკა ნ. კეჭელაძისა*.

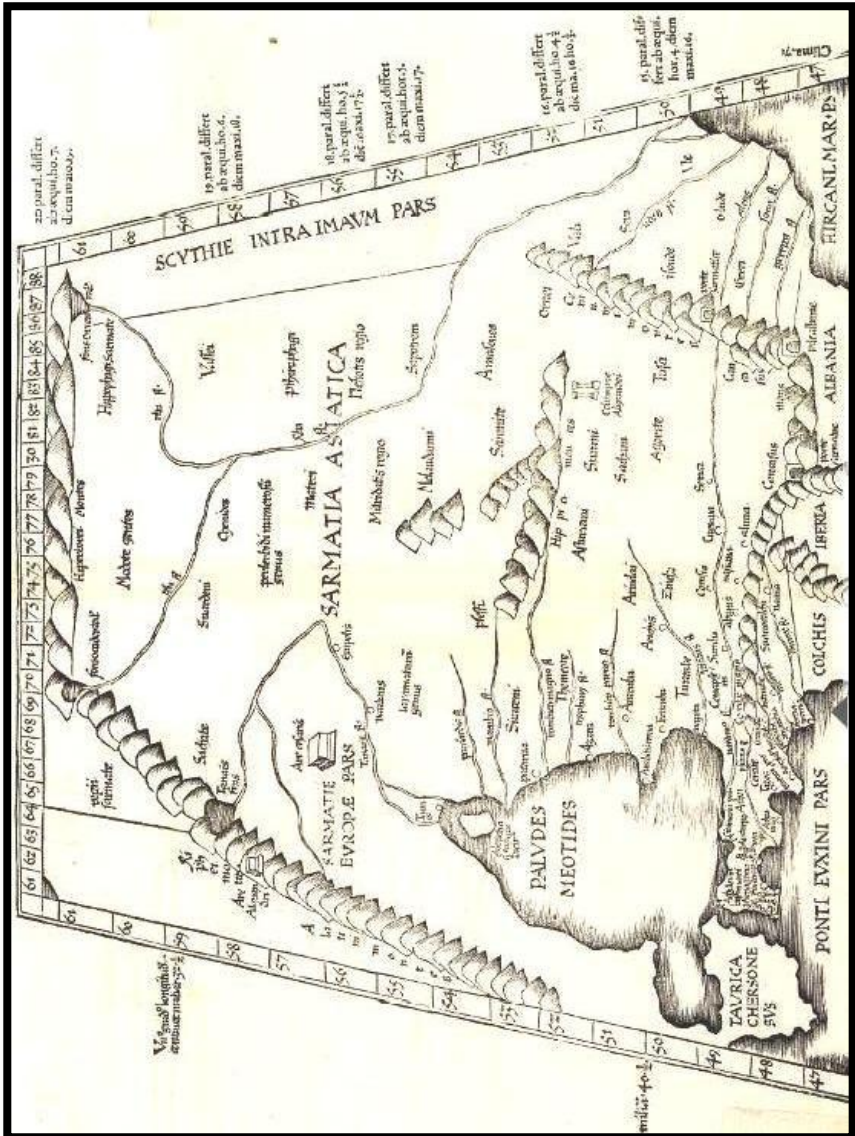
- თბ., 1961.
60. **ქართლის ცხოვრება.** ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით **ს. ყაუხჩიშვილის** მიერ. ტ. I. თბ., 1955.
 61. **თ. ყაუხჩიშვილი.** სტრაბონის გეოგრაფია. ცნობები საქართველოს შესახებ. თბ., 1957.
 62. **თ. ყაუხჩიშვილი.** მემნონის „ჰერაკლეს ისტორიის“ ცნობები საქართველოს შესახებ. – *მსკი*, 1962, ნაკვ. 34, გვ. 139-197.
 63. **ივ. ჯავახიშვილი.** ქართველი ერის ისტორია. წიგნი I. – *თბ-ზულებანი თორმეტ ტომად*. ტ. I. თბ., 1979.
 64. **ნ. ჯანაშია.** სომხური ანონიმური გეოგრაფია. – *წგნ.: ნ. ჯანაშია. ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ნარკვევები*. თბ., 1986, გვ. 243-336.
 65. **ს. ჯანაშია.** საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზაციის გზაზე. – *შრომები*. I. თბ., 1949.
 66. **ს. ჯანაშია.** ეგრისის სამეფოს წარმოშობა. – *შრომები*. II. თბ., 1952.
 67. **ს. ჯანაშია.** თუბალ-თაბალი, ტიბარენი, იბერი. – *შრომები*, III, თბ., 1959.
 68. **А. П. Аюпян.** Римская система укреплений на границе Малой и Великой Армении. – *ИФЖ*, 4(115), 1986, გვ. 138-155.
 69. **А. И. Амиранашвили.** Иберия и римская экспансия в Азии. – „*Вестник древней истории*“, 1938, №4(5), გვ. 161-173.
 70. Армянская география VII в., издал **К. Патканов**, СПб., 1877. *ელექტრ. ვერსია*: <http://www.vehi.net/istoriya/armenia/geographiya/>.
 71. **Н. Б. Берулава.** Город Диоскурия – Себастополис и район Сухумской бухты в античную эпоху (VI в. до н.э. – III в. н.э.). Тб., 2005.
 72. **А. Г. Бокщанин.** Парфия и Рим. ч. II, М., 1966.

73. **К. В. Голенко.** Аристарх Колхидский и его монеты. – *ВДИ*, 1974, №4, 33. 105-117.
74. **Г. Ф. Дундуа.** Монетное дело и монетное обращение в Грузии в античную эпоху (VI в. до н.э. – IV в. н.э.). Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. Тб, 1982.
75. **Г.Ф. Дундуа, Г.А. Лордкипанидзе.** Денежное обращение центральной Колхиды в VI-I вв. до н.э. Тб., 1983.
76. **Т. Д. Златковская.** Мёзия в I и II веках н.э. М., 1951.
77. **М. П. Инадзе.** К истории Грузии античного периода (Флавий Арриан и его сведения о Грузии). *Автореферат кандидатской диссертации*, Тб., 1953.
78. История армянского народа. ч. I, под редакцией **Б. И. Аракеляна и А.Р. Иоаннисяна.** Ереван, 1951.
79. История Древнего Рима. Под редакцией **В. И. Кузищина.** М., 1981.
80. **К. Крист.** История времён римских императоров от Августа до Константина. Т. I. Ростов-на-Дону, 1997.
81. **И. Т. Кругликова.** Дакия в эпоху римской оккупации. М., 1955.
82. **В. И. Кузищин, И. А. Гвоздева.** История Древнего Рима. М., 2005.
83. **Г. Капанадзе.** Грузинская нумизматика. М., 1955.
84. **О. В. Кудрявцев.** Провинция Каппадокия в системе римской восточной политики (17-72). – *ВДИ*, 1955, №2, 33. 48-72.
85. **О. В. Кудрявцев.** Исследования по истории Балкано-Дунайских областей в период Римской империи и статьи по общим проблемам древней истории. М., 1957.
86. **Ю. К. Колосовская.** Паннония в I-III веках. М., 1973.
87. **Ф. Е. Кюмон.** Научно-археологическое путешествие в Понт и Малую Армению. Понтийское исследование. II. Перевод и комментарии **А. Ташяна.** Вена, 1919.
88. **В. И. Ламзин.** Вопросы хронологии и топографии вос-

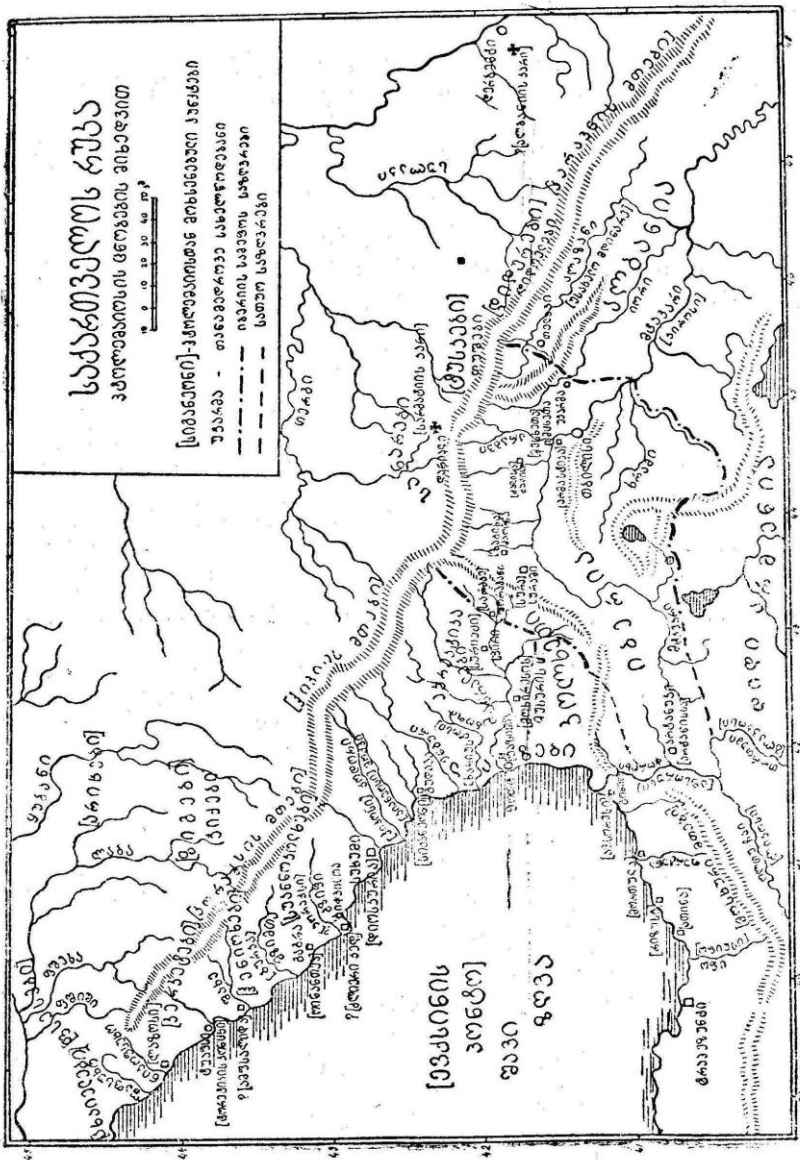
- точных походов Траяна (114-117гг.). – *ВМУ*, серия VIII. История, 1, 1977, зз. 51-64.
89. **В. В. Латышев.** Известия древних писателей о Скифии и Кавказе, т. I, вып. 1. СПб., 1893.
90. **В. В. Латышев.** Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. – *ВДИ*, 1949, №2, зз. 271-355.
91. **В. В. Латышев.** Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. – *ВДИ*, 1949, №3, зз. 205-308.
92. **Н. Ю. Ломоури.** Грузино-римские взаимоотношения. Тб., 1981.
93. **Н. Ю. Ломоури.** Абхазия в античную и раннесредневековую эпохи. Тб., 1997.
94. **Н. Ю. Ломоури.** Восточное Причерноморье и Рим в I в. н.э. – *Историко-филологические разыскания. I*. Тб., 1980, зз. 123-149.
95. **Н. Ю. Ломоури.** К истории Потийского царства. Тб, 1979.
96. **Г. А. Лордкипанидзе.** К истории древней Колхиды. Тб, 1970.
97. **О. Д. Лордкипанидзе.** Древняя Колхида. *Миф и археология*. Тб., 1979.
98. **О. Д. Лордкипанидзе.** Наследие древней Грузии. Тб., 1989.
99. **М. И. Максимова.** Античные города Юго-Восточного Причерноморья. М.-Л., 1956.
100. **Н. А. Машкин.** История древнего Рима. Л., 1948.
101. **Г. А. Меликишвили.** К истории древней Грузии. Тб., 1959.
102. **Е. А. Молев.** Митридат Евпатор. Саратов, 1976.
103. **Т. Моммзен.** История Рима, V, М., 1949.
104. **А. И. Немировский.** Понтийское царство и Колхида. – *Кавказ и Средиземноморье*, Тб., 1980, зз. 154-160.
105. **К. К. Пипия.** К вопросу политического статуса объединения апсиллов и абазгов. – *Кавказ и Мир*, №1, 2009,

- зз. 107-117.
106. **К. К. Пипия.** «Абхазская государственность» – миф или историческая реальность? – <http://iberiana.wordpress.com/afxazeti/pipia-afxazeti/>.
 107. **К. К. Пипия.** К истории кавказской политики Нерона. – *Право и Политология*, №3(4), 2008, зз. 53-58.
 108. **А. Б. Ранович.** Восточные провинции Римской империи I-III вв., М-Л. 1949.
 109. **М. И. Решина.** Происхождение и расселение Фризов. – сб. „*Романия и Барбария*“. М., 1989, зз. 128-152.
 110. Римские историки IV века. *Под редакцией М. А. Тимофеева*, М., 1997.
 111. **М. С. Садовская.** Романизация провинции Британии (I-II вв. н.э.). – *УЗМГПИ*, №153, 1960, зз. 61-79.
 112. **С. Ю. Сапрыкин.** Понтийское царство. М., 1996.
 113. **Тацит Корнелий.** Сочинения в двух томах, т. I. Анналы, Л., 1969.
 114. **Тацит Корнелий.** Сочинения в двух томах, т. II. История, Л., 1970.
 115. **Т.Т. Тодуа.** Колхида в составе Понтийского царства. Тб., 1990.
 116. **Ж. Л. Феррари.** Восток и Запад „Ойкумены“ от Александра Великого до Августа: История и историография. – *ВДИ*, 1998, №2, зз. 32-50.
 117. **Н. А. Чаплыгина.** Римляне на Дунае (I-III века н.э.). Кишинев, 1990.
 118. **Д. Б. Шелов.** Колхида в системе понтийской державы Митридата VI. – *ВДИ*, 1980, №3 (153), зз. 28-43.
 119. **Ф. Е. Cumont.** Fragment de bouclier portant une liste d'etapes. – *Syria*, VI, 1925.
 120. **N. C. Debevoise.** A Political History of Parthia. Chicago-Illinois, 1938.
 121. **A. Dobo.** Inscriptiones extra fines Pannoniae da ciaegue repartae adres eurunden provinciarum pertinentes. Budap-

- est, 1940.
122. **S. Gregory.** Roman Military Architecture on the Eastern Frontier. Vol. II. Amsterdam, 1997.
 123. **J. Guey.** Essai sur la guerre parthique de Trajan (114-117). Bucharest, 1937.
 124. **B. Isaac.** Reflections on the Roman Army in the East. – *Defence of the Roman and Byzantine East. I.* 33. 385-392.
 125. **A. Jenkins.** Recent Acquisitions of Greek Coins by the British Museum. – *NC, 1959, ser. VI, t. XIX,* 33. 32-37.
 126. **F. A. Lepper.** Trajan's Parthian War. London, 1948.
 127. **R. P. Longden.** Notes on the Parthian Campaigns of Trajan. – *JRS*, vol. XXI. London, 1931.
 128. **E. Luttwak.** The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century A.D. to the Third. Baltimore-London, 1996.
 129. **D. Magie.** Roman Rule in Asia Minor. Vol. I (Text), vol. II (Notes). Princeton, New Jersey, 1950.
 130. **F. De Martino.** Storia della costituzione Romana. II. Napoli, 1958.
 131. **T. B. Mitford.** Some Inscriptions from the Cappadocian Limes. – *JRS, LXIV, 1974,* 33. 160-175.
 132. **T. B. Mitford.** Billioti's Excavations at Satala. – *AS, XXIV, 1974,* 33. 210-222.
 133. **Th. Reinach.** Mithridate Eupator Roi de Pont. Paris, 1890.
 134. The Cambridge Ancient History. Vol. XI. Cambridge, 1954.

კლავდიოს პტოლემეისის რუკა

საქართველო პტოლემეოსის კოორდინატების მიხედვით

შემოკლებათა განმარტება

ოსუ შრომები – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები.

მაცნე. ისტორიის..., სერია – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე. ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია.

მსკი – მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის.

სმაპ – საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე.

ВДИ – *Вестник древней истории.*

ВМУ – *Вестник Московского университета.*

ИФЖ – *Историко – филологический журнал.*

УЗГМПИ – *Ученые записки Московского государственного педагогического института имени В.И. Ленина.*

AS – *Anatolian Studies.*

JRS – *Journal of Roman Studies.*

NC – *Numismatic Chronicle.*

სარჩევი

შესავალი.....	3
<i>თავი I.</i> აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი ძვ.წ. I – ახ.წ. I საუკუნეებში. კოლხეთი პონტოს სამეფოსა და რომის პროვინციის შემაღვენლობაში.....	7
<i>თავი II.</i> რომის აღმოსავლური პოლიტიკა და კოლხეთი ახ. წ. II ს. დასაწყისში. ცალკეული „სამეფოების“ წარმოქმნა კოლხეთში.....	29
Восточная политика Рима и возникновение отдельных «царств» на территории Колхиды (II в. н.э.)	66
The Eastern Policy of Rome and Creating of Separate “Kingdoms” in Colchis (2-nd Century A.D.).....	90
გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა.....	96
რუკები.....	106
შემოკლებათა განმარტება.....	108

კახაბერ ფიფია

რომის აღმოსავლური პოლიტიკა და ცალკეული
„სამეფოების“ წარმოქმნა კოლხეთში (ახ.წ. II ს.)

Пипия Кахабер Карлович

Восточная политика Рима и возникновение отдельных
«царств» на территории Колхиды (II в. н.э.)

Kakhaber K. Pipia

The Eastern Policy of Rome and Creating of Separate
“Kingdoms” in Colchis (2-nd Century A.D.)

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ტელ. ☎ 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

კახაბერ კარლოს ძე ფიფია – ისტორიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

Кахабер Карлович Пипия – доктор истории, ассоциированный профессор Сухумского государственного университета .

Kakhaber K. Pipia – Doctor of History, Associate Professor of Sokhumi State University.

В работе изучен вопрос возникновения отдельных политических объединений на территории Западной Грузии в начале II в. н.э. Вместе с тем, этот вопрос рассматривается в контексте общевосточной политики Рима. В труде на основе критического анализа письменных источников и соответствующей исторической литературы, по новому осмыслены причины и объективные условия возникновения «царств» макрон-гениохов, лазов, апсиллов, абазгов и санигов.

The book observes problem of creating of separate political „kingdoms” in the beginning of the 2nd century at territory of Western Georgia in the content of Oriental politics of Rome Empire. It is studied the problem of Makron-Heniokh, Laz, Apsils, Abazgs and Sanigs “Kingdoms” creating using critical analysis of historical sources, discussed objective conditions of this process and it’s shown in a new way that it was initiated by the Empire itself.